

Κατευθυντήριες γραμμές
της Επιτροπής Υπουργών
του Συμβουλίου
της Ευρώπης για μια
φιλική προς τα παιδιά
δικαιοσύνη

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

**Κατευθυντήριες γραμμές
της Επιτροπής Υπουργών
του Συμβουλίου
της Ευρώπης για μια
φιλική προς τα παιδιά
δικαιοσύνη**

*εγκριθείσες από την Επιτροπή Υπουργών
του Συμβουλίου της Ευρώπης
στις 17 Νοεμβρίου 2010
και αιτιολογική έκθεση*

Πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης
«Οικοδόμηση μιας Ευρώπης για τα παιδιά, με τα παιδιά»

www.coe.int/children

Αγγλική μετάφραση:

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice

ISBN 978-92-871-7273-7

Επιτρέπεται η αναπαραγωγή των κειμένων της παρούσας έκδοσης με πλήρη αναφορά του τίτλου και της πηγής, ήτοι του Συμβουλίου της Ευρώπης. Εάν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για εμπορικούς σκοπούς ή να μεταφραστούν σε κάποια από τις μη επίσημες γλώσσες του Συμβουλίου της Ευρώπης, παρακαλείσθε να επικοινωνήσετε με το Συμβούλιο στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου publishing@coe.int.

Στόχος του προγράμματος του Συμβουλίου της Ευρώπης «Οικοδόμηση μιας Ευρώπης για τα παιδιά, με τα παιδιά» είναι η διασφάλιση και η προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των παιδιών και η προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας.

www.coe.int/children

Σχεδιασμός εξωφύλλου και σελιδοποίηση: Τμήμα παραγωγής εγγράφων και δημοσιεύσεων (SPDP), Συμβούλιο της Ευρώπης
Εικονογράφηση: Eric Puybaret

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
France
<http://book.coe.int>
ISBN 978-92-871-7587-8

Publications Office of the European Union
2 rue Mercier
L-2985, Luxembourg
Luxembourg
<http://bookshop.europa.eu>
ISBN 978-92-79-27692-7
DS-31-12-365-EL-N

© Council of Europe / European Union, 2012

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Πρώτο μέρος – Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη	11
Προοίμιο	13
I. Πεδίο εφαρμογής και σκοπός	16
II. Ορισμοί	17
III. Θεμελιώδεις αρχές	18
Α. Συμμετοχή	18
Β. Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού	18
Γ. Αξιοπρέπεια	19
Δ. Προστασία από τις διακρίσεις	19
Ε. Κράτος δικαίου	20
IV. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν, κατά και μετά τη δικαστική διαδικασία	20
Α. Γενικά συστατικά στοιχεία φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης	20
1. Πληροφόρηση και καθοδήγηση	20
2. Προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής	23
3. Ασφάλεια (ειδικά μέτρα πρόληψης)	24
4. Κατάρτιση επαγγελματιών	24
5. Διεπιστημονική προσέγγιση	24
6. Στέρηση ελευθερίας	25
Β. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν τη δικαστική διαδικασία	26
Γ. Παιδιά και αστυνομία	27
Δ. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη κατά τη δικαστική διαδικασία	28
1. Πρόσβαση στο δικαστήριο και στη δικαστική διαδικασία	28
2. Νομική συνδρομή και αντιπροσώπευση	28

3. Δικαίωμα ακρόασης και έκφρασης	29
4. Αποφυγή αδικαιολόγητης καθυστέρησης	30
5. Οργάνωση των διαδικασιών, περιβάλλον και γλώσσα φιλικά προς τα παιδιά	31
6. Κατάθεση/υποβολή αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του παιδιού	32
<i>E. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη μετά τη δικαστική διαδικασία</i>	33
V. Προώθηση άλλων φιλικών προς τα παιδιά δράσεων	35
VI. Παρακολούθηση και αξιολόγηση	37

Δεύτερο μέρος – Αιτιολογική έκθεση 39

Γενικές παρατηρήσεις	41
Γιατί νέα νομική πράξη;	41
Ιστορικό	42
Μέθοδος εργασίας	42
Διαδικασία σύνταξης	43
Διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους	44
Διαβούλευση με παιδιά και νέους	45
Δομή και περιεχόμενο	47

Εισαγωγή 49

Αιτιολογική έκθεση 53

Προοίμιο	53
I. Πεδίο εφαρμογής και σκοπός	53
II. Ορισμοί	53
III. Θεμελιώδεις αρχές	54
A. Συμμετοχή	54
B. Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού	57
Γ. Αξιοπρέπεια	59
Δ. Προστασία από τις διακρίσεις	60
E. Κράτος δικαίου	61

IV. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν, κατά και μετά τη δικαστική διαδικασία 63

A. Γενικά συστατικά στοιχεία φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης	63
1. Πληροφόρηση και καθοδήγηση	63
2. Προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής	66
3. Ασφάλεια (ειδικά μέτρα πρόληψης)	69
4. Κατάρτιση επαγγελματιών	70
5. Διεπιστημονική προσέγγιση	71
6. Στέρηση ελευθερίας	72

B. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν τη δικαστική διαδικασία 75

Γ. Παιδιά και αστυνομία 78

Δ. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη κατά τη δικαστική διαδικασία 80

1. Πρόσβαση στο δικαστήριο και στη δικαστική διαδικασία	81
2. Νομική συνδρομή και αντιπροσώπευση	85
3. Δικαίωμα ακρόασης και έκφρασης	86
4. Αποφυγή αδικαιολόγητης καθυστέρησης	91
5. Οργάνωση των διαδικασιών, περιβάλλον και γλώσσα φιλικά προς τα παιδιά	92
6. Κατάθεση/υποβολή αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του παιδιού	95

E. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη μετά τη δικαστική διαδικασία 99

V. Προαγωγή άλλων φιλικών προς τα παιδιά δράσεων 102

VI. Παρακολούθηση και αξιολόγηση 103

Πρόλογος

*Μην περπατάς μπροστά μου, μπορεί να μην σε ακολουθήσω.
Μην περπατάς πίσω μου, μπορεί να μην σε οδηγήσω.
Περπάτα δίπλα μου και γίνε φίλος μου.*

Αποδίδεται στον Αλμπέρ Καμύ

Διαζύγιο, υιοθεσία, μετανάστευση, βία. Στη σύγχρονη εποχή, όλα τα παιδιά είναι πιθανό να έρθουν σε επαφή με τη δικαιοσύνη με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Για πολλά παιδιά η εμπειρία αυτή είναι ιδιαίτερα δυσάρεστη, ενώ τα πράγματα θα μπορούσαν –και θα έπρεπε– να είναι διαφορετικά, ενώ θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν πολλά εμπόδια και πηγές άσκοπης ψυχικής οδύνης. Παρότι έχουν θεσπιστεί με επιτυχία διάφορες θεμελιώδεις αρχές σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν μπορεί να υποστηριχθεί κανείς ότι η δικαιοσύνη είναι πάντοτε φιλική προς τα παιδιά και τους νέους. Από τις απαντήσεις των παιδιών και των νέων που συμμετείχαν άμεσα σε ευρεία διαβούλευση που πραγματοποίησε το Συμβούλιο της Ευρώπης προκύπτει πράγματι μια γενική δυσπιστία απέναντι στο σύστημα. Οι ερωτώμενοι επεσήμαναν πολλές αδυναμίες, όπως εκφοβιστικό περιβάλλον, έλλειψη πληροφόρησης και διευκρινίσεων σε γλώσσα κατάλληλη για την ηλικία τους, ελλιπή προσέγγιση της οικογένειας, καθώς και ιδιαίτερα χρονοβόρες ή υπερβολικά συνοπτικές διαδικασίες.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε τις κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη επιδιώκοντας συγκεκριμένα να διασφαλίσει σε κάθε περίπτωση τον φιλικό χαρακτήρα της δικαιοσύνης προς τα παιδιά, ανεξάρτητα από το ποια είναι ή τι έχουν κάνει. Φίλος είναι αυτός που μας φέρεται καλά, που μας εμπιστεύεται και τον εμπιστευόμαστε, που μας ακούει και τον ακούμε, που μας καταλαβαίνει και τον καταλαβαίνουμε. Ο αληθινός φίλος έχει το θάρρος να μας πει ότι κάνουμε λάθος, όταν αυτό συμβαίνει, μας συμπαραστέκεται και μας βοηθά να βρούμε λύσεις. Έτσι ακριβώς θα πρέπει να είναι και η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη.

Η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη δεν πρέπει να «περπατά» μπροστά από τα παιδιά, δεν πρέπει να τα αφήνει πίσω της

Τους συμπεριφέρεται με αξιοπρέπεια, σεβασμό, φροντίδα και αμεροληψία. Είναι προσβάσιμη, κατανοητή και αξιόπιστη. Ακούει τα παιδιά, λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις απόψεις τους και μεριμνά για την προστασία των συμφερόντων των παιδιών που δεν μπορούν να εκφραστούν (π.χ. βρέφη). Προσαρμόζει τον ρυθμό της στα παιδιά: δεν είναι ούτε υπερβολικά σύντομη, ούτε ιδιαίτερα χρονοβόρα, αλλά γρήγορη όσο πρέπει. Οι κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη επιδιώκουν ακριβώς να διασφαλίσουν όλα τα προαναφερθέντα, να εγγυηθούν την προσήκουσα πρόσβαση όλων των παιδιών στη δικαιοσύνη και την αντιμετώπισή τους από αυτήν με σεβασμό και κατανόηση.

Η ευγενική και φιλική αντιμετώπιση των παιδιών συμβάλλει στην προστασία τους

Αλλεπάλληλες καταθέσεις, περιβάλλον και διαδικασίες που προκαλούν φόβο, διακρίσεις: μια ατελείωτη σειρά πρακτικών που πληγώνουν και τραυματίζουν ακόμη περισσότερο τον ψυχισμό των παιδιών, τα οποία μπορεί να βρίσκονται ήδη σε κατάσταση μεγάλης ψυχικής οδύνης και να χρήζουν προστασίας. Η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη ανακουφίζει και επουλώνει τις πληγές: δεν προκαλεί πρόσθετο πόνο και ταλαιπωρία: δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των παιδιών. Κυρίως, όμως, δεν ξεχνά ποτέ ότι, ανεξαρτήτως της ιδιότητάς τους στη δικαστική διαδικασία (θύματα, μάρτυρες ή ύπτες), όλα τα παιδιά ηλικίας από 0 έως 17 ετών είναι πάνω από όλα παιδιά. Οι κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη καταρτίστηκαν με σκοπό ακριβώς την προστασία των παιδιών και των νέων από τη δευτερογενή θυματοποίηση στους κόλπους του δικαστικού συστήματος, κυρίως μέσω της ανάπτυξης μιας ολιστικής προσέγγισης των παιδιών η οποία βασίζεται σε συντονισμένες διεπιστημονικές μεθόδους εργασίας.

Η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη δεν «περπατά» μπροστά από τα παιδιά, ούτε όμως και πίσω τους

Η Ευρώπη έχει γίνει μάρτυρας τραγικών περιπτώσεων κακοδικίας στο πλαίσιο των οποίων δόθηκε στις απόψεις των παιδιών δυσανάλογη βαρύτητα εις βάρος των δικαιωμάτων άλλων ενδιαφερομένων ή εις βάρος του υπέρτατου συμφέροντος των ίδιων των παιδιών. Πρόκειται για χαρακτηριστικές

περιπτώσεις όπου το καλύτερο έγινε εχθρός του καλού. Όπως αναφέρουν τα ίδια τα παιδιά και οι νέοι, φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη δεν σημαίνει ούτε υπερβολικά φιλική ούτε υπερβολικά προστατευτική αντιμετώπιση. Ούτε σημαίνει ότι όλο το βάρος της λήψης αποφάσεων πρέπει να μετατίθεται από τους ενήλικες στα παιδιά. Η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη προστατεύει τους νέους από ταλαιπωρίες, φροντίζει να έχουν θέση και λόγο, λαμβάνει υπόψη και ερμηνεύει δεόντως τα λεγόμενά τους χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την αξιοπιστία της δικαιοσύνης ή το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Επιδεικνύει ευαισθησία στο νεαρό της ηλικίας τους, προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών και εγγυάται εξατομικευμένη προσέγγιση χωρίς να τα στιγματίζει ή να βάζει ταμπέλες. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη σημαίνει ανάπτυξη υπεύθυνου δικαστικού συστήματος που διέπεται από αυστηρό επαγγελματισμό ο οποίος διασφαλίζει την ορθή απονομή δικαιοσύνης, εμπνέοντας έτσι εμπιστοσύνη σε όλους τους ενδιαφερόμενους και τους παράγοντες που εμπλέκονται στη δικαστική διαδικασία.

Η φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη στέκεται στο πλευρό των παιδιών προσφέροντάς τους βοήθεια από ικανούς επαγγελματίες

Τα δικαστικά συστήματα ολόκληρης της Ευρώπης βρίθουν ικανών και ευαισθητοποιημένων φορέων χάραξης πολιτικής και επαγγελματιών του νομικού κλάδου (δικαστές, υπαλλήλους επιβολής του νόμου, κοινωνικούς λειτουργούς και εργαζόμενους στον τομέα της υγείας, υπέρμαχους των δικαιωμάτων του παιδιού, γονείς και άτομα που παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας σε παιδιά), οι οποίοι επιθυμούν διακαώς να λάβουν και να ανταλλάξουν συμβουλές και οδηγίες με στόχο τη βελτίωση του καθημερινού τους έργου προς όφελος των παιδιών. Επειδή ακριβώς βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών και μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στη βελτίωση της κατάστασης των παιδιών επί καθημερινής βάσης, η παρούσα έκδοση περιέχει –εκτός από τις ίδιες τις κατευθυντήριες γραμμές– αιτιολογική έκθεση στην οποία παρατίθενται παραδείγματα από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και απτά παραδείγματα ορθής πρακτικής εμπνευσμένα από και για επαγγελματίες οι οποίοι έρχονται σε επαφή με παιδιά κατά την εργασία τους στους κόλπους της δικαιοσύνης.

Η υιοθέτηση των κατευθυντήριων γραμμών για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη συνιστά σημαντικό βήμα προόδου. Η όλη προσπάθεια όμως

θα στεφθεί από επιτυχία μόνο όταν επέλθουν αλλαγές στην πράξη. Για να γίνει αυτό, οι κατευθυντήριες γραμμές πρέπει απαραίτητως να προάγονται, να διαδίδονται, να παρακολουθούνται και να λαμβάνονται υπόψη κατά τη χάραξη πολιτικής σε εθνικό επίπεδο. Στις πρώτες προσπάθειες προαγωγής των κατευθυντήριων γραμμών συμμετέχουν ήδη σημαντικοί διεθνείς εταίροι, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και η UNICEF, καθώς και αρκετοί εθνικοί παράγοντες και φορείς της κοινωνίας πολιτών, οι οποίοι συμβάλλουν στην ταχύτερη διάδοση των κατευθυντήριων αρχών μεταξύ των κυριότερων ενδιαφερομένων.

Ελπίζω πραγματικά η έκδοση αυτή να ενθαρρύνει και να διευκολύνει το έργο όσο το δυνατόν περισσότερων επαγγελματιών και φορέων χάραξης πολιτικής σε εθνικό και τοπικό επίπεδο που φέρουν την ευθύνη να καταστήσουν το δικαστικό σύστημα περισσότερο φιλικό προς τα παιδιά.

Η δικαιοσύνη θα πρέπει να είναι φίλη των παιδιών. Δεν πρέπει να περπατά μπροστά τους, διότι μπορεί να μην την ακολουθήσουν. Δεν πρέπει να περπατά πίσω τους, διότι δεν πρέπει να επωμίζονται τη βαριά ευθύνη της λήψης αποφάσεων. Πρέπει απλώς να περπατά δίπλα τους και να γίνει φίλη τους.

Τα 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ενέκριναν τις κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη ως υπόσχεση δικαιοσύνης και φιλίας προς κάθε παιδί. Είναι καιρός πια να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια για να τηρηθεί αυτή η υπόσχεση.

Maud de Boer Buquicchio
Αναπληρώτρια Γενική Γραμματέας
Συμβούλιο της Ευρώπης

Πρώτο μέρος

Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής
Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης
για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη

Κατευθυντήριες γραμμές

*(Εγκρίθηκαν από την Επιτροπή Υπουργών στις 17 Νοεμβρίου 2010
κατά την 1098η συνεδρίαση των αναπληρωτών υπουργών)*

Προοίμιο

Η Επιτροπή Υπουργών,

Εκτιμώντας ότι σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η ενίσχυση της ενότητας μεταξύ των κρατών μελών του, ιδίως μέσω της έγκρισης κοινών κανόνων σε νομικά θέματα·

Εκτιμώντας την ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικής εφαρμογής των ήδη ισχυόντων δεσμευτικών παγκόσμιων και ευρωπαϊκών προτύπων που προστατεύουν και προάγουν τα δικαιώματα των παιδιών, και κυρίως:

- της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων·
- του Διεθνούς συμφώνου του 1966 για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα·
- του Διεθνούς συμφώνου του 1966 για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα·
- της Σύμβασης του 1989 για τα Δικαιώματα του Παιδιού·
- της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 2006 για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία·
- της Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (1950, Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 5) (εφεξής «ΕΣΔΑ»)·
- της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (1996, Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 160)·
- του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (1996, Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 163)·

- της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την επικοινωνία με τα τέκνα (2003, Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 192)·
- της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης (2007, Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 201)·
- της Ευρωπαϊκής Σύμβασης περί της υιοθεσίας παιδιών (αναθεώρηση) (2008, Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 202)·

εκτιμώντας, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην ΕΣΔΑ και σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ότι το δικαίωμα πρόσβασης κάθε ατόμου στη δικαιοσύνη και στη χρηστή απονομή της – λαμβανομένων υπόψη όλων των συστατικών στοιχείων της (και συγκεκριμένα των δικαιωμάτων στην πληροφόρηση, την ακρόαση, τη νομική υπεράσπιση και την αντιπροσώπευση)– είναι αναγκαίο σε κάθε δημοκρατική κοινωνία και ισχύει εξίσου για τα παιδιά, λαμβανομένης υπόψη ωστόσο της ικανότητας διάκρισής τους·

Υπενθυμίζοντας τη συναφή νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και τις αποφάσεις, τις εκθέσεις ή τα λοιπά έγγραφα άλλων οργάνων και οργανισμών του Συμβουλίου της Ευρώπης όπως, μεταξύ άλλων, τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων - ΕΠΒ), τις δηλώσεις και τις γνωμοδοτήσεις του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και τις διάφορες συστάσεις της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης·

Σημειώνοντας τις διάφορες συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών προς κράτη μέλη αναφορικά με τα δικαιώματα των παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της σύστασης Rec(2003)5 για τα μέτρα κράτησης των αιτούντων άσυλο, της σύστασης Rec(2003)20 σχετικά με τις νέες μεθόδους αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και το ρόλο της δικαιοσύνης ανηλίκων, της σύστασης Rec(2005)5 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών που διαμένουν σε ιδρύματα, της σύστασης Rec(2006)2 σχετικά με τους ευρωπαϊκούς σωφρονιστικούς κανόνες, της σύστασης CM/Rec(2008)11 σχετικά με τους ευρωπαϊκούς κανόνες που αφορούν ανήλικους παραβάτες οι οποίοι υπόκεινται σε κυρώσεις ή μέτρα, και της σύστασης CM/Rec(2009)10 σχετικά με κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων εθνικών στρατηγικών με γνώμονα την προστασία των παιδιών από τη βία·

Υπενθυμίζοντας το ψήφισμα αριθ. 2 περί φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης, που εγκρίθηκε κατά την 28η διάσκεψη των ευρωπαϊκών Υπουργών Δικαιοσύνης (Lanzarote, Οκτώβριος 2007)·

Εκτιμώντας τη σημασία της διασφάλισης των δικαιωμάτων των παιδιών μέσω των διαφόρων νομικών πράξεων των Ηνωμένων Εθνών, όπως:

- των στοιχειωδών κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους («κανόνες του Πεκίνου», 1985)·
- των κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των ανηλίκων που έχουν καταδικαστεί σε στέρηση της ελευθερίας τους («κανόνες της Αβάνας», 1990)·
- των κατευθυντήριων γραμμών των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της εγκληματικότητας των νέων («κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ», 1990)·
- των κατευθυντήριων γραμμών των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 2005)·
- του καθοδηγητικού σημειώματος του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών: Προσέγγιση της δικαιοσύνης ανηλίκων των Ηνωμένων Εθνών (2008)·
- των κατευθυντήριων γραμμών των Ηνωμένων Εθνών περί της προσήκουσας χρήσης και των κατάλληλων προϋποθέσεων εναλλακτικών μέσων φροντίδας των παιδιών (2009)·
- των αρχών που διέπουν το καθεστώς και τη λειτουργία των εθνικών οργανισμών προστασίας και προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων («αρχές του Παρισιού»)·

Υπενθυμίζοντας την ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικής εφαρμογής των δεσμευτικών κανόνων που ήδη ισχύουν στον τομέα των δικαιωμάτων των παιδιών, χωρίς αυτό να εμποδίζει τα κράτη μέλη να υιοθετούν ή να εφαρμόζουν αυστηρότερα πρότυπα ή ευνοϊκότερα μέτρα·

Παραπέμποντας στο πρόγραμμα «Οικοδόμηση μιας Ευρώπης για τα παιδιά, με τα παιδιά» του Συμβουλίου της Ευρώπης·

Αναγνωρίζοντας την πρόοδο που έχουν επιτελέσει τα κράτη μέλη προς την κατεύθυνση της εφαρμογής φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης·

Σημειώνοντας, εντούτοις, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν επί του παρόντος τα παιδιά στους κόλπους του δικαστικού συστήματος όπως, μεταξύ άλλων, το ανύπαρκτο, μερικό ή υπό όρους νομικό δικαίωμα πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη, την ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα των διαδικασιών, τις πιθανές διακρίσεις για διάφορους λόγους

Υπενθυμίζοντας την ανάγκη αποτροπής της πιθανής δευτερογενούς θυματοποίησης των παιδιών από το δικαστικό σύστημα στο πλαίσιο διαδικασιών που τα αφορούν άμεσα ή έμμεσα

Καλώντας τα κράτη μέλη να διερευνήσουν τα υφιστάμενα κενά και προβλήματα και να εντοπίσουν τομείς στους οποίους θα μπορούσαν να εφαρμοστούν οι αρχές της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης και οι συναφείς πρακτικές

Αναγνωρίζοντας τις απόψεις και τις γνώμες των παιδιών από όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που συμμετείχαν στη διαβούλευση

Σημειώνοντας ότι στόχος των κατευθυντήριων γραμμών είναι να συμβάλουν στον προσδιορισμό πρακτικών τρόπων αντιμετώπισης των υφιστάμενων ελλείψεων σε νομικό και πρακτικό επίπεδο,

υιοθετεί τις ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές με τη φιλοδοξία να βοηθήσουν σε πρακτικό επίπεδο τα κράτη μέλη να προσαρμόσουν τα δικαστικά και εξωδικαστικά συστήματά τους στα δικαιώματα, στα συμφέροντα και στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών, καλεί δε τα κράτη μέλη να μεριμνήσουν για την ευρεία διάδοσή τους σε όλες τις αρχές που είναι αρμόδιες για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών στους κόλπους της δικαιοσύνης ή που δραστηριοποιούνται γενικότερα καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο στον συγκεκριμένο τομέα.

I. Πεδίο εφαρμογής και σκοπός

1. Οι κατευθυντήριες γραμμές πραγματεύονται το ζήτημα της θέσης και του ρόλου, καθώς και των απόψεων, των δικαιωμάτων και των αναγκών των παιδιών στο πλαίσιο των δικαστικών και εξωδικαστικών διαδικασιών.
2. Οι κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να εφαρμόζονται σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες είναι πιθανό, για οιονδήποτε λόγο και με οιαδήποτε ιδιότητα, να έρχονται τα παιδιά σε επαφή με τους αρμόδιους

φορείς και τις υπηρεσίες που ασχολούνται με την επιβολή του ποινικού, αστικού ή διοικητικού δικαίου.

3. Οι κατευθυντήριες γραμμές επιδιώκουν να διασφαλίσουν, στο πλαίσιο των εν λόγω διαδικασιών, τον πλήρη σεβασμό όλων των δικαιωμάτων των παιδιών, και ιδίως των δικαιωμάτων στην πληροφόρηση, την αντιπροσώπευση, τη συμμετοχή και την προστασία, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τον βαθμό ωριμότητας και κατανόησης του παιδιού, καθώς και τις περιστάσεις της εκάστοτε υπόθεσης. Τα δικαιώματα των παιδιών δεν θα πρέπει να γίνονται σεβαστά εις βάρος των δικαιωμάτων των λοιπών ενδιαφερομένων.

II. Ορισμοί

Για τους σκοπούς των κατευθυντήριων αυτών γραμμών για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (εφεξής «κατευθυντήριες γραμμές»), ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

- a. «παιδί»: κάθε άτομο ηλικίας κάτω των 18 ετών.
- β. «γονέας»: το ή τα πρόσωπα που έχουν τη γονική ευθύνη, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία. Σε περίπτωση που ο ή οι γονείς απουσιάζουν ή δεν έχουν πλέον τη γονική ευθύνη, ως «γονέας» νοείται ο επίτροπος ή ο διορισμένος νόμιμος αντιπρόσωπος.
- γ. «φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη»: τα δικαστικά συστήματα που διασφαλίζουν τον σεβασμό και την ουσιαστική εφαρμογή όλων των δικαιωμάτων των παιδιών στο ύψιστο δυνατό επίπεδο, έχοντας υπόψη τις αρχές που απαριθμούνται ακολούθως και λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τον βαθμό ωριμότητας και κατανόησης του παιδιού, καθώς και τις περιστάσεις της εκάστοτε υπόθεσης. Πρόκειται, συγκεκριμένα, για μια δικαιοσύνη προσβάσιμη, κατάλληλη για τη συγκεκριμένη ηλικία, γρήγορη, επιμελή, προσαρμοσμένη και επικεντρωμένη στις ανάγκες και τα δικαιώματα του παιδιού, που σέβεται τα δικαιώματά του, και κυρίως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία και κατανόησής της, το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, καθώς και το δικαίωμα στην ακεραιότητα και την αξιοπρέπεια.

III. Θεμελιώδεις αρχές

1. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές βασίζονται στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στις αρχές οι οποίες προβλέπονται ήδη στις νομικές πράξεις που απαριθμούνται στο προοίμιο.
2. Οι εν λόγω αρχές αναπτύσσονται αναλυτικότερα στις ενότητες που ακολουθούν και θα πρέπει να ισχύουν σε όλα τα κεφάλαια των παρουσών κατευθυντήριων γραμμών.

A. Συμμετοχή

1. Το δικαίωμα κάθε παιδιού να πληροφορείται τα δικαιώματά του, να του παρέχονται κατάλληλοι τρόποι πρόσβασης στη δικαιοσύνη, και να ζητείται και να ακούγεται η γνώμη του θα πρέπει να γίνεται σεβαστό κατά τη διάρκεια των διαδικασιών που το αφορούν άμεσα ή έμμεσα. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι θα πρέπει να δίδεται η δέουσα βαρύτητα στη γνώμη του παιδιού, έχοντας υπόψη την ωριμότητά του και τις δυσκολίες επικοινωνίας που ενδεχομένως έχει, με γνώμονα πάντοτε την ουσιαστική συμμετοχή του στις διαδικασίες.
2. Τα παιδιά θα πρέπει να θεωρούνται και να αντιμετωπίζονται ως φορείς πλήρων δικαιωμάτων και θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να ασκούν όλα τα δικαιώματά τους κατά τρόπο τέτοιο που να λαμβάνονται υπόψη η ικανότητα διάκρισής τους και οι περιστάσεις της υπόθεσης.

B. Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού

1. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν την ουσιαστική εφαρμογή του δικαιώματος των παιδιών να δίδεται πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον τους σε όλα τα θέματα που τα αφορούν άμεσα ή έμμεσα.
2. Κατά την αξιολόγηση του υπέρτατου συμφέροντος του άμεσα ή έμμεσα θιγόμενου παιδιού:
 - α. θα πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη οι απόψεις και η γνώμη του·
 - β. θα πρέπει να γίνονται πάντοτε σεβαστά όλα τα άλλα δικαιώματά του, όπως το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια, στην ελευθερία και στην ίση μεταχείριση·

- γ. θα πρέπει να υιοθετείται ολοκληρωμένη προσέγγιση από όλες τις αρμόδιες αρχές, έτσι ώστε να λαμβάνονται δεόντως υπόψη όλα τα συμφέροντα που διακυβεύονται, και κυρίως η ψυχολογική και σωματική ευημερία του παιδιού, όπως και τα νομικά, κοινωνικά και οικονομικά συμφέροντά του.
3. Το υπέρτατο συμφέρον όλων των παιδιών που εμπλέκονται στην ίδια διαδικασία ή υπόθεση θα πρέπει να αξιολογείται και να σταθμίζεται χωριστά, με γνώμονα τον συμβιβασμό των πιθανώς αντικρουόμενων συμφερόντων των παιδιών.
 4. Παρότι την αρμοδιότητα και την ευθύνη λήψης των τελικών αποφάσεων έχουν σε τελευταίο βαθμό οι δικαστικές αρχές, τα κράτη μέλη θα πρέπει, όπου απαιτείται, να καταβάλλουν συντονισμένες προσπάθειες για τη θέσπιση διεπιστημονικών προσεγγίσεων με στόχο την αξιολόγηση του υπέρτατου συμφέροντος των παιδιών στο πλαίσιο διαδικασιών που τα αφορούν άμεσα.

Γ. Αξιοπρέπεια

1. Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ή της υπόθεσης, η μεταχείριση των παιδιών θα πρέπει να γίνεται με φροντίδα, ευαισθησία, αμεροληψία και σεβασμό, με ιδιαίτερη προσοχή στην προσωπική κατάσταση, στην ευημερία και στις ιδιαίτερες ανάγκες τους, και με πλήρη σεβασμό στη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητά τους. Η μεταχείριση αυτή θα πρέπει να τους επιφυλάσσεται σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίον ήρθαν σε επαφή με τις δικαστικές ή εξωδικαστικές διαδικασίες ή λοιπές παρεμβατικές δράσεις, και ανεξαρτήτως της νομικής υπόστασης και της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας στο πλαίσιο της εκάστοτε διαδικασίας ή υπόθεσης.
2. Κανένα παιδί δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια, ούτε σε ποινές ή μεταχείριση απάνθρωπες ή εξευτελιστικές.

Δ. Προστασία από τις διακρίσεις

1. Τα δικαιώματα των παιδιών πρέπει να προστατεύονται από κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος ή εθνοτικής προέλευσης, ηλικίας, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου, κατάστασης του ή των γονέων του, συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, περιουσίας,

γέννησης, γενετήσιου προσανατολισμού, ταυτότητας του φύλου ή άλλης κατάστασης.

2. Ειδική προστασία και στήριξη μπορεί να παρέχεται σε πιο ευάλωτα παιδιά, όπως παιδιά μεταναστών, παιδιά προσφύγων και αιτούντων άσυλο, ασυνόδευτα παιδιά, παιδιά με αναπηρίες, άστεγα παιδιά και παιδιά του δρόμου, παιδιά Ρομά και παιδιά που βρίσκονται σε ιδρύματα.

E. Κράτος δικαίου

1. Η αρχή του κράτους δικαίου θα πρέπει να ισχύει πλήρως στα παιδιά όπως ακριβώς στους ενήλικες.
2. Όλα τα συστατικά στοιχεία της δίκαιης δίκης, όπως οι αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας, το τεκμήριο της αθωότητας, το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, το δικαίωμα σε νομικές συμβουλές, το δικαίωμα της πρόσβασης στα δικαστήρια και το δικαίωμα προσφυγής κατά της απόφασης, θα πρέπει να διασφαλίζονται για τα παιδιά όπως ακριβώς για τους ενήλικες και δεν θα πρέπει να περιορίζονται στο ελάχιστο ή να μην διασφαλίζονται καθόλου υπό το πρόσχημα της προστασίας του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού. Τούτο ισχύει για όλες τις δικαστικές, εξωδικαστικές και διοικητικές διαδικασίες.
3. Τα παιδιά θα πρέπει να έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε κατάλληλους ανεξάρτητους και αποτελεσματικούς μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών.

IV. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν, κατά και μετά τη δικαστική διαδικασία

A. Γενικά συστατικά στοιχεία φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης

1. Πληροφόρηση και καθοδήγηση

1. Από την πρώτη τους επαφή με το δικαστικό σύστημα ή με άλλες αρμόδιες αρχές (όπως η αστυνομία, οι υπηρεσίες μετανάστευσης, οι εκπαι-

δευτικές ή κοινωνικές υπηρεσίες ή οι υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης) και καθ' όλη τη διάρκεια της συναφούς διαδικασίας, τα παιδιά και οι γονείς τους θα πρέπει να ενημερώνονται αμέσως και δεόντως, μεταξύ άλλων, για τα ακόλουθα:

- a. για τα δικαιώματά τους, και συγκεκριμένα για τα ειδικά δικαιώματα που έχουν τα παιδιά στο πλαίσιο των δικαστικών ή εξωδικαστικών διαδικασιών που τα αφορούν ή που μπορεί να τα αφορούν, καθώς και για τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν πιθανές παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, όπως η δυνατότητα κίνησης δικαστικής ή εξωδικαστικής διαδικασίας ή ανάληψης άλλης δράσης. Στα ανωτέρω δύναται να περιλαμβάνονται πληροφορίες για την προβλεπόμενη διάρκεια της διαδικασίας, για τη δυνατότητα άσκησης άλλων ένδικων μέσων και για τη δυνατότητα πρόσβασης σε ανεξάρτητους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών.
- β. για το σύστημα και τις συναφείς διαδικασίες, λαμβανομένων υπόψη της ιδιαίτερης θέσης που θα έχει το παιδί και του ρόλου που ενδέχεται να διαδραματίσει στο πλαίσιο αυτών, καθώς και για τα διάφορα στάδια των διαδικασιών.
- γ. για τους μηχανισμούς στήριξης στη διάθεση του παιδιού κατά τη συμμετοχή του στις δικαστικές ή εξωδικαστικές διαδικασίες.
- δ. για την καταλληλότητα και τις πιθανές συνέπειες της εκάστοτε δικαστικής ή εξωδικαστικής διαδικασίας.
- ε. κατά περίπτωση, για τις κατηγορίες ή για τη συνέχεια που δίδεται στην καταγγελία τους.
- στ. για την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δικαστικής διαδικασίας και των λοιπών συναφών διαδικασιών, όπως των συνεδριάσεων του δικαστηρίου σε περίπτωση που θίγεται προσωπικά το παιδί.
- ζ. για τη γενικότερη πορεία και την έκβαση της διαδικασίας ή της παρεμβατικής δράσης.

- η. για την ύπαρξη μέτρων προστασίας
 - θ. για τους διαθέσιμους μηχανισμούς επανεξέτασης των αποφάσεων που αφορούν το παιδί·
 - ι. για τις διαθέσιμες δυνατότητες λήψης αποζημίωσης από τον θύτη ή το κράτος μέσω της δικαστικής οδού, εναλλακτικών αστικών διαδικασιών ή άλλων τρόπων·
 - ια. για την ύπαρξη υπηρεσιών (υπηρεσιών υγείας και ψυχολογικής υποστήριξης, κοινωνικών υπηρεσιών, υπηρεσιών διερμηνείας και μετάφρασης, κ.λπ.) ή οργανισμών που μπορούν να παράσχουν υποστήριξη, καθώς και για τα μέσα πρόσβασης στις εν λόγω υπηρεσίες, κατά περίπτωση, με τη χορήγηση επείγουσας οικονομικής βοήθειας·
 - ιβ. για τυχόν διαθέσιμες ειδικές ρυθμίσεις που διασφαλίζουν τη μέγιστη δυνατή προστασία του υπέρτατου συμφέροντος των παιδιών σε περίπτωση διαμονής τους σε άλλο κράτος.
2. Η συναφής πληροφόρηση και καθοδήγηση θα πρέπει να παρέχονται στα παιδιά κατά τρόπο προσαρμοσμένο στην ηλικία και στον βαθμό ωριμότητάς τους, σε γλώσσα που μπορούν να κατανοήσουν και που λαμβάνει υπόψη της τις πολιτιστικές διαφορές και τις διαφορές μεταξύ των φύλων.
 3. Η συναφής πληροφόρηση θα πρέπει να παρέχεται κατά κανόνα απευθείας τόσο στο παιδί όσο και στους γονείς του ή στους διορισμένους νόμιμους αντιπροσώπους του. Η πληροφόρηση των γονέων δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να υποκαθιστά την πληροφόρηση του ίδιου του παιδιού.
 4. Θα πρέπει να διατίθενται και να διανέμονται ευρέως φιλικά προς τα παιδιά έντυπα με τις συναφείς νομικές πληροφορίες, και να λειτουργούν ειδικές υπηρεσίες πληροφόρησης για παιδιά, όπως εξειδικευμένοι ιστότοποι και τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας.
 5. Το παιδί πρέπει να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες αμέσως μετά την απαγγελία των τελευταίων. Η εν λόγω πληροφόρηση θα πρέπει να παρέχεται τόσο στο παιδί όσο και στους γονείς του κατά τρόπον ώστε να κατανοούν επακριβώς την κατηγορία και τις πιθανές συνέπειες.

2. Προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

6. Η ιδιωτική ζωή και τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των παιδιών που τα αφορά κάποια δικαστική ή εξωδικαστική διαδικασία ή άλλη παρεμβατική δράση θα πρέπει να προστατεύονται σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία. Σε γενικές γραμμές, αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί να γνωστοποιηθεί ή να δημοσιευθεί, ιδίως στα ΜΜΕ, καμία πληροφορία ή δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα που θα μπορούσε να συμβάλει άμεσα ή έμμεσα στην αναγνώριση της ταυτότητας του παιδιού, όπως φωτογραφίες, λεπτομερείς περιγραφές του παιδιού ή της οικογένειάς του, ονόματα και διευθύνσεις, ηχογραφημένα ή βιντεοσκοπημένα υλικά, κ.λπ.
7. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προλαμβάνουν, με νομοθετικά μέτρα ή με έλεγχο των μηχανισμών αυτορρύθμισης, τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων περί προστασίας της ιδιωτικής ζωής εκ μέρους των ΜΜΕ, σύμφωνα με τα αναφερθέντα στην κατευθυντήρια γραμμή αριθ. 6 ανωτέρω.
8. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προβλέπουν την ελάχιστη δυνατή πρόσβαση σε όλα τα ηχογραφημένα ή βιντεοσκοπημένα υλικά ή έγγραφα που περιέχουν ευαίσθητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα παιδιών, ιδίως στο πλαίσιο διαδικασιών που τα αφορούν. Σε περίπτωση που κρίνεται αναγκαία η διαβίβαση ευαίσθητων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν για την πλήρη συμμόρφωσή της προς τη συναφή νομοθεσία περί προστασίας των δεδομένων, λαμβάνοντας υπόψη παράλληλα το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.
9. Οι ακροαματικές διαδικασίες και οι καταθέσεις παιδιών στο πλαίσιο δικαστικών ή εξωδικαστικών διαδικασιών ή λοιπών παρεμβατικών δράσεων θα πρέπει να πραγματοποιούνται, όταν αυτό είναι δυνατό, κεκλεισμένων των θυρών. Κατά κανόνα, θα πρέπει να παρίστανται μόνο οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, υπό τον όρο ότι δεν παρεμποδίζουν την κατάθεση του παιδιού.
10. Οι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά και για παιδιά θα πρέπει να σέβονται τους αυστηρούς κανόνες περί προστασίας του απορρήτου, με εξαίρεση την περίπτωση που ελλοχεύει κίνδυνος για το παιδί.

3. Ασφάλεια (ειδικά μέτρα πρόληψης)

11. Σε όλες τις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες ή λοιπές παρεμβατικές δράσεις, τα παιδιά θα πρέπει να προστατεύονται από κάθε βλάβη, όπως εκφοβισμό, αντίποινα και δευτερογενή θυματοποίηση.
12. Οι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά και για παιδιά θα πρέπει, εφόσον είναι αναγκαίο, να υπόκεινται σε τακτικούς ελέγχους, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και με την επιφύλαξη πάντοτε της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι είναι κατάλληλοι να εργάζονται με παιδιά.
13. Θα πρέπει να προβλέπονται ειδικά μέτρα πρόληψης για παιδιά σε περίπτωση που ο φερόμενος ως θύτης είναι ένας από τους δύο γονείς, άλλο μέλος της οικογένειας ή άτομο υπεύθυνο για τη φροντίδα του παιδιού.

4. Κατάρτιση επαγγελματιών

14. Όλοι οι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά και για παιδιά θα πρέπει να λαμβάνουν την απαιτούμενη διεπιστημονική κατάρτιση σχετικά με τα δικαιώματα και τις ανάγκες των παιδιών σε κάθε ηλικία, καθώς και σχετικά με τις διαδικασίες που είναι κατάλληλες για κάθε ηλικία.
15. Οι επαγγελματίες που έρχονται κατά την εργασία τους σε άμεση επαφή με παιδιά θα πρέπει επίσης να λαμβάνουν κατάρτιση ώστε να μπορούν να επικοινωνούν με παιδιά κάθε ηλικίας και κάθε σταδίου ανάπτυξης, καθώς και με παιδιά που βρίσκονται σε ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση.

5. Διεπιστημονική προσέγγιση

16. Με πλήρη σεβασμό στο δικαίωμα του παιδιού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, θα πρέπει να ενθαρρύνεται η στενή συνεργασία μεταξύ διαφόρων επαγγελματιών με στόχο την ολοκληρωμένη κατανόηση του παιδιού και την αξιολόγηση της νομικής, ψυχολογικής, κοινωνικής, συναισθηματικής, σωματικής και γνωστικής κατάστασής του.
17. Θα πρέπει να θεσπιστεί κοινό πλαίσιο αξιολόγησης των παιδιών για όλους τους επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά ή για παιδιά

(όπως δικηγόρους, ψυχολόγους, ιατρούς, αστυνομικούς, υπαλλήλους των υπηρεσιών μετανάστευσης, κοινωνικούς λειτουργούς και διαμεσολαβητές) στο πλαίσιο διαδικασιών ή παρεμβατικών δράσεων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα παιδιά, έτσι ώστε να παρέχεται η αναγκαία στήριξη σε αυτούς που λαμβάνουν αποφάσεις και να εξυπηρετείται τελικά κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο το συμφέρον των παιδιών στην εκάστοτε υπόθεση.

18. Κατά την εφαρμογή διεπιστημονικής προσέγγισης, θα πρέπει να τηρούνται αυστηρά οι κανόνες περί επαγγελματικού απορρήτου.

6. Στέρηση ελευθερίας

19. Κάθε μορφή στέρησης της ελευθερίας των παιδιών θα πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο και να εφαρμόζεται για τη μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια.
20. Σε περίπτωση επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινής, τα παιδιά θα πρέπει, κατά κανόνα, να κρατούνται χωριστά από τους ενήλικες. Η κράτησή τους μαζί με ενήλικες θα πρέπει να λαμβάνει χώρα κατ' εξαίρεση και αποκλειστικά για λόγους εξυπηρέτησης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού. Σε κάθε περίπτωση, τα παιδιά θα πρέπει να κρατούνται σε χώρους κατάλληλους για τις ανάγκες τους.
21. Δεδομένης της ευάλωτης κατάστασης υπό την οποία τελούν τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους, της σημασίας των οικογενειακών δεσμών και της προετοιμασίας της μετέπειτα επανένταξής τους στην κοινωνία, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να διασφαλίζουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού και να υποστηρίζουν ενεργά την άσκησή τους σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στις διάφορες διεθνείς και ευρωπαϊκές νομικές πράξεις. Πέραν των λοιπών δικαιωμάτων τους, τα παιδιά θα πρέπει, ειδικότερα, να έχουν το δικαίωμα:
 - a. να διατηρούν τακτική και ουσιαστική επαφή με τους γονείς, την οικογένεια και τους φίλους τους μέσω επισκέψεων και αλληλογραφίας, με εξαίρεση τις περιπτώσεις στις οποίες επιβάλλονται περιορισμοί που εξυπηρετούν την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και το συμφέρον του παιδιού. Η επιβολή περιορισμών επί του συγκεκριμένου δικαιώματος δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να χρησιμοποιείται ως τιμωρία.

β. να λαμβάνουν προσήκουσα εκπαίδευση, επαγγελματικό προσανατολισμό και επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και ιατρική περίθαλψη, να χαίρουν ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, και να έχουν πρόσβαση σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού.

γ. να έχουν πρόσβαση σε προγράμματα που προετοιμάζουν εκ των προτέρων τα παιδιά για την επιστροφή τους στις κοινότητές τους, με ιδιαίτερη έμφαση στις συναισθηματικές και σωματικές ανάγκες τους, στις οικογενειακές σχέσεις, στη στέγαση, στις δυνατότητες σχολικής φοίτησης και απασχόλησης, και στην κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση.

22. Η στέρηση της ελευθερίας ασυνόδευτων ανήλικων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αιτούνται άσυλο, και παιδιών που έχουν χωριστεί από τις οικογένειές τους δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να επιβάλλεται λόγω έλλειψης καθεστώτος διαμένοντος ή να βασίζεται αποκλειστικά σε αυτήν.

Β. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν τη δικαστική διαδικασία

23. Το κατώτατο όριο ηλικίας ποινικής ευθύνης δεν θα πρέπει να είναι πολύ χαμηλό και θα πρέπει να καθορίζεται διά νόμου.

24. Θα πρέπει να ενθαρρύνονται εναλλακτικές της δικαστικής διαδικασίας οδοί, όπως η διαμεσολάβηση, η αποδικαστικοποίηση (δικαστικών διαδικασιών) και οι μηχανισμοί εναλλακτικής επίλυσης διαφορών, εφόσον δύναται να εξυπηρετήσουν καλύτερα το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Η προσφυγή σε τέτοιες εναλλακτικές λύσεις, ως αρχική επιλογή, δεν θα πρέπει, πάντως, να χρησιμοποιείται ως μέσο για την παρεμπόδιση της μετέπειτα πρόσβασης του παιδιού στη δικαιοσύνη.

25. Τα παιδιά θα πρέπει να ενημερώνονται αναλυτικά για τη δυνατότητα προσφυγής τους σε δικαστική ή σε εξωδικαστική διαδικασία και να ζητείται η γνώμη τους επί του θέματος. Οι σχετικές πληροφορίες θα πρέπει να συνοδεύονται ακόμη από αναλυτική εξήγηση των πιθανών συνεπειών κάθε επιλογής. Βάσει προσήκουσας νομικής και άλλης πληροφόρησης, θα πρέπει να παρέχεται η επιλογή προσφυγής σε δικαστική διαδικασία ή σε εναλλακτική οδό, εφόσον υπάρχει. Θα πρέ-

πει να δίδεται στα παιδιά η δυνατότητα να λαμβάνουν νομική και άλλη καθοδήγηση, ώστε να μπορούν να κρίνουν την καταλληλότητα και τη σκοπιμότητα των προτεινόμενων εναλλακτικών λύσεων. Η γνώμη του παιδιού θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη λήψη της συναφούς απόφασης.

26. Οι εναλλακτικές της δικαστικής διαδικασίας οδοί θα πρέπει να παρέχουν νομικές εγγυήσεις αντίστοιχου επιπέδου. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του παιδιού, όπως περιγράφεται στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές και σε όλες τις συναφείς νομικές πράξεις που άπτονται των δικαιωμάτων του παιδιού, θα πρέπει να διασφαλίζεται εξίσου στο πλαίσιο των δικαστικών και εξωδικαστικών διαδικασιών.

Γ. Παιδιά και αστυνομία

27. Η αστυνομία θα πρέπει να σέβεται τα ατομικά δικαιώματα και την αξιοπρέπεια όλων των παιδιών και να έχει υπόψη της την ευάλωτη κατάσταση υπό την οποία τελούν, ήτοι να λαμβάνει υπόψη της την ηλικία και την ωριμότητά τους, καθώς και τις τυχόν ιδιαίτερες ανάγκες παιδιών με σωματική ή νοητική αναπηρία, ή δυσκολίες επικοινωνίας.

28. Σε περίπτωση σύλληψης παιδιού από την αστυνομία, η τελευταία θα πρέπει να ενημερώνει το παιδί για τους λόγους για τους οποίους τέθηκε υπό κράτηση με τρόπο και σε γλώσσα που αρμόζουν στην ηλικία του και στο επίπεδο κατανόησής του. Τα παιδιά θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο, καθώς και τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν με τους γονείς τους ή με άτομο της εμπιστοσύνης τους.

29. Με εξαίρεση περιπτώσεις στις οποίες συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, η αστυνομία θα πρέπει να ενημερώνει τον ή τους γονείς για την προσαγωγή του παιδιού στο αστυνομικό τμήμα, να τους πληροφορεί αναλυτικά για τους λόγους για τους οποίους τέθηκε υπό κράτηση το παιδί και να τους καλεί να προσέλθουν στο τμήμα.

30. Το παιδί που τελεί υπό κράτηση δεν θα πρέπει να ανακρίνεται για την αξιόποινη πράξη την οποία φέρεται να έχει διαπράξει, ή να του ζητείται να συντάξει ή να υπογράψει δήλωση σχετικά με την ανάμειξή του σε αυτήν, παρά μόνο παρουσία δικηγόρου ή ενός εκ των δύο γονέων του ή, εφόσον κανένας γονέας δεν είναι διαθέσιμος, παρουσία άλλου ατόμου της εμπιστοσύνης του παιδιού. Είναι δυνατή η εξαίρεση του γονέα ή του άλλου ατόμου εφόσον υπάρχουν υπόνοιες συμμετοχής του στην αξιόποινη πράξη ή εφόσον συμπεριφέρεται κατά τρόπο που παρεμποδίζει το έργο της δικαιοσύνης.

31. Η αστυνομία θα πρέπει να μεριμνά, στο μέτρο του δυνατού, ώστε κανένα παιδί που συλλαμβάνεται να μην κρατείται μαζί με ενήλικες.
32. Οι αρχές θα πρέπει να μεριμνούν για την κράτηση των συλληφθέντων παιδιών υπό ασφαλείς και κατάλληλες για τις ανάγκες τους συνθήκες.
33. Στα κράτη μέλη όπου, σύμφωνα με τη νομοθεσία, το συγκεκριμένο καθήκον εμπίπτει στη δικαιοδοσία τους, οι εισαγγελείς θα πρέπει να μεριμνούν για την εφαρμογή φιλικών προς τα παιδιά προσεγγίσεων καθ' όλη τη διαδικασία της προανάκρισης.

Δ. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη κατά τη δικαστική διαδικασία

1. Πρόσβαση στο δικαστήριο και στη δικαστική διαδικασία

34. Ως φορείς δικαιωμάτων, τα παιδιά θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε μέσα που τους επιτρέπουν να ασκούν ουσιαστικά τα δικαιώματά τους ή να αντιδρούν αποτελεσματικά σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Το εθνικό δίκαιο θα πρέπει να διευκολύνει, κατά περίπτωση, τη δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη των παιδιών που κατανοούν επαρκώς τα δικαιώματά τους καθώς και τη δυνατότητα χρησιμοποίησης των μέσων που έχουν στη διάθεσή τους για την προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων, βάσει προσηκουσας νομικής καθοδήγησης.
35. Θα πρέπει να αίρεται κάθε εμπόδιο που δυσχεραίνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, όπως το κόστος της διαδικασίας ή η απουσία νομικού συμβούλου.
36. Για συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις που τελούνται εις βάρος παιδιών ή για ορισμένες πτυχές του αστικού ή οικογενειακού δικαίου, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη θα πρέπει να επιτρέπεται, κατά περίπτωση, για καθορισμένο χρονικό διάστημα μετά την ενηλικίωση του παιδιού. Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να επανεξετάσουν τις ισχύουσες διατάξεις περί παραγραφής αδικημάτων.

2. Νομική συνδρομή και αντιπροσώπευση

37. Τα παιδιά θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να αντιπροσωπεύονται από δικό τους ξεχωριστό νομικό σύμβουλο, ιδίως δε σε διαδικασίες όπου υπάρχει, ή ενδέχεται να υπάρξει, σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στο παιδί και τους γονείς του ή άλλους ενδιαφερόμενους.

38. Τα παιδιά θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν νομική συνδρομή, υπό τους ίδιους ή επιεικέστερους όρους σε σχέση με τους ενήλικες.
39. Οι δικηγόροι που αντιπροσωπεύουν παιδιά θα πρέπει να είναι πλήρως καταρτισμένοι όσον αφορά τα δικαιώματα των παιδιών και τα συναφή ζητήματα και να γνωρίζουν πολύ καλά το αντικείμενο, να λαμβάνουν εμπειριστατωμένη κατάρτιση επί τακτικής βάσης και να είναι ικανοί να επικοινωνούν με τα παιδιά στο δικό τους επίπεδο κατανόησης.
40. Τα παιδιά θα πρέπει να θεωρούνται ως πελάτες με πλήρη δικά τους δικαιώματα, οι δε δικηγόροι που αντιπροσωπεύουν παιδιά θα πρέπει να προωθούν τις απόψεις του παιδιού.
41. Οι δικηγόροι θα πρέπει να παρέχουν στο παιδί όλες τις αναγκαίες πληροφορίες και διευκρινίσεις σχετικά με τις πιθανές συνέπειες των απόψεων ή/και της γνώμης του.
42. Σε περίπτωση που υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα ανάμεσα σε γονείς και παιδιά, η αρμόδια αρχή θα πρέπει να διορίζει είτε επίτροπο *ad litem* είτε άλλον ανεξάρτητο αντιπρόσωπο με γνώμονα την αντιπροσώπευση των απόψεων και των συμφερόντων του παιδιού.
43. Θα πρέπει να διασφαλίζονται η δέουσα αντιπροσώπευση του παιδιού και το δικαίωμα αντιπροσώπευσής του ανεξάρτητα από τους γονείς, ιδίως δε σε διαδικασίες όπου θύτες φέρονται να είναι οι γονείς, μέλη της οικογένειας ή άτομα υπεύθυνα για τη φροντίδα του παιδιού.

3. Δικαίωμα ακρόασης και έκφρασης

44. Οι δικαστές θα πρέπει να σέβονται το δικαίωμα ακρόασης των παιδιών σε όλα τα ζητήματα που τα αφορούν ή τουλάχιστον όταν κρίνουν ότι τα παιδιά είναι σε θέση να κατανοήσουν επαρκώς τα συναφή ζητήματα. Τα χρησιμοποιούμενα μέσα για τον συγκεκριμένο σκοπό θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένα στο επίπεδο κατανόησης του παιδιού και στην ικανότητα επικοινωνίας του, καθώς και να λαμβάνουν υπόψη τις περιστάσεις της υπόθεσης. Θα πρέπει να ζητείται η γνώμη των παιδιών σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επιθυμούν να υποβληθούν σε ακρόαση.
45. Θα πρέπει να δίδεται η δέουσα βαρύτητα στις απόψεις και στη γνώμη του παιδιού ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του.

- 46.** Το δικαίωμα ακρόασης συνιστά δικαίωμα του παιδιού και όχι υποχρέωσή του.
- 47.** Η ηλικία του παιδιού δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να αποτελεί από μόνη της λόγο μη ακρόασής του. Όταν ένα παιδί λαμβάνει την πρωτοβουλία να υποβληθεί σε ακρόαση σε μία υπόθεση που το αφορά άμεσα, ο δικαστής δεν θα πρέπει, εκτός και αν υφίστανται λόγοι προστασίας του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, να αρνείται να δεχθεί το παιδί σε ακρόαση, και θα πρέπει να ακούει τις απόψεις και τη γνώμη του επί των θεμάτων που το αφορούν στο πλαίσιο της εκάστοτε υπόθεσης.
- 48.** Θα πρέπει να δίδονται στα παιδιά όλες οι αναγκαίες πληροφορίες σχετικά με τους τρόπους ουσιαστικής άσκησης του δικαιώματος ακρόασης. Θα πρέπει, πάντως, να διευκρινίζεται στα παιδιά ότι το δικαίωμα ακρόασής τους και έκφρασης των απόψεών τους από το δικαστήριο δεν καθορίζει απαραίτητως την τελική απόφαση.
- 49.** Οι δικαστικές αποφάσεις που αφορούν παιδιά θα πρέπει να είναι δεόντως αιτιολογημένες και να εξηγούνται στα παιδιά σε γλώσσα την οποία δύνανται να κατανοήσουν. Αυτό αφορά ιδίως τις αποφάσεις εκείνες που είναι αντίθετες με τις απόψεις και τη γνώμη που εξέφρασε το παιδί.

4. Αποφυγή αδικαιολόγητης καθυστέρησης

- 50.** Σε όλες τις διαδικασίες που αφορούν παιδιά, θα πρέπει να εφαρμόζεται η αρχή του επείγοντος έτσι ώστε να δίδεται ταχεία απάντηση και να προστατεύεται το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, με πλήρη σεβασμό παράλληλα στο κράτος δικαίου.
- 51.** Σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου (π.χ. γονική σχέση, επιμέλεια, απαγωγή από γονέα), τα δικαστήρια θα πρέπει να επιδεικνύουν ιδιαίτερη ευσυνειδησία ώστε να αποτρέπονται τυχόν επιζήμιες επιπτώσεις στις οικογενειακές σχέσεις.
- 52.** Οι δικαστικές αρχές θα πρέπει να εξετάζουν, κατά περίπτωση, το ενδεχόμενο έκδοσης προσωρινών ή προκαταρκτικών αποφάσεων οι οποίες θα παρακολουθούνται για ορισμένο χρονικό διάστημα με σκοπό τη μεταγενέστερη επανεξέτασή τους.

- 53.** Σύμφωνα με τη νομοθεσία, οι δικαστικές αρχές θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν άμεσα εκτελεστές αποφάσεις εφόσον αυτό εξυπηρετεί το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

5. Οργάνωση των διαδικασιών, περιβάλλον και γλώσσα φιλικά προς τα παιδιά

- 54.** Σε όλες τις διαδικασίες, η μεταχείριση των παιδιών θα πρέπει να γίνεται πάντοτε ανάλογα με την ηλικία τους, τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, την ωριμότητα και το επίπεδο κατανόησης που διαθέτουν, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις δυσκολίες επικοινωνίας που ενδεχομένως έχουν. Οι υποθέσεις στις οποίες εμπλέκονται παιδιά θα πρέπει να εκδικάζονται σε περιβάλλοντα φιλικά προς τα παιδιά που δεν τους προκαλούν φόβο.
- 55.** Πριν από την έναρξη της διαδικασίας, τα παιδιά θα πρέπει να εξοικειώνονται με τη δικαστική ή άλλη αίθουσα, καθώς και με την ιδιότητα και την ταυτότητα των συμμετεχόντων δικαστικών υπαλλήλων.
- 56.** Θα πρέπει να χρησιμοποιείται γλώσσα κατάλληλη για την ηλικία και το επίπεδο κατανόησης του παιδιού.
- 57.** Σε περίπτωση ακρόασης ή κατάθεσης των παιδιών στο πλαίσιο δικαστικών και εξωδικαστικών διαδικασιών ή άλλων παρεμβατικών δράσεων, οι δικαστές και οι λοιποί επαγγελματίες θα πρέπει να συμπεριφέρονται προς αυτά με σεβασμό και ευαισθησία.
- 58.** Θα πρέπει να επιτρέπεται στα παιδιά να συνοδεύονται από τους γονείς τους ή, κατά περίπτωση, από ενήλικα της επιλογής τους, με εξαίρεση τις περιπτώσεις στις οποίες λαμβάνεται αιτιολογημένη αντίθετη απόφαση για το συγκεκριμένο άτομο.
- 59.** Για τις καταθέσεις των παιδιών θα πρέπει να χρησιμοποιούνται διάφορες μέθοδοι, όπως βιντεοσκοπήσεις, ηχογραφήσεις ή ακροαματικές διαδικασίες προ της δίκης κλεισμένων των θυρών, οι οποίες θα πρέπει να θεωρούνται ως αποδεκτά αποδεικτικά στοιχεία.
- 60.** Τα παιδιά θα πρέπει να προστατεύονται, στο μέτρο του δυνατού, από εικόνες ή πληροφορίες που θα μπορούσαν να είναι επιζήμιες για την ευημερία τους. Σε περίπτωση που καλείται να λάβει απόφαση περί κοινοποίησης πιθανώς επιζήμιων εικόνων ή πληροφοριών για το παιδί, ο δικαστής θα πρέπει να συμβουλευτεί άλλους επαγγελματίες, όπως ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς.

- 61.** Οι συνεδριάσεις του δικαστηρίου στις οποίες συμμετέχουν παιδιά θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στον ρυθμό και στην ικανότητα προσοχής τους: θα πρέπει να προβλέπονται τακτικά διαλείμματα και οι συνεδριάσεις του δικαστηρίου δεν θα πρέπει να έχουν υπερβολικά μεγάλη διάρκεια. Για να μπορέσουν τα παιδιά να συμμετάσχουν αξιοποιώντας το σύνολο των γνωστικών ικανοτήτων τους και να προστατευθεί η συναισθηματική τους σταθερότητα, θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την ελάχιστη δυνατή διατάραξη και απόσπαση της προσοχής τους κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων του δικαστηρίου.
- 62.** Στο μέτρο που αυτό είναι κατάλληλο και εφικτό, οι αίθουσες ακρόασης και αναμονής θα πρέπει να είναι κατάλληλα διαμορφωμένες και φιλικές προς τα παιδιά.
- 63.** Στο μέτρο του δυνατού, θα πρέπει να θεσπιστούν ειδικά δικαστήρια (ή τμήματα δικαστηρίων), διαδικασίες και θεσμοί για παιδιά που βρίσκονται σε σύγκρουση με τον νόμο. Στα προαναφερθέντα είναι δυνατόν να περιλαμβάνεται ακόμη και η σύσταση εξειδικευμένων μονάδων στους κόλπους της αστυνομίας, του δικαστικού συστήματος και της εισαγγελίας.

6. Κατάθεση/υποβολή αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του παιδιού

- 64.** Η διαδικασία της ακρόασης και της κατάθεσης του παιδιού θα πρέπει να διεξάγεται, στο μέτρο του δυνατού, από κατηρτισμένους επαγγελματίες. Θα πρέπει να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε τα παιδιά να καταθέτουν σε όσο το δυνατόν ευνοϊκότερο περιβάλλον και υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, αναλόγως πάντοτε της ηλικίας τους, της ωριμότητας και του επιπέδου κατανόησής τους, λαμβάνοντας υπόψη και τις δυσκολίες επικοινωνίας που ενδεχομένως έχουν.
- 65.** Θα πρέπει να ενθαρρύνεται η οπτικοακουστική καταγραφή των καταθέσεων παιδιών-θύματων ή μαρτύρων, μεριμνώντας ταυτόχρονα για τον σεβασμό του δικαιώματος των λοιπών ενδιαφερομένων να αμφισβητήσουν το περιεχόμενο των εν λόγω δηλώσεων.
- 66.** Σε περίπτωση που απαιτούνται περισσότερες από μία καταθέσεις, θα πρέπει να λαμβάνονται από το ίδιο άτομο, ώστε να διασφαλίζεται η συνοχή της προσέγγισης με γνώμονα πάντοτε το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

- 67.** Ο αριθμός των καταθέσεων θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν μικρότερος και η διάρκειά τους θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία και την ικανότητα προσοχής του παιδιού.
- 68.** Θα πρέπει να αποφεύγεται, στο μέτρο του δυνατού, η άμεση επαφή, η αντιπαράσταση ή η επικοινωνία ανάμεσα στο παιδί-θύμα ή μάρτυρα και στους φερόμενους ως θύτες, εκτός και αν έχει υποβληθεί αντίθετο αίτημα εκ μέρους του παιδιού-θύματος.
- 69.** Στις ποινικές υποθέσεις, τα παιδιά θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να καταθέτουν χωρίς να είναι παρών ο φερόμενος ως θύτης.
- 70.** Η εφαρμογή λιγότερο αυστηρών κανόνων σε θέματα κατάθεσης (όπως π.χ. απαλλαγή από την υποχρέωση ένορκης κατάθεσης ή λοιπών συναφών δηλώσεων), ή άλλων δικονομικών μέτρων φιλικών προς τα παιδιά, δεν θα πρέπει αυτή καθαυτή να μειώνει την αξία της κατάθεσης του παιδιού.
- 71.** Θα πρέπει να σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται πρωτόκολλα ακρόασης/κατάθεσης τα οποία θα λαμβάνουν υπόψη τα διάφορα στάδια ανάπτυξης του παιδιού, έτσι ώστε να ενισχύεται η εγκυρότητα της κατάθεσης του παιδιού. Στο πλαίσιο των πρωτοκόλλων αυτών, θα πρέπει να αποφεύγονται οι καθοδηγητικές ερωτήσεις, γεγονός που θα συμβάλλει στην ενίσχυση της αξιοπιστίας τους.
- 72.** Με γνώμονα το υπέρτατο συμφέρον και την ευημερία του παιδιού, ο δικαστής θα πρέπει παρέχει στο παιδί τη δυνατότητα να μην καταθέτει.
- 73.** Η κατάθεση και η υποβολή αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του παιδιού δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρούνται μη παραδεκτές ή μη αξιόπιστες απλώς και μόνο λόγω της ηλικίας του.
- 74.** Θα πρέπει να εξετάζεται το ενδεχόμενο κατάθεσης του παιδιού-θύματος ή μάρτυρα σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους φιλικούς προς το παιδί.

Ε. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη μετά τη δικαστική διαδικασία

- 75.** Ο δικηγόρος, ο επίτροπος *ad litem* ή ο νόμιμος αντιπρόσωπος του παιδιού θα πρέπει να κοινοποιούν και να εξηγούν στο παιδί την εκδοθείσα δικαστική απόφαση σε γλώσσα προσαρμοσμένη στο επίπεδο

κατανόησής του και να το ενημερώνουν επιπλέον για όλα τα πιθανά μέτρα που μπορούν ενδεχομένως να ληφθούν, όπως άσκηση έφεσης ή προσφυγή σε ανεξάρτητους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών.

76. Οι εθνικές αρχές θα πρέπει να λαμβάνουν αμελλητί όλα τα αναγκαία μέτρα για να διευκολύνουν την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα παιδιά.
77. Σε περίπτωση μη εκτέλεσης της απόφασης, τα παιδιά θα πρέπει να ενημερώνονται, ενδεχομένως μέσω του δικηγόρου, του επιτρόπου *ad litem* ή του νόμιμου αντιπροσώπου τους, για τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους σε δικαστικό ή εξωδικαστικό επίπεδο.
78. Η αναγκαστική εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων θα πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου που αφορούν παιδιά.
79. Μετά την έκδοση απόφασης σε διαδικασίες με έντονο συγκρουσιακό χαρακτήρα, θα πρέπει να παρέχεται στα παιδιά και στις οικογένειές τους καθοδήγηση και στήριξη από εξειδικευμένες υπηρεσίες, κατά προτίμηση δωρεάν.
80. Θα πρέπει να παρέχονται εξειδικευμένη υγειονομική περίθαλψη, καθώς και προσήκοντα προγράμματα ή μέτρα κοινωνικού και θεραπευτικού χαρακτήρα σε θύματα εγκατάλειψης, βίας, κακοποίησης ή άλλων αξιόποινων πράξεων, κατά προτίμηση δωρεάν. Τα παιδιά και τα άτομα που είναι υπεύθυνα για τη φροντίδα τους θα πρέπει να ενημερώνονται αμέσως και δεόντως για την ύπαρξη των συναφών υπηρεσιών.
81. Οι δικηγόροι, οι επίτροποι *ad litem* ή οι νόμιμοι αντιπρόσωποι των παιδιών-θυμάτων θα πρέπει να είναι εξουσιοδοτημένοι να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα για να διεκδικούν αποζημίωση κατά τη διάρκεια ή μετά το πέρας της συναφούς ποινικής διαδικασίας. Εφόσον κρίνεται σκόπιμο, το κόστος μπορεί να καλύπτεται από το κράτος και να ανακτάται ακολούθως από τον θύτη.
82. Τα μέτρα και οι κυρώσεις που αφορούν παιδιά τα οποία βρίσκονται σε σύγκρουση με τον νόμο θα πρέπει να αποτελούν πάντοτε εποικοδομητικές και εξατομικευμένες αντιδράσεις στις διαπραχθείσες αξιόποινες πράξεις, έχοντας υπόψη την αρχή της αναλογικότητας, την ηλικία του παιδιού, τη σωματική και διανοητική του ευημερία και ανάπτυξη, καθώς και τις περιστάσεις της υπόθεσης. Θα πρέπει να διασφαλίζονται

τα δικαιώματα στην εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, την απασχόληση, την αποκατάσταση και την επανένταξη.

83. Με γνώμονα τη διευκόλυνση της επανένταξης στην κοινωνία, και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, δεν πρέπει να επιτρέπεται η κοινοποίηση των ποινικών μητρώων των παιδιών εκτός του δικαστικού συστήματος κατά την ενηλικίωσή τους. Εξαιρέσεις από τον προαναφερθέντα κανόνα είναι δυνατό να επιτρέπονται σε περιπτώσεις σοβαρών αξιόποινων πράξεων, μεταξύ άλλων, για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή σε περίπτωση πρόσληψης ατόμων σε θέσεις εργασίας που έχουν άμεση σχέση με παιδιά.

V. Προώθηση λοιπών φιλικών προς τα παιδιά δράσεων

Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται:

- a. να προωθούν την έρευνα σε όλες τις πτυχές της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης, και κυρίως στον τομέα των φιλικών προς τα παιδιά τεχνικών λήψης κατάθεσης, της διάδοσης πληροφοριών και της κατάρτισης στις εν λόγω τεχνικές
- β. να ανταλλάσσουν πρακτικές και να προωθούν τη συνεργασία στον τομέα της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης σε διεθνές επίπεδο·
- γ. να προωθούν τη δημοσίευση και την ευρύτερη δυνατή διάδοση συναφών νομικών πράξεων σε φιλικές προς τα παιδιά εκδόσεις·
- δ. να ιδρύουν, ή να διατηρούν και να ενισχύουν, κατά περίπτωση, γραφεία πληροφόρησης για τα δικαιώματα των παιδιών, σε συνεργασία ενδεχομένως με δικηγορικούς συλλόγους, υπηρεσίες πρόνοιας, Συνηγόρους του Παιδιού, μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), κ.λπ·
- ε. να διευκολύνουν την πρόσβαση των παιδιών στη δικαιοσύνη και στους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών, καθώς και να αναγνωρίζουν και να διευκολύνουν περαιτέρω τον ρόλο των ΜΚΟ και λοιπών ανεξάρτητων φορέων ή οργανισμών, όπως οι Συνήγοροι του Παιδιού, με γνώμονα τη στήριξη της ουσιαστικής πρόσβασης των παιδιών στη δικαιοσύνη και στους ανεξάρτητους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο·

- στ. να εξετάσουν το ενδεχόμενο θέσπισης συστήματος δικαστών και δικηγόρων ειδικευμένων στα παιδιά και της περαιτέρω ανάπτυξης δικαστηρίων όπου θα μπορούν να λαμβάνουν τόσο νομικά όσο και κοινωνικά μέτρα υπέρ των παιδιών και των οικογενειών τους
- ζ. να προάγουν και να διευκολύνουν την προσφυγή εκ μέρους των παιδιών και των ατόμων που ενεργούν εξ ονόματός τους στους διεθνείς και ευρωπαϊκούς μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του παιδιού για την απονομή δικαιοσύνης και την προστασία των δικαιωμάτων όταν δεν υπάρχουν ή έχουν εξαντληθεί τα εθνικά μέσα προσφυγής
- η. να μεριμνήσουν για την ενσωμάτωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων του παιδιού, ως υποχρεωτικού μαθήματος στα προγράμματα σπουδών τόσο των σχολείων όσο και διαφόρων κλάδων επαγγελματιών οι οποίοι έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά·
- θ. να αναπτύσσουν και να στηρίζουν συστήματα που αποσκοπούν στην ενίσχυση της ευαισθητοποίησης των γονέων όσον αφορά τα δικαιώματα των παιδιών·
- ι. να ιδρύουν φιλικά προς τα παιδιά, διυπηρεσιακά και διεπιστημονικά κέντρα για παιδιά-θύματα και μάρτυρες, όπου τα τελευταία θα μπορούν να καταθέτουν και να υποβάλλονται σε ιατρικές εξετάσεις με σκοπό τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, να υποβάλλονται σε ολοκληρωμένη αξιολόγηση και να λαμβάνουν από εξειδικευμένους επαγγελματίες όλες τις αναγκαίες θεραπευτικές υπηρεσίες·
- ια. να ιδρύουν δωρεάν εξειδικευμένες και προσβάσιμες υπηρεσίες στήριξης και πληροφόρησης, όπως επιγραμμική διαβούλευση, τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας και τοπικές κοινοτικές υπηρεσίες·
- ιβ. να μεριμνούν ώστε όλοι οι επαγγελματίες που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά στους κόλπους του δικαστικού συστήματος να λαμβάνουν προσήκουσα στήριξη και κατάρτιση, καθώς και πρακτική καθοδήγηση προκειμένου να διασφαλίζουν και να εφαρμόζουν με προσήκοντα τρόπο τα δικαιώματα των παιδιών, ιδίως κατά την αξιολόγηση του υπέρτατου συμφέροντος των παιδιών σε όλες τις κατηγορίες διαδικασιών που τα αφορούν.

VI. Παρακολούθηση και αξιολόγηση

Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται επίσης:

- α. να επανεξετάσουν την εθνική νομοθεσία, τις πολιτικές και πρακτικές τους προκειμένου να προβαίνουν στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την εφαρμογή των κατευθυντήριων αυτών γραμμών·
- β. να επικυρώσουν άμεσα, εάν δεν το έχουν ήδη πράξει, τις συναφείς συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που άπτονται των δικαιωμάτων των παιδιών·
- γ. να επανεξετάζουν και να αξιολογούν ανά τακτά χρονικά διαστήματα τις χρησιμοποιούμενες μεθόδους εργασίας στο πλαίσιο της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης·
- δ. να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ένα πλαίσιο που θα περιλαμβάνει, αναλόγως των περιστάσεων, έναν ή περισσότερους ανεξάρτητους μηχανισμούς για την προαγωγή και την παρακολούθηση της εφαρμογής των κατευθυντήριων αυτών γραμμών, σύμφωνα πάντοτε με τα δικαστικά και διοικητικά συστήματά τους·
- ε. να μεριμνούν για την πλήρη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία παρακολούθησης, και συγκεκριμένα των οργανισμών, των θεσμών και των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της προαγωγής και της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού.

Δεύτερο μέρος

Αιτιολογική έκθεση

Γιατί νέα νομική πράξη;

1. Η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και η προαγωγή φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης συνιστά προτεραιότητα για το Συμβούλιο της Ευρώπης. Το ζήτημα της προστασίας των παιδιών εξετάστηκε στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης της 3ης διάσκεψης κορυφής των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης που πραγματοποιήθηκε στη Βαρσοβία το 2005.
2. Αν και υπάρχουν ήδη αρκετές νομικές πράξεις σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, εξακολουθεί να υπάρχει απόκλιση μεταξύ νομοθεσίας και πράξης. Έτσι, οι κυβερνήσεις και οι επαγγελματίες που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά ζητούν καθοδήγηση για να μπορέσουν να διασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή των προτύπων που προβλέπονται στις εν λόγω πράξεις. Στις γνωστές υποθέσεις *V. και T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, δύο δεκάχρονα αγόρια, που απήγαγαν και ξυλοκόπησαν μέχρι θανάτου ένα δίχρονο παιδί, δικάστηκαν σαν ενήλικες, ενώ το θέμα έτυχε ευρείας κάλυψης από τον Τύπο. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής «το Δικαστήριο») έκρινε σε μεταγενέστερη φάση ότι η δίκη ήταν εκφοβιστική και μη κατανοητή για τα παιδιά, με αποτέλεσμα τα τελευταία να μην μπορέσουν να συμμετάσχουν ουσιαστικά στην εναντίον τους διαδικασία, και απεφάνθη ότι στοιχειοθετείτο παραβίαση του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής «ΕΣΔΑ»), το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης. Στην υπόθεση *Sahin κατά Γερμανίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παραβίαση έγκειτο ουσιαστικά στο γεγονός ότι το εθνικό δικαστήριο δεν άκουσε τις απόψεις του παιδιού. Πρόσθεσε δε ότι το εθνικό δικαστήριο όφειλε να λάβει ουσιαστικά μέτρα για τη διασφάλιση της άμεσης επαφής με το παιδί και ότι μόνο με αυτόν τον τρόπο ήταν δυνατό να διασφαλιστεί το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

3. Οι υποθέσεις αυτές θα μπορούσαν να είχαν προκύψει σε οποιοδήποτε σχεδόν κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης. Καταδεικνύουν την ανάγκη ενίσχυσης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη και βελτίωσης της μεταχείρισης των παιδιών στο πλαίσιο των δικαστικών και εξωδικαστικών διαδικασιών. Καταδεικνύουν ακόμη τη σημασία του εμπλουτισμού των γνώσεων και της ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά στο πλαίσιο των συγκεκριμένων διαδικασιών, καθώς και της παροχής προσήκουσας κατάρτισης στους επαγγελματίες αυτούς, ώστε να διασφαλίζεται το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

Ιστορικό

4. Οι ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές αποτελούν την άμεση απάντηση του Συμβουλίου της Ευρώπης στο ψήφισμα αριθ. 2 περί φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης που εγκρίθηκε κατά την 28η διάσκεψη των ευρωπαίων Υπουργών Δικαιοσύνης (Lanzarote, 25-26 Οκτωβρίου 2007), το οποίο ζητούσε συγκεκριμένες οδηγίες για τα κράτη μέλη στον εν λόγω τομέα. Η Επιτροπή Υπουργών ανέθεσε σε τέσσερα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης να καταρτίσουν κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (εφεξής «οι κατευθυντήριες γραμμές»), προτείνοντας λύσεις για να βοηθήσουν τα κράτη μέλη να αναπτύξουν δικαστικά συστήματα που να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών, με γνώμονα πάντοτε τη διασφάλιση της ουσιαστικής και προσήκουσας πρόσβασης των παιδιών στη δικαιοσύνη και της ανάλογης μεταχείρισής τους, σε οποιονδήποτε κλάδο δικαίου: αστικό, διοικητικό ή ποινικό.

Μέθοδος εργασίας

5. Έχοντας υπόψη την εγκάρσια αυτή προοπτική, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε μία καινοτόμα ολοκληρωμένη προσέγγιση με επίκεντρο τη συμμετοχή τριών εκ των βασικότερων διακυβερνητικών επιτροπών του που ασχολούνται με θέματα αστικού και διοικητικού δικαίου (της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Νομικής Συνεργασίας – CDCJ), ποινικού δικαίου (της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα προβλήματα της εγκληματικότητας – CDPC), ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικότερα

(της Διευθύνουσας Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων – CDDH), καθώς και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ). Οι κατευθυντήριες γραμμές συντάχθηκαν επίσης σε στενή συνεργασία με το πρόγραμμα «Οικοδόμηση μιας Ευρώπης για τα παιδιά, με τα παιδιά», το οποίο ανέδειξε τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη σε έναν από τους βασικούς πυλώνες της στρατηγικής του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών για την περίοδο 2009-2011.

6. Το Συμβούλιο της Ευρώπης εγκαινίασε τις συναφείς εργασίες το 2008 με τη σύνταξη τεσσάρων εκθέσεων εμπειρογνομόνων που είχαν ως θέμα την εκτίμηση των προκλήσεων και των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά κατά την πρόσβασή τους σε όλους τους κλάδους των εθνικών δικαστικών συστημάτων. Οι εν λόγω εκθέσεις υποβλήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για τη συζήτηση του θέματος στις διασκέψεις υψηλού επιπέδου του Συμβουλίου της Ευρώπης που πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της σουηδικής προεδρίας της Επιτροπής Υπουργών, («Οικοδόμηση μιας Ευρώπης για τα παιδιά, με τα παιδιά – Προς μία στρατηγική για την περίοδο 2009-2011», Στοκχόλμη, 8-10 Σεπτεμβρίου 2008), και της ισπανικής προεδρίας της Επιτροπής Υπουργών («Η προστασία των παιδιών στα ευρωπαϊκά συστήματα απονομής δικαιοσύνης», Τολέδο, 12-13 Μαρτίου 2009). Τα πορίσματα των εκθέσεων και τα συμπεράσματα των διασκέψεων προετοίμασαν το έδαφος για τη σύνταξη των κατευθυντήριων γραμμών και παράλληλα παρείχαν πολύτιμο υλικό στην Ομάδα ειδικών για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (CJ-S-CH), η οποία συστάθηκε με σκοπό την κατάρτιση των κατευθυντήριων γραμμών την περίοδο 2009-2010.

Διαδικασία σύνταξης

7. Η εν λόγω Ομάδα ειδικών αποτελείτο από 17 ανεξάρτητους ειδικούς τους οποίους επέλεξε το Συμβούλιο της Ευρώπης, κατόπιν διαβούλευσης με τις επιτροπές CDCJ, CDPC και CDDH, με κριτήριο την εμπειρογνομοσύνη τους σε θέματα δικαιωμάτων των παιδιών, μεριμνώντας ταυτόχρονα για τη διατήρηση ισορροπίας όσον αφορά την ειδίκευση (μεταξύ αστικού και διοικητικού δικαίου, ποινικού δικαίου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων), τη γεωγραφική εκπροσώπηση και το φύλο. Πρόεδρος

της ομάδας ήταν ο κ. Seamus Carroll (Ιρλανδία), πρόεδρος της επιτροπής CDCJ, αντιπρόεδρος η κ. Ksenija Turković (Κροατία), διορισμένη από την επιτροπή CDPC, και επιστημονική εμπειρογνώμων η κ. Ankie Vandeckerckhove, ειδική στα δικαιώματα των παιδιών από το Βέλγιο.

8. Βασικό χαρακτηριστικό της Ομάδας ειδικών, η οποία αποτελούνταν από δικαστές, δικηγόρους, εισαγγελείς, ακαδημαϊκούς, ψυχολόγους, αστυνομικούς, κοινωνικούς λειτουργούς και εκπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών μελών, ήταν η διεπιστημονική της σύνθεση. Στο έργο της ομάδας συνέβαλαν ακόμη πολλοί παρατηρητές και εκπρόσωποι σημαντικών διεθνών διακυβερνητικών οργανισμών και μη κυβερνητικών οργανώσεων.
9. Το σχέδιο των κατευθυντήριων γραμμών και η συναφής αιτιολογική έκθεση εξετάστηκαν και εγκρίθηκαν από την επιτροπή CDCJ κατά την 85η σύνοδο της ολομέλειάς της που πραγματοποιήθηκε από τις 11 έως τις 14 Οκτωβρίου 2010, προτού διαβιβαστούν στην Επιτροπή Υπουργών προς έγκριση στις 17 Νοεμβρίου 2010. Οι επιτροπές CDPC και CDDH είχαν ήδη λάβει γνώση του κειμένου και το είχαν εγκρίνει κατά τις συνόδους των ολομελειών τους (7-10 Ιουνίου και 15-18 Ιουνίου 2010 αντίστοιχα).

Διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους

10. Η διαβούλευση με τους διάφορους ενδιαφερόμενους για το σχέδιο των κατευθυντήριων γραμμών διήρκεσε καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας σύνταξης και είχε τη μορφή συνεχούς δημόσιας διαβούλευσης επί των διαφόρων σχεδίων κειμένου που διαδέχθηκαν το ένα το άλλο από τον Οκτώβριο του 2009 έως τον Μάιο του 2010. Στις 7 Δεκεμβρίου 2009 πραγματοποιήθηκε στο Στρασβούργο ακρόαση στην οποία συμμετείχαν σημαντικές διεθνείς ΜΚΟ και άλλοι ενδιαφερόμενοι με ειδικευση στα δικαιώματα των παιδιών. Το τέταρτο σχέδιο των κατευθυντήριων γραμμών υποβλήθηκε μάλιστα στα κράτη μέλη και σε διάφορα σημεία επαφής με σκοπό την υποβολή παρατηρήσεων, καθώς και σε διάφορους εσωτερικούς και εξωτερικούς εταίρους, κατά το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Μάιο του 2010. Η Ομάδα ειδικών έλαβε υπόψη τις διατυπωθείσες παρατηρήσεις κατά την οριστικοποίηση του κειμένου, διασφαλίζοντας έτσι τη διαφάνεια της διαδικασίας έγκρισης και τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων σε αυτήν.

Διαβούλευση με παιδιά και νέους

11. Σύμφωνα πάντοτε με την εντολή που δόθηκε στην Ομάδα ειδικών, το Συμβούλιο της Ευρώπης οργάνωσε επίσης το 2010 άμεση διαβούλευση με παιδιά και νέους με θέμα τη δικαιοσύνη. Στη διαβούλευση συνέβαλαν 30 περίπου εταίροι από όλη την Ευρώπη, οι οποίοι συνέταξαν, μετέφρασαν και διέδωσαν ένα ερωτηματολόγιο σε 11 γλώσσες και οργάνωσαν ομάδες εστίασης. Οι 3.721 ακριβώς απαντήσεις που ελήφθησαν από 25 χώρες αναλύθηκαν από τη δρ. Ursula Kilkelly, εμπειρογνώμονα στα δικαιώματα των παιδιών από την Ιρλανδία, και ελήφθησαν υπόψη από την ομάδα CJ-S-CH κατά την οριστικοποίηση των κατευθυντήριων γραμμών. Μεταξύ των βασικών θεμάτων συγκαταλέγονταν η οικογένεια, η δυσπιστία/εμπιστοσύνη προς τις αρχές, η ανάγκη σεβασμού και η σημασία για τα παιδιά και τους νέους να ακούγονται οι απόψεις τους¹.
12. Η εν λόγω διαβούλευση ήταν η πρώτη απόπειρα του Συμβουλίου της Ευρώπης να διασφαλίσει την άμεση συμμετοχή παιδιών και νέων στην κατάρτιση νομικής πράξης. Πρόκειται δε να επεκταθεί και σε άλλες παρόμοιες δραστηριότητες επιδιώκοντας την ουσιαστική συμμετοχή των παιδιών και των νέων στο κανονιστικό έργο του Οργανισμού. Η διαβούλευση πραγματοποιήθηκε με τη γενναιόδωρη οικονομική συνεισφορά της κυβέρνησης της Φινλανδίας.
13. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας σύνταξης, έγιναν πολλές αλλαγές προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι κατευθυντήριες γραμμές καλύπτουν τις ανάγκες των παιδιών και ανταποκρίνονται σε όσα ανέφεραν τα παιδιά σχετικά με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Η προσπάθεια που καταβλήθηκε συνολικά για να διασφαλιστεί ότι λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις των παιδιών στην ανάλυση, στο πεδίο εφαρμογής και στην ισχύ των κατευθυντήριων γραμμών ήταν υποδειγματική.
14. Συγκεκριμένα, οι απόψεις των παιδιών αξιοποιήθηκαν προκειμένου:
 - να υποστηριχθεί ο βαθμός και ο τρόπος με τον οποίον οι κατευθυντήριες γραμμές αναγνωρίζουν το δικαίωμα ακρόασης των παιδιών, καθώς και το δικαίωμά τους να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους, να απολαμβάνουν ανεξάρτητης αντιπροσώπευσης και να

1. Η έκθεση είναι διαθέσιμη στον δικτυακό τόπο: www.coe.int/childjustice.

συμμετέχουν ουσιαστικά στις αποφάσεις που λαμβάνονται για λογαριασμό τους. Ενισχύθηκε μάλιστα η σχετική διατύπωση σε όλες τις συναφείς ενότητες. Για παράδειγμα, οι κατευθυντήριες γραμμές απαιτούν πλέον από τους δικαστές τον σεβασμό του δικαιώματος ακρόασης των παιδιών για όλα τα θέματα που τα αφορούν, να προσαρμόζουν τα μέσα που χρησιμοποιούν στο επίπεδο κατανόησης των παιδιών και στην ικανότητα επικοινωνίας τους, και να λαμβάνουν υπόψη τις περιστάσεις της εκάστοτε υπόθεσης.

- να διασφαλιστεί η συμπερίληψη στις κατευθυντήριες γραμμές προσηκουσών διατάξεων που εγγυώνται ότι τα παιδιά κατανοούν και λαμβάνουν ανατροφοδότηση σχετικά με τη βαρύτητα που δίδεται στις απόψεις τους.
- να ενισχυθούν οι διατάξεις που περιέχονται στις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τη στήριξη που παρέχεται στα παιδιά πριν, κατά και μετά την επαφή τους με το δικαστικό σύστημα. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε δε στον ρόλο των γονέων και των ατόμων στα οποία έχουν εμπιστοσύνη τα παιδιά (π.χ., ενότητα «Παιδιά και αστυνομία»).
- να υποστηριχθούν οι διατάξεις περί του αδιαμφισβήτητου δικαιώματος πρόσβασης των παιδιών σε ανεξάρτητους και αποτελεσματικούς μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών σε όλα τα επίπεδα του δικαστικού συστήματος, να υποστηριχθεί η εξειδίκευση όλων των επαγγελματιών και να ισχυροποιηθεί η απαίτηση περί κατάλληλης κατάρτισης όλων των επαγγελματιών που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά στους κόλπους του δικαστικού συστήματος. Τα θέματα αυτά θεωρήθηκαν πρωταρχικής σημασίας προκειμένου να αντιμετωπιστεί η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τις αρχές που εξέφρασαν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της διαβούλευσης.
- να ενισχυθούν οι διατάξεις περί του απορρήτου της επικοινωνίας ανάμεσα στους επαγγελματίες και τα παιδιά.
- να προωθηθεί, κατά περίπτωση, η διαβούλευση και η συνεργασία με τα παιδιά όσον αφορά τη λειτουργία συστήματος απονομής δικαιοσύνης για παιδιά, την ανάπτυξη και επανεξέταση της συναφούς νομοθεσίας, της πολιτικής και της εφαρμοζόμενης πρακτικής.

Δομή και περιεχόμενο

15. Οι κατευθυντήριες γραμμές συνιστούν μη δεσμευτική νομική πράξη. Στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές, η υποθετική έκφραση «θα πρέπει» χρησιμοποιείται συνήθως όταν οι συναφείς αρχές προέρχονται από δεσμευτικές νομικές πράξεις, είτε του Συμβουλίου της Ευρώπης είτε άλλες διεθνείς νομικές πράξεις. Η χρήση της εν λόγω υποθετικής έκφρασης «θα πρέπει» δεν πρέπει να εκλαμβάνεται με την έννοια ότι μειώνει τη νομική ισχύ της αντίστοιχης δεσμευτικής νομικής πράξης.
16. Οι κατευθυντήριες γραμμές βασίζονται στα ισχύοντα διεθνή, ευρωπαϊκά και εθνικά πρότυπα. Βασικός άξονάς τους είναι το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, καθώς λαμβάνουν υπόψη τις θεμελιώδεις αρχές της ΕΣΔΑ και της συναφούς νομολογίας του Δικαστηρίου, όπως και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Οι κατευθυντήριες γραμμές προάγουν και προστατεύουν, μεταξύ άλλων, τα δικαιώματα στην πληροφόρηση, την αντιπροσώπευση και τη συμμετοχή των παιδιών στις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες, εξασφαλίζουν δε στο παιδί θέση και λόγο στους κόλπους της δικαιοσύνης σε όλα τα στάδια των διαδικασιών. Ως πρακτικό εργαλείο, οι κατευθυντήριες γραμμές παρουσιάζουν επίσης ορθές πρακτικές και προτείνουν πρακτικές λύσεις για την αντιμετώπιση των ανακολουθιών και των ελλείψεων σε νομοθετικό επίπεδο. Για παράδειγμα, κάνουν λόγο για ειδικές τεχνικές ακρόασης του παιδιού (μεταξύ άλλων, και εντός της δικαστικής αίθουσας). Οι κατευθυντήριες γραμμές δεν συνιστούν απλώς διακήρυξη αρχών, αλλά φιλοδοξούν να αποτελέσουν πρακτικό οδηγό για την εφαρμογή και την εξέλιξη των αναγνωρισμένων και δεσμευτικών διεθνών προτύπων.
17. Σύμφωνα πάντοτε με την εντολή που δόθηκε στην ομάδα CJ-S-CH, το κείμενο των κατευθυντήριων γραμμών διαρθρώθηκε γύρω από τις διάφορες αρχές που ισχύουν πριν, κατά και μετά τη δικαστική διαδικασία.
18. Εφιστάται στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που σκοπεύουν να αναπτύξουν νομοθεσία σχετικά με τις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες που αφορούν παιδιά να επιδείξουν ιδιαίτερη προσοχή στις βασικές αρχές, τους κανόνες και τις αναγνωρισμένες ορθές πρακτικές των κατευθυντήριων γραμμών του παρόντος εγγράφου².

2. Πληροφορίες σχετικά με το έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη και την πρόοδο των συναφών εργασιών διατίθενται στον δικτυακό τόπο: www.coe.int/childjustice.

Εισαγωγή

- 19.** Τις τελευταίες δεκαετίες, πολλοί δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς, Συνήγοροι του Παιδιού, υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και λοιποί ενδιαφερόμενοι επιδιώκουν να διασφαλίσουν ότι τα παιδιά³ γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και ότι τα δικαιώματα αυτά ενισχύονται διαρκώς στην καθημερινή ζωή των παιδιών. Παρά τον πρόσφατο εορτασμό των 60 χρόνων της ΕΣΔΑ και των 20 χρόνων της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Convention of the Rights of the Child - CRC), τα δικαιώματα των παιδιών εξακολουθούν να παραβιάζονται πολύ συχνά σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.
- 20.** Τα παιδιά ενδέχεται να έρθουν σε επαφή με τις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες με διάφορους τρόπους: όταν οι γονείς τους χωρίζουν ή διεκδικούν δικαστικά την επιμέλειά τους, όταν τα παιδιά διαπράττουν κάποια αξιόποινη πράξη, όταν είναι μάρτυρες ή θύματα αξιόποινων πράξεων, όταν αιτούνται άσυλο, κ.λπ. Τα παιδιά είναι φορείς δικαιωμάτων και, στο πλαίσιο αυτό, επιβάλλεται να καθίστανται οι διαδικασίες πιο φιλικές προς τα παιδιά προκειμένου τα τελευταία να λαμβάνουν τη βέλτιστη δυνατή στήριξη όταν χρειάζεται να προσφύγουν σε δικαστικές ή εξωδικαστικές διαδικασίες για να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους⁴.
- 21.** Πολλά είναι τα νομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά εμπόδια που δυσχεραίνουν την πρόσβαση των παιδιών στη δικαιοσύνη, με σημαντικότερο εξ αυτών μάλλον την έλλειψη δικαιοπρακτικής ικανότητας. Πολύ συχνά τα παιδιά αντιπροσωπεύονται ενώπιον της δικαιοσύνης από τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους. Όταν όμως ο νόμιμος

3. Άτομα ηλικίας έως 18 ετών.

4. U. Kil Kelly, «Youth courts and children's rights: the Irish experience» («Δικαστήρια ανηλίκων και δικαιώματα παιδιών: η εμπειρία της Ιρλανδίας»), στο *Youth Justice*, σ. 41: «Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που εγκρίθηκε το 1989, ενίσχυσε την εν λόγω προστασία θεσπίζοντας ένα σύνολο δικονομικών εγγυήσεων οι οποίες κατοχύρωναν μεν το δικαίωμα του παιδιού σε δίκαιη δίκη, αναγνωρίζοντας, όμως, επιπλέον την ανάγκη προσαρμογής της δικαστικής διαδικασίας στις ανάγκες και στα δικαιώματα των παιδιών».

αντιπρόσωπος δεν θέλει, ή δεν δύναται, να ενεργήσει εξ ονόματός τους, και όταν οι αρμόδιες δημόσιες αρχές δεν κινούν τη σχετική διαδικασία, τα παιδιά δεν έχουν συνήθως κανέναν τρόπο να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους ή να αντιδράσουν στην παραβίασή τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις, και εφόσον η αρμόδια αρχή δεν έχει διορίσει ειδικό αντιπρόσωπο, τα παιδιά δεν μπορούν να ασκήσουν το βασικό δικαίωμα της προσφυγής στη δικαιοσύνη, παρότι η ΕΣΔΑ προβλέπει διάφορες θεμελιώδεις αρχές για τον συγκεκριμένο σκοπό (βλ. άρθρο 6 το οποίο θεσπίζει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης). Παρότι δε η ΕΣΔΑ προβλέπει ανθρώπινα δικαιώματα για «παν πρόσωπο», η προσφυγή των παιδιών στη δικαιοσύνη παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες. Το Δικαστήριο διαθέτει μεν κάποια νομολογία σχετικά με ζητήματα που άπτονται των δικαιωμάτων των παιδιών, όμως, η πρόσβαση των παιδιών στα εθνικά και διεθνή δικαστήρια σπανίζει στην πράξη, με τους ενήλικες να εξακολουθούν ως επί το πλείστον να κινούν τις διαδικασίες εξ ονόματος των παιδιών⁵. Ως εκ τούτου, η πρόσβαση των παιδιών στη δικαιοσύνη συνιστά θέμα που χρήζει εξέτασης στις κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη⁶.

22. Στόχος των κατευθυντήριων γραμμών για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη είναι να εξετάσουν το ζήτημα της υπόστασης και της θέσης των παιδιών στις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες, καθώς και της μεταχείρισης που τους επιφυλάσσεται στο πλαίσιο αυτών. Εντούτοις, προτού το παιδί προσφύγει στη δικαιοσύνη, ίσως είναι προτιμότερο για το υπέρτατο συμφέρον του να στραφεί σε εναλλακτικές μεθόδους επίλυσης διαφορών, όπως η διαμεσολάβηση. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αφορούν τόσο τις δικαστικές όσο και τις εξωδικαστικές διαδικασίες.

23. Στόχος τους είναι να τροφοδοτήσουν τη συζήτηση σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στην πράξη, και να ενθαρρύνουν τα κράτη μέλη να λάβουν πρόσθετα μέτρα για την ουσιαστική πρακτική εφαρμογή τους και την κάλυψη των υφιστάμενων ελλείψεων. Δεν επιδιώκουν να θίξουν ζητήματα ουσιαστικού δικαίου ή ουσιαστικών δικαιωμάτων

των παιδιών, ούτε να έχουν νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα. Οι περισσότερες κατευθυντήριες γραμμές απαιτούν απλώς αλλαγή προσέγγισης ως προς την αντιμετώπιση των απόψεων των παιδιών και την κάλυψη των αναγκών τους.

24. Στόχος τους είναι ακόμη να αποτελέσουν πρακτικό εργαλείο που θα βοηθήσει τα κράτη μέλη να προσαρμόσουν τα δικαστικά και εξωδικαστικά τους συστήματα στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών στο πλαίσιο ποινικών, διοικητικών και αστικών δικαστικών διαδικασιών, ανεξαρτήτως της νομικής υπόστασης ή της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας. Θα πρέπει επίσης να αξιοποιηθούν σε πολύ συγκεκριμένους τομείς δικαίου, όπως η νομοθεσία περί προστασίας ανηλίκων που ισχύει σε αρκετά κράτη μέλη.

25. Στο πλαίσιο αυτό, οι κατευθυντήριες γραμμές επιδιώκουν να διευκολύνουν την εφαρμογή των κατευθυντήριων αρχών της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ομοίως, όλα τα δικαιώματα που θεσπίζει η ΕΣΔΑ και έχει επικυρώσει το Δικαστήριο πρέπει να ισχύουν για τα παιδιά όπως ακριβώς ισχύουν για τους ενήλικες.s.

26. Δεδομένης της μεγάλης απόκλισης μεταξύ των παρουσών διατάξεων και των δικαιωμάτων των παιδιών στην πράξη, η αιτιολογική έκθεση κάνει συχνά αναφορά στις ορθές πρακτικές, σε νομικό και πρακτικό επίπεδο, που εντοπίζονται στα κράτη μέλη και στη νομολογία, καθώς μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμη πηγή πληροφόρησης και έμπνευσης.

5. F. Tulkens, *Διεθνής δικαιοσύνη για τα παιδιά*, μονογραφία αριθ. 3, Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2009, σ. 17-33.

6. Τούτο κρίνεται δε ακόμη πιο αναγκαίο δεδομένου ότι στην εντολή που δόθηκε στην Ομάδα ειδικών για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, ο εντοπισμός ελλείψεων στα συγκεκριμένα θέματα.

Προοίμιο

27. Μεγάλοι διεθνείς οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως τα Ηνωμένα Έθνη και το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχουν αναπτύξει ήδη πολλά πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, τα οποία και εξετάζονται στις αντίστοιχες ενότητες. Στο προοίμιο αναφέρονται τα πρότυπα εκείνα που άπτονται άμεσα του συγκεκριμένου θέματος, χωρίς αυτό να σημαίνει, ωστόσο, ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να θεσπίζουν ή να εφαρμόζουν υψηλότερα πρότυπα ή ευνοϊκότερα μέτρα. Το προοίμιο καλεί ακόμη τα κράτη μέλη να επικυρώσουν άμεσα τις συναφείς συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που άπτονται των δικαιωμάτων των παιδιών. Πρόκειται για πρακτικό μέτρο, καθώς είναι μεγάλος ο αριθμός των κρατών που δεν έχουν επικυρώσει πολλές από τις εν λόγω νομικές πράξεις⁷.

I. Πεδίο εφαρμογής και σκοπός

28. Το πεδίο εφαρμογής και ο σκοπός των κατευθυντήριων αυτών γραμμών περιγράφονται αναλυτικά στις παραγράφους 1 έως 3. Όπως προαναφέρεται, οι κατευθυντήριες γραμμές έχουν εφαρμογή στο ποινικό, αστικό και διοικητικό δίκαιο, επιδιώκουν δε να διασφαλίσουν τον πλήρη σεβασμό όλων των δικαιωμάτων των παιδιών στο πλαίσιο των συναφών διαδικασιών, σταθμίζοντας ταυτόχρονα σωστά τα εν λόγω δικαιώματα έναντι των δικαιωμάτων των λοιπών ενδιαφερομένων.

II. Ορισμοί

29. Η διατύπωση του ορισμού του όρου «παιδί» βασίζεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού

7. Έγγραφο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (AS/Jur (2009)40) με τίτλο «Η ιδιαιτερότητα και η προστιθέμενη αξία του κεκτημένου του συμβατικού δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης».

και στο άρθρο 1.1 της Ευρωπαϊκής σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 160). Η ΕΣΔΑ αναγνωρίζει δικαιώματα σε «παν πρόσωπο», μην εξαιρώντας έτσι τα άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών. Υπάρχουν δε περιπτώσεις στις οποίες τα άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών δεν θεωρούνται παιδιά, όπως π.χ. οι περιπτώσεις χειραφέτησης σε κάποια κράτη μέλη.

30. Στον ορισμό του όρου «γονέας» στο εδάφιο β) εμπίπτουν όλα τα άτομα που ασκούν τη γονική ευθύνη. Ενδέχεται να μην είναι πάντοτε οι βιολογικοί γονείς, αλλά άλλα άτομα που φέρουν γονική ευθύνη, όπως οι επίτροποι ή οι διορισμένοι νόμιμοι αντιπρόσωποι.

31. Στο εδάφιο γ) παρατίθεται ο ορισμός του όρου «φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη». Οι κατευθυντήριες γραμμές στο σύνολό τους εμμένουν, πάντως, στο γεγονός ότι το πεδίο εφαρμογής του συγκεκριμένου όρου υπερβαίνει το ισχύον δικαστικό σύστημα και τις υφιστάμενες δικαστικές διαδικασίες, εκτείνεται δε σε όλους τους επαγγελματίες που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά στο πλαίσιο των δικαστικών και εξωδικαστικών διαδικασιών. Ευθύνη να καθιστούν τη δικαιοσύνη περισσότερο φιλική προς τα παιδιά φέρουν και άλλοι φορείς όπως η αστυνομία, και οι κοινωνικές και ψυχιατρικές υπηρεσίες. Επιδίωξη των κατευθυντήριων γραμμών είναι να γνωρίζουν όλοι οι προαναφερθέντες επαγγελματίες και να σέβονται αυστηρά τα δικαιώματα των παιδιών.

III. Θεμελιώδεις αρχές

A. Συμμετοχή⁸

8. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. τη Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1η Ιουλίου 2009) και τις παρατηρήσεις στο κεφάλαιο IV, D, 3, το δικαίωμα της ακρόασης. Βλ. επίσης τη σύσταση αριθ. R (98) 8 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη συμμετοχή των παιδιών στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή, 18 Σεπτεμβρίου 1998, παράγραφος 4: «η συμμετοχή συνιστά αποφασιστικό παράγοντα για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και τη συνύπαρξη σε δημοκρατικές κοινωνίες με σεβασμό στις αξίες της πολυπολιτισμικής κοινωνίας και στις αρχές της ανεκτικότητας». παράγραφος 5: «η συμμετοχή των παιδιών επηρεάζει καθοριστικά τις συνθήκες ζωής τους, υπό την έννοια ότι συμμετοχή δεν σημαίνει μόνο συμβολή στη λειτουργία των θεσμών και στη λήψη αποφάσεων, αλλά πρώτιστα συμβολή σε ένα γενικότερο δημοκρατικό οικοδόμημα που αγγίζει όλους τους τομείς της οικογενειακής και κοινωνικής ζωής». Βλ. ακόμη τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύμβασης) της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24724/94, παράγραφος 83, και της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24888/94, παράγραφος 85: «[...] Το άρθρο 6, λαμβανόμενο υπόψη στο σύνολό του, αναγνωρίζει στον κατηγορούμενο το δικαίωμα να συμμετέχει ουσιαστικά στην ποινική δίκη που τον αφορά».

32. Η αρχή της συμμετοχής, ήτοι το δικαίωμα των παιδιών να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους και να διατυπώνουν τις απόψεις τους σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που τα αφορά, συνιστά μία από τις κατευθυντήριες αρχές της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού⁹. Οι κατευθυντήριες γραμμές επιτάσσουν να λαμβάνονται σοβαρά και δεόντως υπόψη οι απόψεις των παιδιών, ανάλογα με την ηλικία τους, το βαθμό ωριμότητάς τους και τις περιστάσεις της υπόθεσης, στο πλαίσιο του εθνικού δικονομικού δικαίου, χωρίς αυτό να σημαίνει βεβαίως ότι θα ακολουθείται πάντοτε η γνώμη των παιδιών.

33. Ο όρος «ικανότητα διάκρισης»¹⁰ δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως περιορισμός, αλλά ως καθήκον των αρχών να προβαίνουν σε πλήρη αξιολόγηση της συναφούς ικανότητας του παιδιού, στο μέτρο του δυνατού. Αντί να επιλέγουν την εύκολη οδό, θεωρώντας δηλαδή ότι τα παιδιά δεν έχουν ικανότητα διάκρισης, τα κράτη θα πρέπει, αντιθέτως, να θεωρούν ότι τα παιδιά διαθέτουν, πράγματι, τη συγκεκριμένη ικανότητα. Δεν είναι καθήκον των παιδιών να το αποδεικνύουν. Σε συμφωνία με το δίκαιο περί προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών, το κείμενο του Μέρους III Α.2 επισημαίνει το ουσιαστικό μήνυμα ότι τα παιδιά είναι φορείς δικαιωμάτων.

34. Τα κράτη προτρέπονται να μην θεσπίζουν τυποποιημένα όρια ηλικίας¹¹. Άλλωστε σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες, «η ηλικία δεν θα πρέπει να αποτελεί εμπόδιο στο δικαίωμα ουσιαστικής συμμετοχής του παιδιού στη δικαστική διαδικασία»¹².

35. Στις υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, τα παιδιά θα πρέπει να συμμετέχουν στις συζητήσεις που διεξάγονται πριν από την έκδοση απόφασης η οποία επηρεάζει την τωρινή ή/και μελλοντική ευημερία τους. Όλα τα μέτρα που επιδιώκουν να διασφαλίσουν τη συμμετοχή του παιδιού στις δικαστικές διαδικασίες θα πρέπει να εμπίπτουν στην αρμοδιότητα

9. Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, άρθρο 12.

10. Ό.π., άρθρο 12.1.

11. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού, παράγραφοι 20-21 (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009).

12. Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005), παράγραφος 18.

του δικαστή, ο οποίος θα πρέπει να ελέγχει εάν τα παιδιά συμμετέχουν ουσιαστικά ή όχι στη διαδικασία και να εξακριβώνει ότι απέχουν μόνο επειδή τα ίδια έχουν αρνηθεί να συμμετάσχουν ή επειδή η ωριμότητα και το επίπεδο κατανόησής τους δεν καθιστούν εφικτή τη συμμετοχή τους. Οι εθελοντικές οργανώσεις και οι Συνήγοροι του Παιδιού θα πρέπει επίσης να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε τα παιδιά να συμμετέχουν ουσιαστικά στις διαδικασίες οικογενειακού δικαίου και να μην βρίσκονται προ τετελεσμένων γεγονότων¹³.

Σε υπόθεση που αφορούσε κατηγορούμενο ανήλικο με χαμηλό επίπεδο κατανόησης, το Δικαστήριο έκρινε ότι «η ουσιαστική συμμετοχή, στο πλαίσιο αυτό, προϋποθέτει ευρύτερη κατανόηση εκ μέρους του κατηγορούμενου της φύσης της δικαστικής διαδικασίας και των όσων διακυβεύονται για τον ίδιο, ιδίως δε της σημασίας τυχόν ποινής που δύναται να του επιβληθεί. Αυτό σημαίνει ότι ο ενδιαφερόμενος, εν ανάγκη με τη βοήθεια π.χ. διερμηνέα, δικηγόρου, κοινωνικού λειτουργού ή ακόμη και φίλου, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοεί σε γενικές γραμμές όσα διαδραματίζονται στο δικαστήριο. Ο εναγόμενος θα πρέπει να είναι σε θέση να παρακολουθεί όσα υποστηρίζουν οι μάρτυρες κατηγορίας και, εφόσον αντιπροσωπεύεται, να εκθέτει στους δικηγόρους του τη δική του εκδοχή των γεγονότων, να τους υποδεικνύει κάθε κατάθεση με την οποία δεν συμφωνεί και να τους ενημερώνει για κάθε γεγονός το οποίο θα πρέπει να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της υπεράσπισής του»¹⁴. Επιπλέον, είναι «σημαντικό να δικάζεται το παιδί από εξειδικευμένο δικαστήριο ικανό να αξιολογεί και να λαμβάνει πλήρως υπόψη τις αναπηρίες του, καθώς και να προσαρμόζει ανάλογα τη διαδικασία»¹⁵.

Ομοίως, στην υπόθεση *Sahin κατά Γερμανίας*, το Δικαστήριο απεφάνθη, όσον αφορά το θέμα της επιμέλειας, ότι «θα ήταν υπερβολικό να ειπωθεί ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν πάντοτε να ακούν τη γνώμη του παιδιού κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας όταν η υπόθεση αφορά το δικαίωμα επίσκεψης του μη έχοντος την επιμέλεια γονέα. Τούτο εξαρτάται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υπόθεσης, λαμβανομένων δεόντως υπόψη πάντοτε της ηλικίας και της ωριμότητας του ενδιαφερόμενου παιδιού»¹⁶.

Τέλος, σε άλλη υπόθεση επιμέλειας, στην υπόθεση *Hokkannen κατά Φινλανδίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι το δωδεκάχρονο κορίτσι «ήταν επαρκώς ώριμο ώστε να ληφθεί υπόψη η γνώμη του και ότι δεν θα έπρεπε, ως εκ τούτου, να επιτραπούν οι επισκέψεις κατά παράβαση της θέλησής της»¹⁷.

B. Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού

36. Σε όλες τις υποθέσεις που αφορούν παιδιά πρωταρχική σημασία θα πρέπει να δίδεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Η αξιολόγησή του πρέπει, επομένως, να γίνεται με ακρίβεια. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές, αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα του συγκεκριμένου εγχειρήματος, ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διεπιστημονικών μεθόδων αξιολόγησης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού. Η αξιολόγηση καθίσταται δυσκολότερη όταν το συμφέρον του παιδιού πρέπει να σταθμιστεί έναντι των συμφερόντων των λοιπών ενδιαφερομένων, όπως π.χ. άλλα παιδιά, γονείς, θύματα, κ.λπ. Η στάθμιση των συμφερόντων όλων των πλευρών θα πρέπει να γίνεται με επαγγελματισμό και ξεχωριστά για κάθε περίπτωση.

13. Ορισμένα κράτη μέλη επιβάλλουν κυρώσεις στους γονείς που δεν τιμούν τις δεσμεύσεις τους όσον αφορά την επιμέλεια και το δικαίωμα επίσκεψης, παρά το γεγονός ότι μπορεί να είναι το ίδιο το παιδί αυτό που αρνείται να συμμορφωθεί. Σε άλλα κράτη, είναι δυνατή η επιβολή ποινής φυλάκισης στους γονείς που δεν συμμορφώνονται προς την εκδοθείσα δικαστική απόφαση, ενδεχόμενο που θα μπορούσε να αποφευχθεί εάν είχε υπάρξει μέριμνα για τη συμμετοχή του παιδιού στη διαδικασία απόφασης που ελήφθη εξ ονόματός του.

14. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τέταρτο Τμήμα), απόφαση της 15ης Ιουνίου 2004, *S.C. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 60958/00, παράγραφος 29.

15. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ό.π., παράγραφος 35.

16. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 8ης Ιουλίου 2003, *Sahin κατά Γερμανίας*, αριθ. 30943/96, παράγραφος 73.

17. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 1994, *Hokkanen κατά Φινλανδίας*, αριθ. 19823/92, παράγραφος 61.

- 37.** Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πάντοτε σε σχέση με τα δικαιώματα άλλων παιδιών, π.χ., το δικαίωμα ακρόασης, το δικαίωμα προστασίας του παιδιού από τη βία, το δικαίωμα μη χωρισμού από τους γονείς του, κ.λπ.¹⁸ Η πάγια τακτική στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να είναι η υιοθέτηση ολοκληρωμένης προσέγγισης.
- 38.** Εντύπωση προκαλεί η χαμηλή συχνότητα χρήσης της αρχής του «υπέρτατου συμφέροντος» σε υποθέσεις ανηλίκων (δικαιοσύνη ανηλίκων), σε αντίθεση με τις υποθέσεις οικογενειακού δικαίου. Σε πολλά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης παρατηρείται η ανησυχητική τάση να αντιμετωπίζονται οι ανήλικοι παραβάτες σαν ενήλικες.¹⁹ Εξυπακούεται ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων των παιδιών ισχύει για όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών που παραβιάζουν τον νόμο. Η εφαρμογή αμιγώς τιμωρητικής προσέγγισης δεν συνάδει με τις κατευθυντήριες αρχές της δικαιοσύνης ανηλίκων όπως διατυπώνονται στο άρθρο 40 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.²⁰ ενώ, αντιθέτως, είναι πιο προσφυής η υλοποίηση παρεμβάσεων με εντονότερο κοινωνικο-εκπαιδευτικό χαρακτήρα, οι οποίες άλλωστε έχουν αποδειχθεί στην πράξη αποτελεσματικότερες²¹.

Σε πολλές υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει δηλώσει ότι τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να αξιολογούν το ευαίσθητο ζήτημα του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού βάσει αιτιολογημένης, ανεξάρτητης και πρόσφατης εκτίμησης της ψυχολογικής κατάστασης του παιδιού, και ότι το παιδί θα πρέπει, εφόσον αυτό είναι εφικτό, και αναλόγως της ωριμότητας και της ηλικίας του, να τυγχάνει ακρόασης από τον ψυχολόγο και το δικαστήριο σε υποθέσεις που άπτονται του δικαιώματος επίσκεψης και των ζητημάτων της διαμονής και της επιμέλειας²².

18. Για πρακτικές συμβουλές, βλ. τις Κατευθυντήριες γραμμές της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (UNHCR) σχετικά με τον καθορισμό του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, 2008 (www.unhcr.org/refworld/docid/148480c342.html).

19. Βλ. T. Hammarberg (www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints) (2009).

20. Γενική παρατήρηση αριθ. 10 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στους κόλπους της δικαιοσύνης ανηλίκων (CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007), παράγραφος 71. Βλ. επίσης τη σύσταση R (87) 20 της Επιτροπής Υπουργών σχετικά με τις κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα ανηλίκων.

21. Γενική παρατήρηση αριθ. 10 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στους κόλπους της δικαιοσύνης ανηλίκων (CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007).

22. Πρβλ. ιδίως Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 13ης Ιουλίου 2000, *Elsholz κατά Γερμανίας*, αριθ. 25735/94, παράγραφος 53, και απόφαση της 8ης Ιουλίου 2003, *Sommerfeld κατά Γερμανίας*, αριθ. 31871/96, παράγραφοι 67-72. Βλ. επίσης την εν μέρει μειοψηφούσα άποψη του δικαστή Ress, την οποία συμμερίστηκαν οι δικαστές Pastor Ridurejo και Tütmén στην υπόθεση *Sommerfeld κατά Γερμανίας* (ό.π.), παράγραφος 2.

Στην υπόθεση *Bronda κατά Ιταλίας*, το συμφέρον του παιδιού υπερίσχυε, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, των συμφερόντων των λοιπών ενδιαφερομένων: «[...] παρότι επιβάλλεται η ορθή στάθμιση του συμφέροντος της S. να συνεχίσει να μένει με τους ανάδοχους γονείς της έναντι του συμφέροντος της φυσικής της οικογένειας να ζήσει μαζί τους, το Δικαστήριο αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στο υπερισχύον συμφέρον του παιδιού το οποίο, στην ηλικία των 14 ετών πλέον, δήλωνε πάντοτε σταθερά ότι δεν επιθυμεί να εγκαταλείψει τους ανάδοχους γονείς της. Στην προκειμένη περίπτωση, το συμφέρον της S. υπερισχύει του συμφέροντος των παππούδων της»²³.

Παρόμοια ήταν η κρίση του Δικαστηρίου στην προαναφερθείσα υπόθεση *Sahin κατά Γερμανίας*: «Σύμφωνα με το άρθρο 8, οι εθνικές αρχές θα πρέπει να σταθμίζουν σωστά το συμφέρον του παιδιού έναντι του συμφέροντος των γονέων και, στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, θα πρέπει να δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού το οποίο, αναλόγως της φύσης και της βαρύτητάς του, δύναται να υπερισχύει του συμφέροντος των γονέων. Κανένας γονέας δεν δικαιούται, σύμφωνα με το άρθρο 8, να ζητήσει τη λήψη μέτρων που δύνανται να βλάψουν την υγεία και την ανάπτυξη του παιδιού»²⁴.

Στην υπόθεση υιοθεσίας *Pini και λοιποί κατά Ρουμανίας*, το Δικαστήριο απεφάνθη, όσον αφορά την άρνηση του παιδιού να υιοθετηθεί από αλλοδαπή οικογένεια, ότι: «σε τέτοιες περιπτώσεις [...] το συμφέρον του παιδιού δύναται, αναλόγως της φύσης και της βαρύτητάς του, να υπερισχύει του συμφέροντος των γονέων»²⁵.

Γ. Αξιοπρέπεια

- 39.** Ο σεβασμός της αξιοπρέπειας συνιστά βασική επιταγή στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία ενυπάρχει σε πολλές ισχύουσες νομικές

23. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 9ης Ιουνίου 1998, *Bronda κατά Ιταλίας*, αριθ. 22430/93, παράγραφος 62.

24. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 8ης Ιουλίου 2003, *Sahin κατά Γερμανίας*, αριθ. 30943/96, παράγραφος 66.

25. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Δεύτερο Τμήμα), απόφαση της 22ας Ιουνίου 2004, *Pini και λοιποί κατά Ρουμανίας*, αριθ. 78028/01 και 78030/01, παράγραφος 155.

πράξεις²⁶. Άμεση συνάφεια με το συγκεκριμένο θέμα έχουν διάφορες διατάξεις των κατευθυντήριων γραμμών των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί, εντούτοις, στη δήλωση που περιέχεται στις εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές σύμφωνα με την οποία «κάθε παιδί είναι ένα μοναδικό και πολύτιμο ανθρώπινο ον και, ως τέτοιο, θα πρέπει να τυγχάνει σεβασμού και προστασίας η προσωπική του αξιοπρέπεια, οι ιδιαίτερες ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και η ιδιωτική του ζωή»²⁷.

40. Η παράγραφος 2 της ενότητας Γ επαναλαμβάνει ουσιαστικά τις διατάξεις του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Δ. Προστασία από τις διακρίσεις

41. Η απαγόρευση των διακρίσεων είναι μία ακόμη αρχή καλά εδραιωμένη στη διεθνή νομοθεσία περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως μία από τις κατευθυντήριες αρχές της προστασίας από τις διακρίσεις θεωρείται το άρθρο 2 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Στην παράγραφο 1 της ενότητας Δ παρατίθενται διάφοροι γνωστοί λόγοι διακρίσεων.
42. Όσον αφορά ειδικά το ζήτημα της «φυλής», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας (ECRI) του Συμβουλίου της Ευρώπης, στη σύσταση γενικής πολιτικής αριθ. 7 που εξέδωσε σχετικά με την εθνική νομοθεσία για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, αναφέρει: «Δεδομένου ότι όλοι οι άνθρωποι ανήκουν στο ίδιο είδος, η ECRI απορρίπτει τις θεωρίες που βασίζονται στην ύπαρξη διαφορετικών «φυλών». Στην παρούσα σύσταση, ωστόσο, η ECRI χρησιμοποιεί τον εν λόγω όρο προκειμένου να διασφαλίσει ότι η προβλεπόμενη από τη νομοθεσία προστασία καλύπτει και τα άτομα που θεωρείται, γενικά και εσφαλμένα, ότι ανήκουν σε «άλλη φυλή»».

26. Βλ., π.χ., το προοίμιο του Διεθνούς συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, καθώς και το προοίμιο και το άρθρο 40, παράγραφος 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

27. Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005), ΙΙΙ.8.α και Ι.6.

43. Ορισμένες κατηγορίες ιδιαίτερα ευάλωτων παιδιών ενδέχεται να χρήζουν ειδικής προστασίας στο πλαίσιο αυτό. Στο κείμενο των κατευθυντήριων γραμμών απαριθμούνται κάποιες από τις κατηγορίες αυτές. Ο κατάλογος, πάντως, δεν είναι εξαντλητικός, καθώς δεν μπορούν να αποκλειστούν άλλοι λόγοι διακρίσεων.
44. Άλλος σημαντικός παράγοντας διακρίσεων στον τομέα των δικαιωμάτων των παιδιών είναι η ηλικία και η δικαιοπρακτική ικανότητα. Φορείς δικαιωμάτων είναι και τα πολύ μικρά παιδιά καθώς και τα παιδιά που δεν διαθέτουν πλήρη ικανότητα να ασκήσουν τα δικαιώματά τους. Για τα παιδιά αυτά πρέπει να αναπτυχθούν εναλλακτικά συστήματα αντιπροσώπευσης με γνώμονα την αποτροπή των διακρίσεων.

Ε. Κράτος δικαίου²⁸

45. Χωρίς να επιχειρείται η διατύπωση ολοκληρωμένου ορισμού, στις παραγράφους 1 και 2 της ενότητας Ε σκιαγραφούνται διάφορα συστατικά στοιχεία της έννοιας του «κράτους δικαίου»²⁹. Το κείμενο των κατευθυντήριων γραμμών έχει επηρεαστεί στο σύνολό του από τη γνώμη του Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία «το κράτος δικαίου, μία από τις θεμελιώδεις αρχές της δημοκρατίας, ενυπάρχει σε όλα τα άρθρα της Σύμβασης»³⁰. Κατά συνέπεια, ο αντίκτυπός του θα πρέπει να γίνεται αισθητός σε όλες τις διαδικασίες που αφορούν παιδιά.
46. Η έννοια του κράτους δικαίου είναι άμεσα συνυφασμένη, μεταξύ άλλων, με τη θεμελιώδη αρχή σύμφωνα με την οποία όλοι ανεξαιρέτως οι άνθρωποι υπόκεινται σε σαφείς νομικούς κανόνες, καθορισμένους εκ των προτέρων και δημοσιευμένους, και έχουν νομικώς εκτελεστά δικαιώματα. Η εν λόγω αρχή ισχύει ανεξαρτήτως ηλικίας, με αποτέλεσμα να αναμένεται από τα κράτη μέλη να σέβονται και να προασπίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων

28. Βλ. επίσης την έκθεση της Γραμματείας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με θέμα «Πρόσβαση των παιδιών στη δικαιοσύνη – Εστίαση στην πρόσβαση των παιδιών στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου καθώς και στη νομολογία του σχετικά με την πρόσβαση των παιδιών στα εθνικά δικαστήρια» στη «Συλλογή κειμένων σχετικά με μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη», Γενική Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Νομικών Θεμάτων, 2009, σ. 11-19.

29. Ο Brian Z. Tamanaha ανατρέπει στον Αριστοτέλη ο οποίος διακήρυξε ότι: «Στην οργανωμένη Πολιτεία κυβερνούν οι νόμοι, όχι οι άνθρωποι», προσθέτοντας το εξής: «ως εκ τούτου, ακόμη και οι θεματοφύλακες των νόμων υπακούουν στους νόμους». Απόσπασμα από το βιβλίο του Tom Bingham, *The Rule of Law*, Allen Lane, Penguin Group, 2010, σελίδα 3.

30. *Ukraine-Tyumen κατά Ουκρανίας*, αριθ. 22603/02, παράγραφος 49, 22 Νοεμβρίου 2007.

των παιδιών. Όσον αφορά τα τελευταία, η εφαρμογή του κράτους δικαίου απαιτεί, μεταξύ άλλων, εφαρμογή του δικαιώματος στο τεκμήριο της αθωότητας και του δικαιώματος στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένης της ανεξάρτητης νομικής συνδρομής και της ουσιαστικής πρόσβασης σε δικηγόρο ή άλλον θεσμό ή οντότητα οι οποίοι, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, είναι αρμόδιοι για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών.

47. Οι αρχές «*nullum crimen sine lege*» (κανένα έγκλημα χωρίς νόμο) και «*nulla poena sine lege*» (καμία ποινή χωρίς νόμο) ισχύουν για τα παιδιά όπως ακριβώς για τους ενήλικες, μάλιστα συνιστούν τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε δημοκρατικού συστήματος ποινικής δικαιοσύνης³¹. Ωστόσο, σε περιπτώσεις αντικοινωνικής –αλλά όχι παραβατικής– συμπεριφοράς παιδιών, έχει επικρατήσει σε ορισμένα κράτη μέλη η τάση να επιβάλλονται πολύ επαχθείς κυρώσεις, συμπεριλαμβανομένης της στέρησης της ελευθερίας. Με πρόσχημα την προστασία της κοινωνίας από αντικοινωνικές συμπεριφορές, επιβάλλονται στα παιδιά μέτρα κρατικής παρέμβασης κατά τρόπο ο οποίος δεν θα γινόταν ανεκτός εάν τα ίδια μέτρα επιβάλλονταν σε ενήλικες. Δεν ισχύουν πάντοτε νομικές εγγυήσεις, όπως το βάρος της απόδειξης που φέρει το κράτος και το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης. Σε πολλές χώρες, οι θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου δεν εφαρμόζονται στα παιδιά όπως ακριβώς εφαρμόζονται στους ενήλικες. Τα παιδιά τιμωρούνται ακόμη και για τα αποκαλούμενα «αδικήματα λόγω κατάστασης» (δηλαδή για πράξεις οι οποίες δεν ορίζονται ως αξιόποινες από τον νόμο και οι οποίες δεν θα τιμωρούνταν εάν διαπράττονταν από ενήλικες)³².

48. Προκειμένου το κράτος δικαίου να εφαρμόζεται με τρόπο αποδοτικό και προσήκοντα, ιδίως όσον αφορά τα παιδιά, τα κράτη μέλη οφείλουν, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 3 της ενότητας Ε, να θεσπίζουν ή/και να διατηρούν ανεξάρτητους και αποτελεσματικούς μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών, μεριμνώντας πάντοτε για την καταλληλότητά τους ως προς την ηλικία και το επίπεδο κατανόησης του παιδιού.

31. ΕΣΔΑ, άρθρο 7, Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, άρθρο 40, παράγραφος 2.α.

32. Βλ. την έκθεση του Διεθνούς δικτύου για τα δικαιώματα των παιδιών (CRIN) με θέμα τα αδικήματα λόγω κατάστασης, στον δικτυακό τόπο http://www.crin.org/docs/Status_Offenses_doc_2_final.pdf

IV. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν, κατά και μετά τη δικαστική διαδικασία

A. Γενικά συστατικά στοιχεία φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης

49. Τα εν λόγω συστατικά στοιχεία φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης αφορούν όλους τους παράγοντες που είναι πιθανό να συμμετέχουν στις δικαστικές ή εξωδικαστικές διαδικασίες, ισχύουν ανεξάρτητα από τη νομική υπόσταση του παιδιού, εφαρμόζονται δε και σε συγκεκριμένες κατηγορίες ιδιαίτερα ευάλωτων παιδιών.

1. Πληροφόρηση και καθοδήγηση

50. Σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά θα πρέπει να παρέχονται στο παιδί όλες οι συναφείς και αναγκαίες πληροφορίες, από την πρώτη επαφή του με το δικαστικό σύστημα και σε κάθε στάδιο της διαδικασίας³³. Το δικαίωμα αυτό ισχύει εξίσου για όλα τα παιδιά, είτε είναι θύματα, είτε φέρονται ως θύτες αξιόποινων πράξεων είτε είναι ενδιαφερόμενα ή θιγόμενα μέρη³⁴. Δεν είναι πάντοτε εύκολη η παροχή πληροφοριών κατά την πρώτη επαφή του παιδιού με τις αρμόδιες αρχές, εντούτοις, θα πρέπει να λαμβάνει χώρα το ταχύτερο δυνατόν. Ενδέχεται πάντως να υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες δεν θα πρέπει να παρέχονται πληροφορίες στα παιδιά (όταν αυτό δεν συνάδει με την προστασία του υπέρτατου συμφέροντός τους).

51. Είναι αναγκαίο να ενημερώνονται τα παιδιά για τα δικαιώματά τους³⁵, αλλά και για τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να τα ασκήσουν ουσιαστικά ή να τα υπερασπιστούν κατά περίπτωση³⁶. Αυτή είναι η πρώτη προϋπόθεση για την προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων. Στο Μέρος

33. Πρόκειται για σημαντικό καθήκον των Συνηγόρων του Παιδιού και των οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών.

34. Το εν λόγω δικαίωμα κατοχυρώνεται επίσης σε διάφορες νομικές πράξεις όπως στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 13 παράγραφος 1, άρθρο 37 παράγραφος δ, άρθρο 40 παράγραφος 2 εδάφιο β) σημείο ii), άρθρο 42), στις κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005, VII) και στην Ευρωπαϊκή σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 160, άρθρο 3).

35. Άρθρο 42 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

36. Οι παρεχόμενες πληροφορίες δεν θα πρέπει να περιορίζονται μόνο σε πληροφορίες αμιγώς νομικής φύσης, αλλά θα πρέπει να αφορούν επίσης, π.χ., πληροφορίες για την ύπαρξη Συνηγόρου του Παιδιού ή άλλων υπηρεσιών για παιδιά.

IV.A.1, η κατευθυντήρια γραμμή 1 παρέχει αναλυτικό, αλλά όχι διεξοδικό, κατάλογο πληροφοριών που θα πρέπει να παρέχεται στα παιδιά και στους γονείς τους.

52. Τα παιδιά είναι πιθανό να μην λαμβάνουν αντικειμενική και ολοκληρωμένη πληροφόρηση. Οι γονείς ενδέχεται να μην γνωστοποιούν στα παιδιά όλες τις συναφείς πληροφορίες ή αυτές που τους δίνουν να είναι εσφαλμένες. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία αποκτά ο ρόλος των δικηγόρων των παιδιών, των Συνηγόρων του Παιδιού και των νομικών υπηρεσιών για παιδιά.

53. Η κατευθυντήρια γραμμή 2 επαναδιατυπώνει το δικαίωμα του παιδιού να λαμβάνει πληροφορίες και συμβουλές σε γλώσσα κατανοητή και κατάλληλη για την ηλικία, την ωριμότητα και τις ικανότητές του.

54. Η πληροφόρηση σχετικά με το δικονομικό σύστημα αφορά, μεταξύ άλλων, την παροχή αναλυτικών πληροφοριών σχετικά με τη διεξαγωγή της διαδικασίας, τη θέση και τον ρόλο του παιδιού, τον τρόπο διεξαγωγής της κατάθεσης, το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα, τη σημασία και τον αντίκτυπο της εκάστοτε κατάθεσης, τις συνέπειες της εκάστοτε πράξης, κ.λπ. Τα παιδιά έχουν ανάγκη να καταλαβαίνουν τι διαδραματίζεται, πώς εξελίσσεται ή πώς θα μπορούσε να εξελιχθεί η διαδικασία, τι επιλογές έχουν στη διάθεσή τους και ποιες είναι οι συνέπειες των εν λόγω επιλογών. Έχουν ανάγκη να ενημερώνονται για πιθανές εναλλακτικές λύσεις αντί της δικαστικής οδού. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η διαμεσολάβηση μπορεί να είναι προσφορότερη της δικαστικής οδού, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η προσφυγή στη δικαιοσύνη ενδέχεται να παρέχει περισσότερες εγγυήσεις στο παιδί. Οι διάφορες συνέπειες της συγκεκριμένης επιλογής πρέπει να εξηγούνται με σαφήνεια στο παιδί, ώστε να μπορεί να αποφασίσει γνωρίζοντας όλες τις παραμέτρους, ακόμα κι αν δεν είναι απαραίτητως το παιδί αυτός που θα λάβει την τελική απόφαση. Οι σχετικές πληροφορίες θα μπορούσαν να παρέχονται επίσης μέσω διαφόρων φιλικών προς τα παιδιά έντυπων υλικών που θα περιέχουν τις συναφείς νομικές πληροφορίες (κατευθυντήρια γραμμή 4).

55. Η κατευθυντήρια γραμμή 5 επιβάλλει την υποχρέωση ενημέρωσης, τόσο του παιδιού όσο και των γονέων του, χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του παιδιού κατηγορίες και για τα δικαιώματα που έχει στη διάθεσή του στην εκάστοτε περίπτωση. Το παιδί πρέπει να ενημερώνεται ακόμη για τις αποφάσεις της δικαστικής αρχής, για τις εξελίξεις μετά τη δίκη και για τον τρόπο καθορισμού της έκβασης

της υπόθεσης. Επίσης, θα πρέπει να δίνονται πληροφορίες για τους πιθανούς μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών και για τα διαθέσιμα συστήματα νομικής συνδρομής, αντιπροσωπείας ή καθοδήγησης όπου μπορούν ενδεχομένως να στραφούν τα παιδιά. Το σκεπτικό της δικαστικής απόφασης, όταν αυτή εκδίδεται, θα πρέπει να είναι σε μορφή απολύτως κατανοητή στο παιδί. Η υποχρέωση αυτή καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή χαμηλά επίπεδα αλφαριθμητισμού³⁷.

56. Στις διασυνοριακές υποθέσεις αστικού και οικογενειακού δικαίου, το παιδί θα πρέπει, αναλόγως του βαθμού ωριμότητας και κατανόησής του, να ενημερώνεται από επαγγελματίες σχετικά με την πρόσβαση στα δικαστικά συστήματα των διαφόρων χωρών και τις επιπτώσεις των δικαστικών διαδικασιών στη ζωή του. Τα παιδιά με ιστορικό οικογενειακών διαφορών ή/και κακοποίησης έρχονται αντιμέτωπα με ιδιαίτερες προκλήσεις.

Στις υποθέσεις *V. και T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο διατύπωσε την παρατήρηση ότι η ουσιαστική συμμετοχή προϋποθέτει ευρύτερη κατανόηση -εκ μέρους του κατηγορούμενου- της φύσης της δικαστικής διαδικασίας, και ιδίως της σημασίας τυχόν ποινής που δύναται να του επιβληθεί. Επομένως, οι ανήλικοι εναγόμενοι πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να αντιπροσωπεύονται από ικανούς δικηγόρους με εμπειρία σε υποθέσεις ανηλίκων³⁸.

Σε ορισμένα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης υπάρχουν ιδιωτικές ή επιδοτούμενες υπηρεσίες όπου τα παιδιά και οι νέοι μπορούν να λάβουν γενικές πληροφορίες για τα δικαιώματα των παιδιών ή βασικές πληροφορίες για τα νομικά ζητήματα που άπτονται της δικής τους υπόθεσης ή κατάστασης. Σε άλλα κράτη μέλη, όπως στο Βέλγιο και στις Κάτω Χώρες, υπάρχουν υπηρεσίες καθοδήγησης όσον αφορά

37. Σε κάποιες περιπτώσεις ενδέχεται να χρειαστεί μετάφραση των πληροφοριών σε γλώσσα κατανοητή στο παιδί (ξένη γλώσσα, γλώσσα Μπράιγ ή άλλη) όπως ακριβώς γίνεται με τους ενήλικες, και εξήγηση της επίσημης νομικής ορολογίας ώστε το παιδί να κατανοήσει πλήρως τη σημασία της.

38. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24724/94, παράγραφος 88, και απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24888/94, παράγραφος 90.

τα δικαιώματα των παιδιών³⁹, οι οποίες μπορούν να παραπέμψουν τα παιδιά σε δικηγόρο, να τα βοηθήσουν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους (π.χ., να συντάξουν επιστολή προς κάποιον δικαστή προκειμένου να του ζητήσουν ακρόαση σε μία υπόθεση), κ.λπ.

2. Προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

57. Η ανωνυμοποίηση και η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα ΜΜΕ συνιστούν ενδεχομένως αναγκαία μέτρα για την προστασία του παιδιού, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα σε πολλές νομικές πράξεις⁴⁰. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 108)⁴¹, στην οποία παρατίθεται κατάλογος όλων των ευρέως αποδεκτών προτύπων που αφορούν ειδικότερα τη συλλογή και την επεξεργασία δεδομένων και την ποιότητά τους. Όπως στην περίπτωση της ΕΣΔΑ, τα παιδιά χαίρουν όλων των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην εν λόγω σύμβαση, παρά το γεγονός ότι δεν γίνεται ρητή αναφορά στα δικαιώματα των παιδιών. Επιπροσθέτως, το άρθρο 6 της προαναφερθείσας σύμβασης προβλέπει ειδικές εγγυήσεις για ευαίσθητα δεδομένα, όπως τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν ποινικές καταδίκες. Υπάρχουν και άλλες κατηγορίες δεδομένων οι οποίες θα

μπορούσαν κάλλιστα να χαρακτηριστούν ως ευαίσθητες από τις εθνικές νομοθεσίες ή να αντιμετωπιστούν ως τέτοιες από τις δημόσιες αρχές, διασφαλίζοντας έτσι την καλύτερη προστασία της ιδιωτικής ζωής των παιδιών. Ενδεικτικά, σε μία νομική πράξη⁴² απαριθμούνται οι ακόλουθες κατηγορίες δεδομένων: πειθαρχικές διαδικασίες, καταγραφή υποθέσεων βίας, θεραπευτική αγωγή σε σχολείο, σχολικός προσανατολισμός, ειδική εκπαίδευση για άτομα με αναπηρίες και κοινωνική ενίσχυση σε άπορους μαθητές.

58. Στη Γενική παρατήρησή της αριθ. 10 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στους κόλπους της δικαιοσύνης ανηλίκων⁴³, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού συνιστά, μεταξύ άλλων, διεξαγωγή των διαδικασιών κεκλεισμένων των θυρών ώστε να προστατεύεται το απόρρητο, δημοσίευση της απόφασης κατά τρόπο που να μην αποκαλύπτει την ταυτότητα του παιδιού, κ.λπ. Το Δικαστήριο προσθέτει στα ανωτέρω τη δυνατότητα εκδίκασης των υποθέσεων κεκλεισμένων των θυρών εφόσον το επιβάλλει το συμφέρον του παιδιού ή η προστασία της ιδιωτικής του ζωής⁴⁴, η δε κατευθυντήρια γραμμή 9 υπενθυμίζει στα κράτη μέλη αυτήν την ορθή πρακτική. Η εν λόγω αρχή θα πρέπει πάντως να συνάδει με την αρχή της ελεύθερης πρόσβασης στις δικαστικές διαδικασίες, η οποία ισχύει σε πολλά κράτη μέλη.

59. Άλλοι πιθανοί τρόποι προστασίας της ιδιωτικής ζωής από τα ΜΜΕ είναι, μεταξύ άλλων, η ανωνυμοποίηση ή η χρησιμοποίηση ψευδωνύμου, η παραμόρφωση ή απόκρυψη του προσώπου ή η αλλοίωση της φωνής με ειδικά μέσα, η διαγραφή από όλα τα έγγραφα των ονομάτων και των λοιπών στοιχείων που μπορούν να συμβάλουν στην αναγνώριση της ταυτότητας του παιδιού, η απαγόρευση κάθε μορφής καταγραφής (ηχογράφηση, βιντεοσκόπηση, φωτογράφιση), κ.λπ.

39. Το «Kinderrechtswinkel» στη Γάνδη και στη Μπρυζ, και η υπηρεσία «Service Droits des jeunes» στις περισσότερες μεγάλες πόλεις της γαλλόφωνης περιοχής του Βελγίου.

40. Ενδεικτικά, το άρθρο 11 παράγραφος 3 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 97) αναφέρεται στην ιδιωτική ζωή και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καλώντας μετ' επιτάσεως τα κράτη να θεσπίσουν ρυθμιστικά μέτρα για τα ΜΜΕ. Οι κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005), αναφέρουν στην παράγραφο X, 27: «Οι πληροφορίες σχετικά με τη συμμετοχή του παιδιού στη δικαστική διαδικασία θα πρέπει να προστατεύονται. Προς τον σκοπό αυτόν πρέπει να προστατεύεται το απόρρητο και να περιορίζεται η δημοσιοποίηση πληροφοριών που δύνανται να συμβάλουν στην αναγνώριση της ταυτότητας του παιδιού-θύματος ή μάρτυρα στη δικαστική διαδικασία». Οι αρχές αυτές διατυπώνονται επίσης στους Στοιχειώδεις κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή δικαιοσύνης σε ανήλικους («κανόνες του Πεκίνου», 1985, άρθρο 8): «Το δικαίωμα του ανήλικου στην προστασία της ιδιωτικής ζωής πρέπει να γίνεται σεβαστό σε όλα τα στάδια ώστε να αποτρέπεται η πρόκληση βλάβης λόγω άσκοπης δημοσιότητας ή λόγω στιγματοποίησης. Δεν πρέπει να δημοσιοποιείται, καταρχήν, καμία πληροφορία που δύνανται να συμβάλει στην αναγνώριση της ταυτότητας του ανήλικου παραβάτη».

41. Η εν λόγω νομική πράξη έχει καθολικό χαρακτήρα, καθώς είναι ενδέχεται να υπογραφεί και από κράτη μη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, εφόσον η νομοθεσία τους πληροί τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης σύμβασης.

42. Γνωμοδότηση 2/2009 της ομάδας εργασίας του άρθρου 29 για την προστασία προσωπικών δεδομένων παιδιών (γενικές κατευθυντήριες γραμμές και η ειδική περίπτωση των σχολείων).

43. Γενική παρατήρηση αριθ. 10 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στους κόλπους της δικαιοσύνης ανηλίκων (CRC/C/GC/10, 25 Απριλίου 2007).

44. Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο 63.

- 60.** Τα κράτη μέλη έχουν θετικές υποχρεώσεις στο συγκεκριμένο θέμα. Η κατευθυντήρια γραμμή 7 επαναλαμβάνει ότι επιβάλλεται η παρακολούθηση των νομικώς δεσμευτικών ή των επαγγελματικών κωδίκων δεοντολογίας που εφαρμόζονται στους κόλπους των ΜΜΕ, δεδομένου ότι η ζημία που δύναται να επέλθει συνεπεία της δημοσιοποίησης ονομάτων ή/και φωτογραφιών είναι συνήθως ανεπανόρθωτη.
- 61.** Παρότι η κατευθυντήρια αρχή εξακολουθεί να είναι η μη κοινοποίηση στο ευρύ κοινό και στον Τύπο πληροφοριών που δύναται να συμβάλουν στην αναγνώριση της ταυτότητας, σε κάποιες περιπτώσεις το παιδί ενδέχεται να ωφεληθεί κατ' εξαίρεση από τη γνωστοποίηση ή και την ευρεία δημοσιοποίηση της υπόθεσής του, π.χ., σε περίπτωση απαγωγής. Ομοίως, η δημοσιότητα μπορεί να αποφέρει οφέλη λόγω της τροφοδότησης του δημόσιου διαλόγου και της ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης.
- 62.** Το ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικής ζωής έχει άμεση συνάφεια με ορισμένα μέτρα που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, η εφαρμογή των αποκαλούμενων κανονιστικών διαταγμάτων περί αντικοινωνικής συμπεριφοράς στο Ηνωμένο Βασίλειο, και ιδίως η πολιτική της κατονομασίας και του ονειδισμού, καταδεικνύει ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα γνωστοποιούνται ενίοτε στο ευρύ κοινό. Η κατευθυντήρια γραμμή 10 επιβάλλει αυστηρή υποχρέωση ως προς το συγκεκριμένο θέμα σε όλους τους επαγγελματίες που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά, με εξαίρεση την περίπτωση που ελλοχεύει κίνδυνος για το παιδί (βλ. άρθρο 12 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης, Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 201).

Στην υπόθεση *B. και P. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι οι διαδικασίες που αφορούν τον καθορισμό της διαμονής του παιδιού μετά το διαζύγιο ή τη διάσταση συνιστούν χαρακτηριστικά παραδείγματα περιπτώσεων στις οποίες μπορεί κάλλιστα να δικαιολογηθεί η απαγόρευση εισόδου του Τύπου και του κοινού στη δικαστική αίθουσα, προκειμένου να προστατευθεί η ιδιωτική ζωή του παιδιού και των λοιπών ενδιαφερομένων, και να μπορέσει η δικαιοσύνη να επιτελέσει ανενόχλητη το έργο της⁴⁵

45. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *B. και P. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 24ης Απριλίου 2001, αριθ. 36337/97 και 35974/97, παράγραφος 38.

Ακόμη, στην υπόθεση *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο απεφάνθη τα εξής: «Ως εκ τούτου, στην περίπτωση μικρού παιδιού που κατηγορείται για σοβαρό αδίκημα, σε υπόθεση δηλαδή που προσελκύει τα φώτα της δημοσιότητας και το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ακρόαση θα πρέπει να διεξάγεται κατά τρόπον ώστε να αμβλύνονται στο μέτρο του δυνατού τα συναισθήματα του εκφοβισμού και της αναστολής που βιώνει ο ενδιαφερόμενος»⁴⁶.

Στις προαναφερθείσες υποθέσεις *V. και T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, οι οποίες αφορούσαν την ποινική δίωξη δύο νεαρών αγοριών που δολοφόνησαν ένα βρέφος, το Δικαστήριο απεφάνθη, μεταξύ άλλων, ότι: «[...] η μεταχείριση που επιφυλάσσεται σε παιδί το οποίο κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης πρέπει να λαμβάνει πλήρως υπόψη την ηλικία του παιδιού, τον βαθμό ωριμότητας και την πνευματική και συναισθηματική του ανάπτυξη και να μεριμνά για τη βελτίωση της ικανότητας κατανόησης και συμμετοχής του στη δίκη»⁴⁷, καθώς και ότι «ως εκ τούτου, στην περίπτωση μικρού παιδιού που κατηγορείται για σοβαρό αδίκημα, σε υπόθεση δηλαδή που προσελκύει τα φώτα της δημοσιότητας και το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ακρόαση θα πρέπει να διεξάγεται κατά τρόπον ώστε να αμβλύνονται στο μέτρο του δυνατού τα συναισθήματα του εκφοβισμού και της αναστολής που βιώνει ο ενδιαφερόμενος»⁴⁸.

3. Ασφάλεια (ειδικά μέτρα πρόληψης)

- 63.** Όσον αφορά τα παιδιά-θύματα, οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές εμπνέονται από τις αρχές των κατευθυντήριων γραμμών των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες⁴⁹, και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου

46. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24888/94, παράγραφος 87.

47. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24724/94, παράγραφος 84, και *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24888/94, παράγραφος 86.

48. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1999, *T. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24724/94, παράγραφος 85, και *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 24888/94, παράγραφος 87.

49. Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005).

της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης, η οποία επιτάσσει τη λήψη μέτρων για την προστασία των θυμάτων, μεταξύ άλλων, προβλέποντας για την ασφάλειά τους, καθώς επίσης και αυτή των οικογενειών τους και των μαρτύρων τους από τον εκφοβισμό, αντίποινα και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση⁵⁰.

- 64.** Η κατευθυντήρια γραμμή 11 υπενθυμίζει ότι τα παιδιά, ιδίως δε τα ευάλωτα παιδιά, θα πρέπει να προστατεύονται από οποιαδήποτε μορφή βλάβης. Εμπνέεται δε από πολλές ισχύουσες διατάξεις που άπτονται του συγκεκριμένου θέματος.
- 65.** Ορισμένα κράτη μέλη έχουν θεσπίσει μέτρα ελέγχου των υπαλλήλων που εργάζονται σε υπηρεσίες προστασίας παιδιών, όπως συνιστά η κατευθυντήρια γραμμή 12, τα οποία περιλαμβάνουν έλεγχο των ποινικών μητρώων και λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά ατόμων που φέρονται να έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα εις βάρος παιδιών. Κατά την εφαρμογή των μέτρων αυτών θα πρέπει φυσικά να λαμβάνεται μέριμνα για τον σεβασμό του τεκμηρίου της αθωότητας και της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης.
- 66.** Η κατευθυντήρια γραμμή 13 υπενθυμίζει τη θεμελιώδη αρχή της λήψης ειδικών μέτρων προστασίας όταν ο φερόμενος ως θύτης είναι ένας από τους δύο γονείς, άλλο μέλος της οικογένειας ή άτομο υπεύθυνο για τη φροντίδα του παιδιού.

4. Κατάρτιση επαγγελματιών

- 67.** Όλα τα άτομα που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά (αστυνομικοί, δικηγόροι, δικαστές, διαμεσολαβητές, κοινωνικοί λειτουργοί και λοιποί εμπειρογνώμονες) θα πρέπει να λαμβάνουν κατάρτιση για να αναπτύσσουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες, να χρησιμοποιούν φιλική προς τα παιδιά γλώσσα και να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους σε θέματα που άπτονται της ψυχολογίας του παιδιού, σύμφωνα με τα όσα προβλέπει η κατευθυντήρια γραμμή 14. Εντούτοις, ελάχιστοι είναι ακόμη αυτοί που γνωρίζουν καλά τα δικαιώματα των παιδιών και τα συναφή δικονομικά ζητήματα.

50. Άρθρο 31 παράγραφος 1, εδάφιο στ).

- 68.** Τα δικαιώματα των παιδιών θα μπορούσαν και θα έπρεπε να εντάσσονται ως μάθημα στα προγράμματα σπουδών τόσο των σχολείων όσο και ειδικών κλάδων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (νομική, ψυχολογία, κοινωνική εργασία, αστυνομικές σχολές, κ.λπ.). Η ύλη του συγκεκριμένου μαθήματος θα πρέπει να καλύπτει τις ιδιαιτερότητες των δικαιωμάτων των παιδιών και τη νομοθεσία η οποία ρυθμίζει ζητήματα που αφορούν παιδιά, όπως το οικογενειακό δίκαιο, τη δικαιοσύνη ανηλίκων, τη νομοθεσία περί ασύλου και μετανάστευσης, κ.λπ. Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να θεσπίσουν ειδικούς κύκλους μαθημάτων κατάρτισης.
- 69.** Η προαναφερθείσα διάσκεψη στο Τολέδο (βλ. παράγραφο 6 ανωτέρω) κατέληξε στο εξής συμπέρασμα: «Όλοι οι επαγγελματίες –και κυρίως οι δικαστές, οι ψυχολόγοι και οι δικηγόροι– που έρχονται κατά την εργασία τους σε επαφή με παιδιά στους κόλπους της δικαιοσύνης θα πρέπει να συμμετέχουν σε προσήκοντα σεμινάρια ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και κατάρτισης επί των πλέον κατάλληλων τεχνικών λήψης κατάθεσης από παιδιά»⁵¹.

Εδώ και αρκετά χρόνια, ο Δικηγορικός Σύλλογος της Φλάνδρας και η επιτροπή «δικηγόρων εξειδικευμένων στη δικαιοσύνη ανηλίκων» του Συλλόγου προσφέρουν στα μέλη του Συλλόγου διετή κατάρτιση στα δικαιώματα των παιδιών. Εκτός από τις νομικές πληροφορίες που δίδονται, παρέχεται στοιχειώδης κατάρτιση στην ψυχολογία και την ανάπτυξη του παιδιού, καθώς και πρακτική κατάρτιση, π.χ. στην επικοινωνία με τα παιδιά. Η συμμετοχή σε όλες τις ενότητες είναι υποχρεωτική προκειμένου οι ενδιαφερόμενοι να λάβουν πιστοποιητικό «δικηγόρου εξειδικευμένου στη δικαιοσύνη ανηλίκων». Το 2010, ολοκλήρωσαν τη σχετική κατάρτιση 400 περίπου δικηγόροι⁵².

5. Διεπιστημονική προσέγγιση

- 70.** Οι κατευθυντήριες γραμμές, στο σύνολό τους, και ιδίως οι κατευθυντήριες γραμμές 16 έως 18 ενθαρρύνουν τα κράτη μέλη να ενισχύσουν τη διεπιστημονική προσέγγιση των παιδιών στις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες.

51. www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp.

52. Περισσότερες πληροφορίες (στα φλαμανδικά) διατίθενται στον δικτυακό τόπο www.jeugdadvocaat.be.

71. Στις υποθέσεις που αφορούν παιδιά, οι δικαστές και οι λοιποί επαγγελματίες του νομικού κλάδου θα πρέπει να λαμβάνουν στήριξη και καθοδήγηση από επαγγελματίες άλλων ειδικοτήτων κατά τη λήψη αποφάσεων οι οποίες αναμένεται να έχουν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στην τωρινή ή μελλοντική ευημερία του παιδιού, π.χ., αξιολόγηση του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, πιθανές επιζήμιες επιπτώσεις της διαδικασίας στο παιδί, κ.λπ.

72. Ιδιαίτερος αναγκαία καθίσταται η διεπιστημονική προσέγγιση των παιδιών που βρίσκονται σε σύγκρουση με τον νόμο. Οι διαθέσιμες και διαρκώς εμπλουτιζόμενες γνώσεις γύρω από την ψυχολογία, τις ανάγκες, τη συμπεριφορά και την ανάπτυξη των παιδιών δεν τυγχάνουν πάντοτε επαρκούς διάδοσης μεταξύ των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στους διάφορους κλάδους επιβολής του νόμου.

Στην Ισλανδία, τη Νορβηγία και τη Σουηδία, τις υποθέσεις κακοποίησης και βίας αναλαμβάνουν οι αποκαλούμενες «στέγες παιδιών». Κοινωνικοί λειτουργοί, ιατροδικαστές, παιδίατροι, αστυνομικοί και εισαγγελείς συνεργάζονται στενά μεταξύ τους, ιδίως στα πρώτα στάδια των ερευνών της αστυνομίας ή των κοινωνικών υπηρεσιών, οργανώνοντας και κατανέμοντας τις διάφορες αναγκαίες ενέργειες. Στις εν λόγω στέγες λαμβάνονται καταθέσεις από τα παιδιά, ενώ παρέχεται και δυνατότητα ακρόασης από τρίτους σε διπλανό χώρο μέσω σύνδεσης βίντεο. Οι στέγες διαθέτουν επίσης ειδικά διαμορφωμένους χώρους για ιατρικές εξετάσεις και συμβουλευτική υποστήριξη.

6. Στέρηση ελευθερίας

73. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίδεται στον τρόπο μεταχείρισης των παιδιών που τελούν υπό κράτηση, λόγω της εγγενούς ευάλωτης φύσης τους. Πρακτικά μέτρα σχετικά με την κράτηση παιδιών προτείνονται σε πολλές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως π.χ. στη σύσταση CM/REC(2008)11 σχετικά με τους ευρωπαϊκούς κανόνες που αφορούν ανήλικους παραβάτες οι οποίοι υπόκεινται σε κυρώσεις ή μέτρα, ή στα πρότυπα της Ευρωπαϊκής επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (ΕΠΒ)⁵³. Όπως αναφέρεται στη σύσταση CM/REC(2008)11, πρέπει να καταβάλλονται ιδιαίτερες προσπάθειες για την αποφυγή

της προσωρινής κράτησης εν αναμονή της δίκης. Οι διεθνείς φορείς προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών επικρίνουν δριμύτατα τη χρήση του συγκεκριμένου μέτρου και επιδιώκουν τον περιορισμό της⁵⁴. Εντούτοις, η προσωρινή κράτηση δύναται να είναι αναγκαία σε ορισμένες περιπτώσεις, π.χ., προκειμένου να προληφθούν πιθανοί κίνδυνοι παραποίησης αποδεικτικών στοιχείων, επηρεασμού μαρτύρων, συμπαιγνίας ή απόδρασης, κ.λπ.

74. Καθώς υπάρχουν ήδη πολυάριθμα πρότυπα για τα δικαιώματα των ανηλίκων που τελούν υπό στερητική της ελευθερίας ποινή⁵⁵, δεν κρίθηκε αναγκαία η ανάπτυξη του συγκεκριμένου θέματος στις κατευθυντήριες γραμμές. Η βασική αρχή είναι ότι δεν πρέπει να περιορίζεται κανένα άλλο δικαίωμα του παιδιού πέρα από το δικαίωμα στην ελευθερία, ως συνέπεια της στέρησης της. Όπως σαφώς αναφέρουν οι κατευθυντήριες γραμμές 19 και 20, πρέπει να αποφεύγεται στο μέτρο του δυνατού η επιβολή μέτρων κράτησης οποιασδήποτε μορφής, έτσι ώστε η κράτηση να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας που εφαρμόζεται μόνο σε σοβαρές περιπτώσεις⁵⁶. Η νομική αυτή υποχρέωση είναι ζωτικής σημασίας. Είναι αποδεδειγμένο εξάλλου ότι η κράτηση δεν μειώνει τους κινδύνους υποτροπής.

75. Όπως προαναφέρεται, στις ενότητες περί στέρησης της ελευθερίας και περί αστυνομίας δεν απαριθμούνται αναλυτικά ένα προς ένα όλα τα δικαιώματα και οι εγγυήσεις, αλλά μόνο τα απολύτως στοιχειώδη δικαιώματα που πρέπει να απολαμβάνουν τα παιδιά. Η κατευθυντήρια γραμμή 21 θα πρέπει να γίνεται κατανοητή υπό αυτήν ακριβώς την έννοια.

76. Το ζήτημα της κράτησης ή όχι των παιδιών μαζί με ενήλικες δεν είναι καινούργιο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως όταν πρόκειται για πολύ μικρά παιδιά, μπορεί να είναι προς το συμφέρον τους να μην χωρίζονται από τον υπό κράτηση γονέα. Ομοίως, δεν θα πρέπει να χωρίζονται

54. Βλ., π.χ. τις καταληκτικές παρατηρήσεις της ΕΠΒ προς το Βέλγιο: «Η Επιτροπή συνιστά στο συμβαλλόμενο κράτος: [...] (γ) [...] να μεριμνά ώστε, σύμφωνα με το άρθρο 37 της Σύμβασης, η στέρηση της ελευθερίας να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας, να γίνονται απολύτως σεβαστές οι δικονομικές εγγυήσεις και να μην κρατούνται τα άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών μαζί με ενήλικες». (CRC/C/15/Add. 178, παράγραφος 32 εδάφιο γ), 13 Ιουνίου 2002).

55. Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, άρθρα 37 και 40.

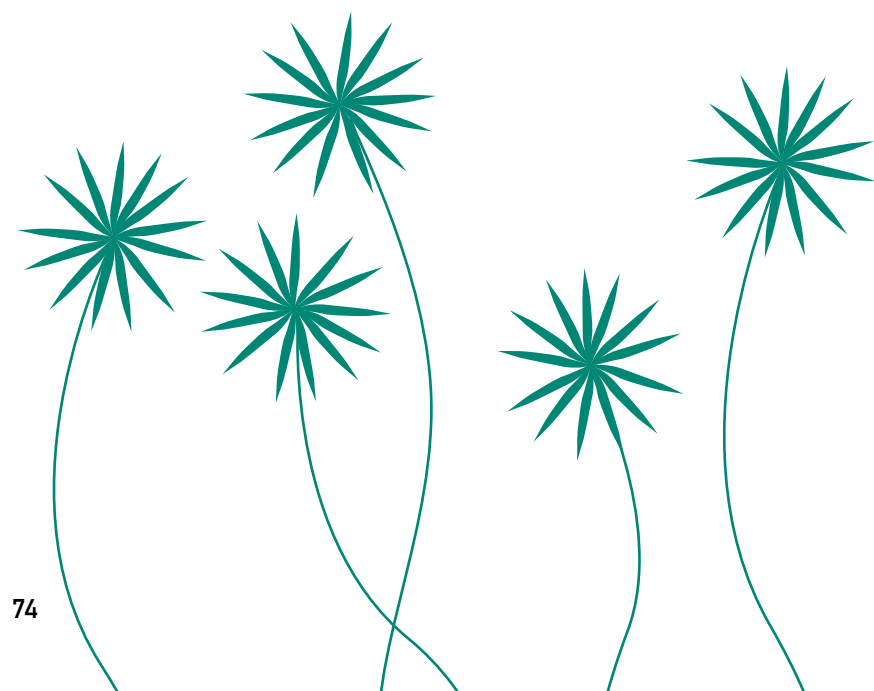
56. Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών CM/Rec(2008)11, παράγραφος 59 εδάφιο 1.

53. Πρότυπα ΕΠΒ (CPT/inf/E (2002) 1, αναθ. 2009, στον δικτυακό τόπο <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>).

από την οικογένειά τους τα παιδιά μεταναστών οι οποίοι τελούν υπό κράτηση. Αρκετά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης εκτιμούν ότι σε μεγάλες και αραιοκατοικημένες περιφέρειες το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού εξυπηρετείται ενδεχομένως καλύτερα όταν η κράτησή του γίνεται σε χώρους κράτησης ενηλίκων (καθώς π.χ. είναι ευκολότερο έτσι να το επισκέπτονται οι γονείς του οι οποίοι μπορεί να διαμένουν εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά). Σε τέτοιες περιπτώσεις, όμως, απαιτείται ιδιαίτερη επαγρύπνηση εκ μέρους των σωφρονιστικών αρχών, ώστε να αποτρέπεται ενδεχόμενη κακομεταχείριση του παιδιού από τους ενήλικες.

77. Πάντως, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού έχει διατυπώσει σαφέστατη άποψη για το συγκεκριμένο θέμα, στηριζόμενη στο άρθρο 37 εδάφιο γ) της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η προαναφερθείσα σύσταση CM/Rec(2008)11 αναφέρει επίσης ότι οι ανήλικοι δεν πρέπει να κρατούνται σε χώρους κράτησης ενηλίκων, αλλά σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους για αυτούς.

78. Πολυάριθμες αναφορές υπενθυμίζουν ότι οι κατευθυντήριες γραμμές ισχύουν και για τα παιδιά που αιτούνται άσυλο και ότι θα πρέπει να δίδεται ιδιαίτερη προσοχή σε αυτήν την ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα ατόμων. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, είτε αιτούνται άσυλο είτε όχι, δεν θα πρέπει να στερούνται την ελευθερία τους αποκλειστικά και μόνο λόγω έλλειψης καθεστώτος διαμένοντος (κατευθυντήρια γραμμή 22).

Στην υπόθεση *Guvenec κατά Τουρκίας*, το Δικαστήριο επανέλαβε τις παρατηρήσεις του σχετικά με την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια κράτησης. Ανέφερε δε ρητώς ότι: «Σε τρεις τουλάχιστον αποφάσεις που αφορούν την Τουρκία, το Δικαστήριο έχει διατυπώσει επιφυλάξεις για την πρακτική της θέσης παιδιών υπό προσωρινή κράτηση (βλ. *Selçuk κατά Τουρκίας*, αριθ. 21768/02, παράγραφος 35, 10 Ιανουαρίου 2006· *Koştı και λοιποί κατά Τουρκίας*, αριθ. 74321/01, παράγραφος 30, 3 Μαΐου 2007· προαναφερθείσα υπόθεση *Nart κατά Τουρκίας*, 20817/04, παράγραφος 34) και έκρινε ότι στοιχειοθετούνταν παραβιάσεις του άρθρου 5 παράγραφος 3 της ΕΣΔΑ σχετικά με τη διάρκεια κράτησης του αιτούντα στην παρούσα υπόθεση. Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Selçuk*, ο αιτών τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση για τέσσερις περίπου μήνες όταν ήταν 16 ετών και, στην υπόθεση *Nart*, ο αιτών τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση για 48 ημέρες όταν ήταν 17 ετών. Στην παρούσα υπόθεση, ο αιτών συνελήφθη στην ηλικία των 15 ετών και τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση για περισσότερα από τεσσεράμισι χρόνια. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η διάρκεια προσωρινής κράτησης του αιτούντος ήταν υπερβολική και συνιστά παραβίαση του άρθρου 5 παράγραφος 3 της ΕΣΔΑ»⁵⁷.

B. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη πριν τη δικαστική διαδικασία

79. Η κατώτατη ηλικία ποινικής ευθύνης αποτελεί περίπλοκο αλλά σημαντικό ζήτημα. Η εν λόγω ηλικία κυμαίνεται στα διάφορα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης από την ηλικία των οκτώ ετών έως την ηλικία της ενηλικίωσης. Το κείμενο της κατευθυντήριας γραμμής 23 βασίστηκε στη σύσταση CM/Rec(2008)11 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους ευρωπαϊκούς κανόνες που αφορούν ανήλικους παραβάτες οι οποίοι υπόκεινται σε κυρώσεις ή άλλα μέτρα. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού δεν καθορίζει ηλικιακό όριο, όμως η γενική παρατήρηση αριθ. 10 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών στους κόλπους της δικαιοσύνης ανηλίκων συμβουλεύει τα κράτη μέλη να μην θέτουν πολύ χαμηλά το κατώτατο όριο ηλικίας ποινικής ευθύνης. Το ίδιο πρεσβεύουν και οι στοιχειώδεις κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή δικαιοσύνης σε ανήλικους. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνηγόρων του

57. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Δεύτερο Τμήμα), απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2009, *Guvenec κατά Τουρκίας*, αριθ. 70337/01, παράγραφοι 109-110.

Παιδιού (ENOC) προτείνει αύξηση του κατώτατου ορίου ηλικίας ποινικής ευθύνης στα 18 έτη και συνιστά την ανάπτυξη καινοτόμων συστημάτων για την προστασία όλων των ανήλικων παραβατών, τα οποία θα επικεντρώνονται ουσιαστικά στην (επανεκπαίδευση, την επανένταξη και την αποκατάστασή τους.

80. Γενικότερα, στον τομέα της δικαιοσύνης ανηλίκων θα πρέπει να προωθηθεί και να εφαρμοστεί προσέγγιση πρόληψης και επανένταξης. Ο μηχανισμός ποινικής δίωξης δεν θα πρέπει να ενεργοποιείται αυτόματα για αξιόποινες πράξεις ή σπονδισίας που τελούνται από παιδιά, εφόσον η εφαρμογή πιο εποικοδομητικών και εκπαιδευτικών μέτρων μπορεί να έχει καλύτερα αποτελέσματα. Επιπλέον, τα κράτη μέλη θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τις αξιόποινες πράξεις με τρόπο ανάλογο όχι μόνο προς τις περιστάσεις τέλεσης και τη βαρύτητα της πράξης, αλλά επίσης προς την ηλικία, τις ελαφρυντικές περιστάσεις όσον αφορά την υπαιτιότητα και τις ανάγκες του παιδιού και, τέλος, ανάλογα προς τις ανάγκες της κοινωνίας.

81. Οι κατευθυντήριες γραμμές 24 έως 26 υπενθυμίζουν ότι σε αρκετά κράτη μέλη δίδεται έμφαση στην εξωδικαστική επίλυση των διαφορών, μεταξύ άλλων, μέσω της οικογενειακής διαμεσολάβησης, της αποδικαστικοποίησης και της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Πρόκειται για θετική εξέλιξη και τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε τα παιδιά να επωφελούνται από τις εν λόγω διαδικασίες, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι οι τελευταίες δεν χρησιμοποιούνται ως μέσο για την παρεμπόδιση της πρόσβασης των παιδιών στη δικαιοσύνη.

82. Πολλά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν θεσπίσει ήδη τέτοιου είδους πρακτικές ή προσφυγή στις οποίες είναι δυνατή πριν, κατά και μετά τη δικαστική διαδικασία. Οι πρακτικές αυτές είναι άμεσα συναφείς με τη δικαιοσύνη ανηλίκων. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές δεν εκφράζουν προτίμηση υπέρ κάποιας εξωδικαστικής εναλλακτικής, θα πρέπει δε να εφαρμόζονται στις διαδικασίες αυτές και, κυρίως, σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου οι οποίες δεν άπτονται μόνο αυστηρώς νομικών ζητημάτων. Η νομοθεσία έχει δείξει τα όριά της στον συγκεκριμένο τομέα και ενδέχεται να έχει επιζήμιες επιπτώσεις μακροπρόθεσμα. Σύμφωνα με αναφορές, οι ενδιαφερόμενοι σέβονται περισσότερο τις συμφωνίες που προκύπτουν μέσω διαμεσολάβησης λόγω της ενεργητικότερης συμμετοχής τους σε αυτές. Θα μπορούσε ενδεχομένως να ενισχυθεί και η συμμετοχή των παιδιών σε αυτές, ενώ θα μπορούσε επίσης να εξεταστεί το ενδεχόμενο υποχρεωτικής παρα-

πομπής σε υπηρεσίες διαμεσολάβησης πριν από την κίνηση δικαστικής διαδικασίας, και τούτο όχι για να υποχρεούνται οι άνθρωποι να κάνουν χρήση του συγκεκριμένου θεσμού (κάτι που θα ήταν αντίθετο εξάλλου με τη γενικότερη ιδέα της διαμεσολάβησης), αλλά για να δίδεται σε όλους η ευκαιρία να ενημερώνονται για τη συγκεκριμένη δυνατότητα.

83. Υπάρχει η άποψη ότι θα πρέπει να αποφεύγεται, στο μέτρο του δυνατού, η παραπομπή των παιδιών στη δικαιοσύνη. Ωστόσο, οι δικαστικές διαδικασίες δεν είναι απαραίτητως χειρότερες από τις εξωδικαστικές διαδικασίες, εφόσον βέβαια οι πρώτες συμμορφώνονται προς τις αρχές μιας φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης. Από την άλλη, οι εναλλακτικές οδοί, όπως ακριβώς οι δικαστικές διαδικασίες, μπορεί κάλλιστα να εγκυμονούν κινδύνους για τα δικαιώματα των παιδιών, όπως τον κίνδυνο ελλιπούς σεβασμού θεμελιωδών αρχών, για παράδειγμα του τεκμηρίου της αθωότητας, του δικαιώματος σε νομική συνδρομή, κ.λπ. Συνεπώς, κάθε επιλογή θα πρέπει να βασίζεται στην αξιολόγηση της ποιότητας του εκάστοτε συστήματος.

84. Στη γενική παρατήρηση αριθ. 12, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού συνιστά τα ακόλουθα⁵⁸: «σε περίπτωση προσφυγής σε εξωδικαστικές λύσεις, συμπεριλαμβανομένης της διαμεσολάβησης, το παιδί πρέπει να έχει την ευκαιρία να δίδει την ελεύθερη και εκούσια συγκατάθεσή του και να λαμβάνει νομική και άλλη καθοδήγηση και στήριξη, ώστε να μπορεί να κρίνει την καταλληλότητα και τη σκοπιμότητα της προτεινόμενης εξωδικαστικής οδού». Η κατευθυντήρια γραμμή 26, εντούτοις, υπενθυμίζει ότι θα πρέπει να παρέχονται στα παιδιά εγγυήσεις αντίστοιχου επιπέδου τόσο για τις δικαστικές όσο και για τις εξωδικαστικές διαδικασίες.

85. Εν κατακλείδι, οι κατευθυντήριες γραμμές ενθαρρύνουν την πρόσβαση των παιδιών, ως φορέων δικαιωμάτων, στα εθνικά δικαστήρια, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, όπου δύναται να προσφεύγουν εφόσον το επιθυμούν. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη πρέπει, ωστόσο, να εξετάζεται και να σταθμίζεται έναντι των διαφόρων εναλλακτικών εξωδικαστικών λύσεων.

⁵⁸. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009), παράγραφος 59.

Στο καντόνι Φράιμπουργκ της Ελβετίας εφαρμόζεται μηχανισμός διαμεσολάβησης για παιδιά που βρίσκονται σε σύγκρουση με τον νόμο. Επιζητώντας την ισορροπία μεταξύ επανόρθωσης και τιμωρίας, η διαμεσολάβηση αξιολογεί τα δικαιώματα και τα συμφέροντα τόσο του θύματος όσο και του θύτη. Εφόσον πληρούνται ορισμένα κριτήρια, ο δικαστής μπορεί να παραπέμψει την υπόθεση στον διαμεσολαβητή. Αν και υπεύθυνος αυτής καθ'αυτής της διαμεσολάβησης είναι ο διαμεσολαβητής, η ποινική διαδικασία εξακολουθεί να εμπίπτει στις αρμοδιότητες του δικαστή. Είτε επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των μερών είτε όχι, το αποτέλεσμα της διαμεσολάβησης κοινοποιείται στον δικαστή, ο οποίος μπορεί είτε να κατακυρώσει τη συμφωνία (γραφτως) είτε να δώσει συνέχεια σε αυτήν, σε περίπτωση μη επίτευξης συμφωνίας.

Στη Νορβηγία, τα ζευγάρια με παιδιά ηλικίας κάτω των 16 ετών που υποβάλλουν αίτηση διαζυγίου οφείλουν πρώτα να απευθυνθούν σε διαμεσολαβητή προτού ακολουθήσουν τη δικαστική οδό. Στόχος του μέτρου αυτού είναι να βοηθήσει τους γονείς να επιτύχουν συμβιβαστική συμφωνία όσον αφορά τον τόπο διαμονής των παιδιών, την άσκηση της γονικής ευθύνης και του δικαιώματος επίσκεψης, καθώς και να διασφαλίσει το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

Γ. Παιδιά και αστυνομία

- 86.** Οι κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη θα πρέπει να εφαρμόζονται και από την αστυνομία. Τούτο αφορά όλες τις περιπτώσεις στις οποίες είναι δυνατό να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με την αστυνομία, είναι δε, όπως αναφέρεται στην κατευθυντήρια γραμμή 27, ιδιαίτερα σημαντικό όταν πρόκειται για ευάλωτα παιδιά.
- 87.** Είναι προφανές ότι η αστυνομία θα πρέπει να υιοθετεί φιλική προς τα παιδιά στάση σε πιθανώς επικίνδυνες καταστάσεις, όπως η σύλληψη ή η ανάκριση παιδιών, θέμα το οποίο καλύπτουν οι κατευθυντήριες γραμμές 28 και 29. Εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις, οι γονείς πρέπει να ενημερώνονται άμεσα για τη σύλληψη του παιδιού τους. Το τελευταίο θα πρέπει να έχει πάντοτε πρόσβαση σε δικηγόρο ή σε άλλον θεσμό ή οντότητα οι οποίοι, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, είναι

αρμόδιοι για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, καθώς και το δικαίωμα να ειδοποιεί τους γονείς του ή άλλο άτομο της εμπιστοσύνης του. Οι υπηρεσίες προστασίας ανηλίκων θα πρέπει να ενημερώνονται αμέσως μετά τη σύλληψη⁵⁹. Μόνο εάν δεν είναι διαθέσιμοι οι γονείς θα πρέπει να ενημερώνεται άλλο άτομο της εμπιστοσύνης του παιδιού (π.χ. οι παππούδες του).

- 88.** Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (ΕΠΒ) έχει αναπτύξει σειρά προτύπων τα οποία ισχύουν σε περίπτωση κράτησης παιδιών από την αστυνομία. Επιπλέον, στις παρατηρήσεις της σχετικά με το σχέδιο ευρωπαϊκών κανόνων που αφορούν ανήλικους παραβάτες⁶⁰, η ΕΠΒ έχει τονίσει ότι οι εν λόγω κανόνες θα πρέπει να αναφέρουν ρητώς ότι η αστυνομία δεν πρέπει να ζητά από τα παιδιά που τελούν υπό την κράτησή της να προβαίνουν σε οποιαδήποτε δήλωση ή να υπογράφουν οποιοδήποτε έγγραφο σχετικά με την αξιόποινη πράξη για την οποία θεωρούνται ύποπτοι, χωρίς την παρουσία και τη συνδρομή δικηγόρου ή ατόμου της εμπιστοσύνης τους. Τα πρότυπα αυτά υποστηρίζονται από την κατευθυντήρια γραμμή 30. Θα ήταν σκόπιμο τα κράτη να εξετάσουν το ενδεχόμενο σύστασης ειδικών αστυνομικών μονάδων ειδικά εκπαιδευμένων για την επιτέλεση των συγκεκριμένων καθηκόντων.

59. Βελγικό δικαστήριο ανηλίκων, με πρόσφατη απόφασή του (Αμβέρσα, 15 Φεβρουαρίου 2010) αθώωσε ανήλικο παραβάτη διότι ο δικαστής έκρινε ότι είχαν παραβιαστεί τα δικαιώματα υπεράσπισης του καθώς δεν είχε πρόσβαση σε νομική καθοδήγηση κατά την ανάκρισή του από την αστυνομία, κατά τη διάρκεια της οποίας, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, εξαναγκάστηκε να ομολογήσει τις αξιόποινες πράξεις. Ο δικαστής απεφάνθη ότι στοιχειοθετείτο παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.

60. ΕΠΒ, 18η γενική έκθεση (2007-2008), παράγραφος 24.

Στην υπόθεση *Okkali κατά Τουρκίας*, το Δικαστήριο εξέτασε την περίπτωση δωδεκάχρονου αγοριού το οποίο υποστήριξε ότι έπεσε θύμα κακομεταχείρισης από την αστυνομία μετά τη σύλληψή του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι θα έπρεπε να είχε τύχει μεγαλύτερης προστασίας ως ανήλικος και ότι οι αρχές δεν έλαβαν υπόψη την ιδιαίτερα ευάλωτη κατάστασή του. Το Δικαστήριο πρόσθεσε ακόμη ότι, σε τέτοιες περιπτώσεις, θα πρέπει να διορίζεται αυτεπάγγελτα δικηγόρος για την παροχή συνδρομής στο παιδί, και ότι οι γονείς (ή οι νόμιμοι αντιπρόσωποι) πρέπει να ενημερώνονται για την κράτησή του⁶¹.

Στην υπόθεση *Salduz κατά Τουρκίας*, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η στέρηση της πρόσβασης δεκαεφτάχρονου υπόπτου σε δικηγόρο για το διάστημα των πέντε ημερών κατά το οποίο τέθηκε υπό κράτηση από την αστυνομία συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι: «προκειμένου το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης του άρθρου 6 παράγραφος 1 να εξακολουθήσει να είναι επαρκώς πρακτικό και αποτελεσματικό, θα πρέπει, κατά κανόνα, να παρέχεται πρόσβαση σε δικηγόρο από την πρώτη κιόλας ανάκριση του υπόπτου από την αστυνομία [...]»⁶². Το Δικαστήριο σημείωσε επίσης ότι ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης υπόθεσης ήταν η ηλικία του αιτούντος. Παραπέμποντας στην πληθώρα διεθνών νομικών πράξεων περί παροχής νομικής συνδρομής σε ανήλικους που τελούν υπό την κράτηση της αστυνομίας, το Δικαστήριο τόνισε τη θεμελιώδη σημασία της δυνατότητας πρόσβασης σε δικηγόρο κάθε ανηλίκου που κρατείται από την αστυνομία⁶³.

Δ. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη κατά τη δικαστική διαδικασία

89. Τα εν λόγω στοιχεία φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης θα πρέπει να ισχύουν για όλες τις διαδικασίες: αστικές, ποινικές και διοικητικές.

61. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Δεύτερο Τμήμα), απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2006, *Okkali κατά Τουρκίας*, αριθ. 52067/99, παράγραφοι 69 και επ.

62. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2008, *Salduz κατά Τουρκίας*, αριθ. 36391/02, παράγραφος 55.

63. Ό.π., παράγραφοι 56-62.

1. Πρόσβαση στο δικαστήριο και στη δικαστική διαδικασία

90. Παρότι τα παιδιά θεωρούνται από τον νόμο ως φορείς δικαιωμάτων, όπως αναφέρεται στην κατευθυντήρια γραμμή 34, δεν δύνανται πολλές φορές να τα ασκήσουν με ουσιαστικό τρόπο. Το 1990, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης τόνισε στη σύστασή της αριθ. 1121 σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών ότι «τα παιδιά έχουν δικαιώματα τα οποία μπορούν να ασκούν τα ίδια με ανεξάρτητο τρόπο ακόμη και παρά τη θέληση των ενηλίκων»⁶⁴. Το άρθρο 37 παράγραφος δ) της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού κατοχυρώνει στα παιδιά ένα ορισμένο δικαίωμα πρωτοβουλίας όσον αφορά την προσφυγή τους στη δικαιοσύνη, ενώπιον της οποίας δύνανται να αμφισβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους. Επί του παρόντος, τυγχάνει ευρείας στήριξης η θέσπιση διαδικασίας υποβολής καταγγελιών δυνάμει της προαναφερθείσας σύμβασης⁶⁵. Με τον τρόπο αυτόν, θα διατεθούν στα παιδιά οι ίδιοι ακριβώς τύποι μέσων προσφυγής που έχουν στη διάθεσή τους οι ενήλικες δυνάμει διαφόρων άλλων διεθνών συνθηκών περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων ώστε να μπορούν να αντιδρούν στις παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους.

91. Στο ίδιο πλαίσιο, η ΕΣΔΑ παρέχει το δικαίωμα «πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής»⁶⁶ σε «παν πρόσωπο» του οποίου τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί. Από τη συγκεκριμένη διατύπωση καθίσταται σαφές ότι περιλαμβάνονται και τα παιδιά. Τούτο σημαίνει ότι τα παιδιά μπορούν να προσφύγουν στο Δικαστήριο, ακόμη και αν δεν δικαιούνται να κινήσουν δικαστικές διαδικασίες δυνάμει της νομοθεσίας της χώρας τους⁶⁷.

92. Αν και τα περισσότερα νομοθετήματα περί δικαιοπρακτικής ανικανότητας των παιδιών συντάσσονται με γνώμονα την προστασία τους, είναι εντούτοις σημαντικό η έλλειψη δικαιοπρακτικής ικανότητας να μην χρησιμοποιείται εις βάρος τους όταν παραβιάζονται τα δικαιώματά τους ή όταν δεν τα υπερασπίζεται κανένας άλλος.

64. Σύσταση 1121 (1990) σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, παράγραφος 6.

65. Εκστρατεία για τη θέσπιση μηχανισμού υποβολής καταγγελιών δυνάμει της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

66. Άρθρο 13.

67. Βλ. και την έκθεση της Γραμματείας του Δικαστηρίου, ό.π., σ. 5: «Τα παιδιά δύνανται ως εκ τούτου να προσφεύγουν στο Δικαστήριο ακόμη κι αν η νομοθεσία της χώρας τους δεν τους παρέχει το δικαίωμα να κινούν νομικές διαδικασίες».

- 93.** Σύμφωνα με την κατευθυντήρια γραμμή 34, η νομοθεσία των κρατών μελών θα πρέπει να διευκολύνει, κατά περίπτωση, την πρόσβαση στη δικαιοσύνη των παιδιών που κατανοούν επαρκώς τα δικαιώματά τους. Συνιστά ακόμη τη χρήση μέσων προσφυγής για την προστασία των εν λόγω δικαιωμάτων, βάσει προσήκουσας νομικής καθοδήγησης.
- 94.** Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη στενή σχέση μεταξύ πρόσβασης στη δικαιοσύνη, κατάλληλης νομικής συνδρομής⁶⁸ και δικαιώματος έκφρασης κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές δεν επιδιώκουν να ενθαρρύνουν τα παιδιά να προσφεύγουν στα δικαστήρια χωρίς προφανή λόγο ή νομική βάση. Εξυπακούεται ότι τα παιδιά, όπως ακριβώς οι ενήλικες, θα πρέπει να έχουν στέρεη νομική βάση για να προσφύγουν στη δικαιοσύνη. Όταν τα δικαιώματα του παιδιού παραβιάζονται ή χρήζουν προστασίας και ο νόμιμος αντιπρόσωπος του παιδιού δεν το πράττει εξ ονόματός του, θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα εξέτασης της υπόθεσης από δικαστική αρχή. Η πρόσβαση των παιδιών στο δικαστήριο ενδέχεται επίσης να είναι αναγκαία σε περιπτώσεις πιθανής σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ του παιδιού και του νόμιμου αντιπροσώπου του.
- 95.** Η πρόσβαση στο δικαστήριο μπορεί να επιτρέπεται είτε βάσει συγκεκριμένου ορίου ηλικίας είτε βάσει κάποιου βαθμού ικανότητας διάκρισης, ωριμότητας ή κατανόησης. Αμφότερα τα συστήματα έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Ο καθορισμός σαφούς ηλικιακού ορίου παρουσιάζει το πλεονέκτημα της αντικειμενικότητας για όλα τα παιδιά και εγγυάται την ασφάλεια δικαίου. Από την άλλη πλευρά, η χορήγηση πρόσβασης στη δικαιοσύνη βάσει του βαθμού διάκρισης κάθε παιδιού παρέχει τη δυνατότητα προσαρμογής στο εκάστοτε παιδί, ανάλογα με το επίπεδο ωριμότητάς του. Το σύστημα αυτό εγκυμονεί όμως κινδύνους λόγω των μεγάλων περιθωρίων δικαιοδοτικής κρίσης του εκάστοτε δικαστή. Μια τρίτη δυνατότητα είναι ο συνδυασμός των δύο προαναφερθέντων συστημάτων, δηλαδή καθορισμός ορίου ηλικίας με ταυτόχρονη παροχή της δυνατότητας προσφυγής στη δικαιοσύνη σε παιδιά που δεν έχουν συμπληρώσει το συγκεκριμένο όριο⁶⁹. Η λύση αυτή, ωστόσο, παρουσιάζει το πρόσθετο πρόβλημα ότι το βάρος της απόδειξης της ικανότητας διάκρισης φέρει το ίδιο το παιδί.

68. Είναι επίσης χρήσιμη για να πεισθεί το παιδί να μην κινήσει διαδικασία όταν δεν υπάρχει ουσιαστική νομική βάση ή πιθανότητα επιτυχίας.

69. Π.χ., η βελγική νομοθεσία χρησιμοποιεί άλλοτε το όριο ηλικίας και άλλοτε την ικανότητα διάκρισης.

- 96.** Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές δεν θέτουν όριο ηλικίας, δεδομένου ότι ο καθορισμός ορίου είναι μάλλον πολύ άκαμπτο και αυθαίρετο μέτρο, μπορεί μάλιστα να αποτελέσει πηγή σοβαρών αδικιών. Επίσης, δεν μπορεί να λάβει πλήρως υπόψη του την ποικιλομορφία των ικανοτήτων και των βαθμών κατανόησης των παιδιών, παράμετροι οι οποίες μπορεί να ποικίλλουν σημαντικά αναλόγως των δυνατοτήτων εξέλιξης κάθε παιδιού, των βιωμάτων του και των γνωστικών και λοιπών δεξιοτήτων του. Ένα δεκαπεντάχρονο παιδί μπορεί να είναι λιγότερο ώριμο από ένα δωδεκάχρονο. Ομοίως, υπάρχουν πολύ μικρά παιδιά που είναι αρκετά έξυπνα για να εκτιμήσουν και να κατανοήσουν την ιδιαιτερότητα της κατάστασής τους. Οι ικανότητες, η ωριμότητα και ο βαθμός κατανόησης είναι πολύ πιο αντιπροσωπευτικά των πραγματικών ικανοτήτων του παιδιού παρά η ηλικία του.
- 97.** Παρότι αναγνωρίζεται ευρέως ότι όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως ηλικίας ή ικανοτήτων, είναι φορείς δικαιωμάτων, η ηλικία αποτελεί μείζον ζήτημα στην πράξη, καθώς τα πολύ μικρά παιδιά, ή τα παιδιά με ορισμένες αναπηρίες, δεν είναι σε θέση να προστατεύσουν μόνα τους τα δικαιώματά τους με ουσιαστικό τρόπο. Τα κράτη μέλη θα πρέπει επομένως να θεσπίσουν συστήματα στα οποία ενήλικες ειδικά διορισμένοι για τον συγκεκριμένο σκοπό θα είναι σε θέση να ενεργούν εξ ονόματος του παιδιού: μπορεί να είναι γονείς, δικηγόροι ή άλλοι θεσμοί ή οντότητες οι οποίοι, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, είναι αρμόδιοι για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών. Τα άτομα αυτά ή οι εν λόγω θεσμοί δεν θα πρέπει να παρεμβαίνουν ή να αναγνωρίζονται μόνο μετά την κίνηση των διαδικασιών, αλλά θα πρέπει να έχουν και τη δυνατότητα να κινούν διαδικασίες ιδία πρωτοβουλία όταν διαπιστώνουν παραβίαση ή κίνδυνο παραβίασης κάποιου δικαιώματος των παιδιών.
- 98.** Η κατευθυντήρια γραμμή 35 συνιστά στα κράτη μέλη να άρουν όλα τα εμπόδια που δυσχεραίνουν την πρόσβαση των παιδιών στη δικαιοσύνη. Αναφέρει μεν ενδεικτικά το κόστος της διαδικασίας και την απουσία νομικού συμβούλου, συνιστά όμως την άρση και των λοιπών εμποδίων, τα οποία μπορεί να είναι διαφορετικής φύσης. Σε περίπτωση πιθανής σύγκρουσης συμφερόντων ανάμεσα στο παιδί και τους γονείς του, δεν θα πρέπει να απαιτείται η συγκατάθεση των γονέων για την προσφυγή του παιδιού στη δικαιοσύνη. Επιβάλλεται

η διαμόρφωση ενός συστήματος στο πλαίσιο του οποίου η αδικαιολόγητη άρνηση του γονέα δεν θα μπορεί να εμποδίζει την προσφυγή του παιδιού στη δικαιοσύνη. Άλλα εμπόδια που δυσχεραίνουν την πρόσβαση των παιδιών στη δικαιοσύνη μπορεί να είναι οικονομικής ή ψυχολογικής φύσης. Οι δικονομικές απαιτήσεις θα πρέπει να περιορίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο⁷⁰.

99. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το παιδί δεν μπορεί να προσφύγει κατά πράξεων ή αποφάσεων που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας, λόγω ψυχικού τραυματισμού, π.χ., σε περίπτωση σεξουαλικής κακοποίησης ή προβλήματος που προκαλεί πολύ έντονες ενδοοικογενειακές συγκρούσεις.

100. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η κατευθυντήρια γραμμή 36 συνιστά να επιτρέπεται η δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη για καθορισμένο χρονικό διάστημα μετά την ενηλικίωση του παιδιού και, έτσι, ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να επανεξετάσουν τις ισχύουσες διατάξεις περί παραγραφής αδικημάτων. Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης (Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 201) θα μπορούσε να αποτελέσει πολύτιμη πηγή έμπνευσης όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα⁷¹.

Στην υπόθεση *Stubbings και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*⁷², το Δικαστήριο απεφάνθη ότι «τα τελευταία χρόνια γίνονται ολοένα και πιο αντιληπτά τα προβλήματα που άπτονται της παιδικής κακοποίησης, καθώς και οι ψυχολογικές επιπτώσεις της τελευταίας στα θύματα. Ως εκ τούτου, είναι πιθανό να χρειαστεί να τροποποιηθούν στο εγγύς μέλλον οι κανόνες περί παραγραφής αδικημάτων που ισχύουν στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης προκειμένου να συμπεριληφθούν ειδικές διατάξεις για τη συγκεκριμένη κατηγορία εναγόντων»⁷³.

70. Θα πρέπει να αποφεύγονται οι υπερβολικά περιοριστικές ή αμιγώς τεχνικές προσεγγίσεις του ζητήματος της αντιπροσώπευσης. Βλ. I. Berro-Lefèvre, «Βελτίωση της πρόσβασης των παιδιών στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Διεθνής δικαιοσύνη για τα παιδιά*, Μονογραφία αριθ. 3, Στρασβούργο, Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2008, σ. 69-78.

71. Άρθρο 33.

72. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1996, *Stubbings και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 22083/93- 22095/93, παράγραφος 56.⁶⁸ [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28\(2007\)INFO1%20e.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28(2007)INFO1%20e.pdf).

73. Παράγραφος 56.

2. Νομική συνδρομή και αντιπροσώπευση⁷⁴

101. Για να καταστεί πραγματικότητα η πρόσβαση των παιδιών σε μια πραγματικά φιλική προς αυτά δικαιοσύνη, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διευκολύνουν την πρόσβαση σε δικηγόρο ή σε άλλον θεσμό ή οντότητα οι οποίοι, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία είναι αρμόδιοι για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών. Ακόμη, τα παιδιά θα πρέπει να αντιπροσωπεύονται από δικό τους ξεχωριστό δικηγόρο όταν υπάρχει, ή δύναται να υπάρξει, σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στο παιδί και τους γονείς ή τους λοιπούς ενδιαφερόμενους. Αυτό είναι το βασικό μήνυμα της κατευθυντήριας γραμμής 37. Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 160)⁷⁵ αναφέρει τα εξής: «Τα συμβαλλόμενα μέρη εξετάζουν το ενδεχόμενο να αναγνωρίσουν στα παιδιά πρόσθετα δικονομικά δικαιώματα όσον αφορά τις διαδικασίες ενώπιον της δικαστικής αρχής που τα αφορά, και συγκεκριμένα [...] ξεχωριστό αντιπρόσωπο [...] δικηγόρο»⁷⁶.

102. Η κατευθυντήρια γραμμή 38 συνιστά στα κράτη μέλη να παρέχουν στα παιδιά πρόσβαση σε δωρεάν νομική συνδρομή. Τούτο δεν προϋποθέτει απαραίτητως τελείως ξεχωριστό σύστημα νομικής συνδρομής. Η τελευταία δύναται να παρέχεται υπό τους ίδιους ή ειδικότερους όρους σε σχέση με τους ενήλικες, πρέπει δε να εξαρτάται από τους οικονομικούς πόρους του κατόχου της γονικής ευθύνης του παιδιού ή του ίδιου του παιδιού. Σε κάθε περίπτωση, το σύστημα νομικής συνδρομής πρέπει να είναι αποτελεσματικό στην πράξη.

103. Η κατευθυντήρια γραμμή 39 περιγράφει τις επαγγελματικές απαιτήσεις τις οποίες πρέπει να πληρούν οι δικηγόροι που αντιπροσωπεύουν παιδιά. Σημαντικό είναι επίσης η αμοιβή του δικηγόρου του παιδιού να μην βαρύνει, άμεσα ή έμμεσα, τους γονείς του παιδιού. Εάν ο δικηγόρος αμείβεται από τους γονείς, ιδίως σε υποθέσεις όπου υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα, δεν διασφαλίζεται η εκ μέρους του ανεξάρτητη υπεράσπιση των απόψεων του παιδιού.

74. Βλ. Ευρωπαϊκό δίκτυο εθνικών παρατηρητηρίων για τα παιδιά (ChildONEurope), *Έρευνα με θέμα τα εθνικά συστήματα νομικής αντιπροσώπευσης των παιδιών*, Μάρτιος 2008 (www.childoneurope.org). Στην εν λόγω έρευνα παρουσιάζονται διάφορα μοντέλα.

75. Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 160.

76. Άρθρο 5 εδάφιο β).

104. Συνιστάται η θέσπιση συστήματος δικηγόρων εξειδικευμένων στη δικαιοσύνη ανηλίκων, με ταυτόχρονο σεβασμό της ελευθερίας του παιδιού να επιλέγει τον δικηγόρο του. Σημαντικό είναι να αποσαφηνίζεται ο ακριβής ρόλος του δικηγόρου του παιδιού. Ο δικηγόρος δεν προωθεί αυτά που ο ίδιος πιστεύει ότι εξυπηρετούν το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού (όπως κάνει ο επίτροπος ή ο δημόσιος συνήγορος), αλλά κατανοεί με ακρίβεια και υπερασπίζεται τη γνώμη και τις απόψεις του παιδιού σαν να επρόκειτο για ενήλικο πελάτη. Ο δικηγόρος θα πρέπει να ζητά τη συγκατάθεση του παιδιού σχετικά με την καλύτερη προς υιοθέτηση στρατηγική, αφού πρώτα το έχει ενημερώσει πλήρως και εμπεριστατωμένα. Σε περίπτωση που ο δικηγόρος διαφωνεί με τη γνώμη του παιδιού, θα πρέπει να προσπαθεί να το πείσει όπως θα έκανε με κάθε άλλον πελάτη.

105. Ο ρόλος του δικηγόρου διαφέρει από τον ρόλο του επιτρόπου *ad litem*, που αναφέρεται στην κατευθυντήρια γραμμή 42, ως προς το ότι ο τελευταίος διορίζεται από το δικαστήριο και όχι από τον ίδιο τον «πελάτη», θα πρέπει δε να βοηθά το δικαστήριο στον προσδιορισμό του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να αποφεύγεται η ταυτόχρονη άσκηση καθηκόντων δικηγόρου και επιτρόπου *ad litem* από το ίδιο άτομο, λόγω της ενδεχόμενης σύγκρουσης συμφερόντων που δύναται να προκύψει. Η αρμόδια αρχή θα πρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να διορίζει επίτροπο *ad litem* ή άλλον ανεξάρτητο αντιπρόσωπο για την αντιπροσώπευση των απόψεων του παιδιού. Τούτο θα μπορεί να γίνεται κατόπιν αιτήματος του παιδιού ή άλλου ενδιαφερόμενου.

Στη Γεωργία, όταν πρόκειται για ποινικές υποθέσεις, το δικαίωμα σε νομική συνδρομή χορηγείται αυτεπαγγέλτως σε άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών, διότι θεωρούνται «ευάλωτα σε κοινωνικό επίπεδο». Τα παιδιά δεν πρέπει να πληρούν καμία άλλη προϋπόθεση για να ωφεληθούν της εν λόγω υπηρεσίας.

3. Δικαίωμα ακρόασης και έκφρασης

106. Η γενική παρατήρηση αριθ. 12 της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού ερμηνεύει το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού, το οποίο συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων

κατευθυντήριων αρχών της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, χρησιμοποιώντας τον όρο «διασφαλίζουν». Πρόκειται για ιδιαίτερα ισχυρό νομικό όρο ο οποίος δεν αφήνει κανένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα συμβαλλόμενα κράτη⁷⁷. Η εν λόγω παρατήρηση εμμένει στο γεγονός ότι η ηλικία δεν μπορεί να καθορίζει από μόνη της τη σημασία της γνώμης του παιδιού⁷⁸. Στη γενική παρατήρηση αριθ. 5, η επιτροπή σημειώνει πολύ σωστά ότι: «μπορεί να είναι εύκολο να δίνει κάποιος την εντύπωση ότι ακούει τα παιδιά, αποτελεί όμως ουσιαστική αλλαγή το να δίδει τη δέουσα βαρύτητα στις απόψεις τους»⁷⁹.

107. Το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 160) συνδυάζει το δικαίωμα της ακρόασης με το δικαίωμα της πληροφόρησης: στις δικαστικές διαδικασίες, τα παιδιά θα πρέπει να λαμβάνουν όλες τις συναφείς πληροφορίες, να ζητείται η γνώμη τους, να εκφράζουν τις απόψεις τους, να ενημερώνονται για τις πιθανές συνέπειες των απόψεων που υποστηρίζουν, καθώς και για τις πιθανές συνέπειες της όποιας απόφασης.

108. Στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται έννοιες όπως «η ηλικία και η ωριμότητα» και «η επαρκής κατανόηση», οι οποίες προϋποθέτουν ορισμένο βαθμό κατανόησης εκ μέρους του παιδιού. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το παιδί οφείλει να έχει τέλεια γνώση όλων των πτυχών της υπόθεσης⁸⁰. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους, χωρίς πίεση ή χειραγώγηση.⁸¹

77. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009), παράγραφος 19.

78. Ο.π., παράγραφοι 28-31.

79. Γενική παρατήρηση αριθ. 5 σχετικά με τα γενικά μέτρα εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC/GC/2003/5), άρθρο 12.

80. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την επισκόπηση του δικτύου CRIN: «Measuring maturity. Understanding children's 'evolving capacities'», 2009.

81. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009), παράγραφος 22.

- 109.** Οι κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες χρησιμοποιούν τον όρο «φιλικό προς το παιδί» ως «μια προσέγγιση που σταθμίζει το δικαίωμα του παιδιού στην προστασία λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες και απόψεις του»⁸².
- 110.** Οι νομικοί κανόνες θα πρέπει να διατυπώνονται με σαφήνεια ώστε να διασφαλίζεται η ισότητα όλων των παιδιών ενώπιον του νόμου. Ανεξαρτήτως ηλικίας, ιδίως όταν ένα παιδί λαμβάνει την πρωτοβουλία να ζητήσει ακρόαση, θα πρέπει να θεωρείται ως δεδομένο ότι διαθέτει επαρκή βαθμό κατανόησης. Η ηλικία, πάντως, εξακολουθεί να δραματίζει καθοριστικό ρόλο όσον αφορά τη «χορήγηση» στα παιδιά του βασικού τους δικαιώματος να τυγχάνουν ακρόασης για θέματα που τα αφορούν (κατευθυντήρια γραμμή 45). Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι, σε ορισμένες περιστάσεις, είναι καθήκον του παιδιού να υποβληθεί σε ακρόαση (π.χ. να δώσει κατάθεση).
- 111.** Τα παιδιά χρειάζεται να ξέρουν ακριβώς τι θα συμβεί και τι βαρύτητα θα έχει η γνώμη ή η δήλωσή τους⁸³. Ο δικαστής δεν θα πρέπει να αρνείται χωρίς σοβαρό λόγο να δεχθεί σε ακρόαση ένα παιδί, εκτός και αν η άρνηση εξυπηρετεί καλύτερα το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού (κατευθυντήρια γραμμή 47). Θα πρέπει να καθίσταται σαφές στα παιδιά ότι το γεγονός ότι γίνονται δεκτά από τον δικαστή σε ακρόαση δεν σημαίνει ότι θα «κερδίσουν» τη δίκη. Για να εμπιστευθεί και να σεβαστεί το παιδί την εκάστοτε απόφαση, ο δικηγόρος του θα πρέπει να καταβάλει ιδιαίτερη προσπάθεια για να του εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους η εκδοθείσα απόφαση δεν είναι σύμφωνη με τη δική του γνώμη ή γιατί ελήφθη η συγκεκριμένη απόφαση, όπως ακριβώς γίνεται με τους ενήλικες (κατευθυντήρια γραμμή 48).
- 112.** Επιπλέον, τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν τη γνώμη και τις απόψεις τους για κάθε θέμα ή υπόθεση που τα αφορά άμεσα ή έμμεσα. Θα πρέπει να είναι σε θέση να ασκούν το συγκεκριμένο δικαίωμα σε ασφαλές περιβάλλον, με κάθε σεβασμό στο πρόσωπό τους, ανεξάρτητα από την ηλικία τους. Θα πρέπει να αισθάνονται άνετα όταν μιλούν στον δικαστή ή σε άλλους υπαλλήλους. Αυτό

82. Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005).

83. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών, άρθρο 3 εδάφιο γ).

σημαίνει ότι ο δικαστής θα πρέπει ενδεχομένως να παραλείψει ορισμένες διατυπώσεις, όπως το να φορέσει την τήβεννο και την περούκα του ή να δεχθεί σε ακρόαση το παιδί στην αίθουσα συνεδριάσεων του δικαστηρίου. Θα βοηθούσε, π.χ., να γίνει η ακρόαση στο ιδιαίτερο γραφείο του.

- 113.** Είναι σημαντικό να μπορεί να παιδί να εκφραστεί ελεύθερα χωρίς διακοπές. Στην πράξη, αυτό μπορεί να σημαίνει ότι θα πρέπει να απαγορεύεται η είσοδος άλλων ατόμων στην αίθουσα (π.χ. των γονέων, του φερόμενου ως δράστη), και ότι η ατμόσφαιρα εντός της αίθουσας δεν θα πρέπει να διαταράσσεται από περιττές διακοπές, απείθαρχες συμπεριφορές ή ανθρώπους που μπεινοβγαίνουν.
- 114.** Οι δικαστές δεν διαθέτουν συνήθως κατάρτιση σε θέματα επικοινωνίας με παιδιά και σπανίως ζητούν τη βοήθεια εξειδικευμένων επαγγελματιών για να επιτελέσουν το συγκεκριμένο καθήκον. Όπως προαναφέρθηκε (παράγραφος 96 ανωτέρω), ακόμη και τα μικρά παιδιά μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους με σαφήνεια, εφόσον λάβουν κατάλληλη βοήθεια και στήριξη. Οι δικαστές και οι λοιποί επαγγελματίες θα πρέπει να επιζητούν να μαθαίνουν την άποψη, τη γνώμη και την οπτική γωνία του παιδιού για την εκάστοτε υπόθεση.
- 115.** Η απόφαση σχετικά με το ποιος θα ακούσει το παιδί (ο δικαστής ή ο διορισμένος εμπειρογνώμονας) θα πρέπει να λαμβάνεται μετά από ώριμη σκέψη, ανάλογα με τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντα του παιδιού⁸⁴. Ορισμένα παιδιά μπορεί να προτιμούν να μιλήσουν σε «ειδικό» ο οποίος στη συνέχεια θα μεταφέρει τις απόψεις τους στον δικαστή. Άλλα, πάλι, καθιστούν σαφές ότι προτιμούν να μιλήσουν στον ίδιο τον δικαστή, δεδομένου ότι αυτός είναι αρμόδιος για την έκδοση της τελικής απόφασης.
- 116.** Είναι αλήθεια ότι, κατά την ακρόαση των παιδιών και τη διατύπωση των απόψεών τους, εγκυμονεί ο κίνδυνος της χειραγώγησης (π.χ. από τον έναν γονέα εις βάρος του άλλου). Θα πρέπει επομένως να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε ο κίνδυνος αυτός να μην υπονομεύει το εν λόγω θεμελιώδες δικαίωμα.

84. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού συνιστά την άμεση ακρόαση των παιδιών. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009), παράγραφος 35.

117. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού έχει επισημάνει τον κίνδυνο εφαρμογής τελείως τυπικών προσεγγίσεων και αντιδεοντολογικών πρακτικών⁸⁵. Έχει συντάξει μάλιστα και κατάλογο με τις βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την αποτελεσματική και ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος της ακρόασης⁸⁶. Οι διαδικασίες ακρόασης παιδιών θα πρέπει να είναι διαφανείς και κατατοπιστικές, εκούσιες, συναφείς και φιλικές προς τα παιδιά. Θα πρέπει ακόμη να σέβονται τα παιδιά, να είναι ασφαλείς και να λαμβάνουν υπόψη τους κινδύνους, να μην αποκλείουν κανένα παιδί, να διεξάγονται από κατηρτισμένο προσωπικό και, τέλος, να υπόκεινται σε λογοδοσία.

Σε υπόθεση διακρατικής υιοθεσίας η οποία αφορούσε Ιταλούς που είχαν υιοθετήσει παιδιά από τη Ρουμανία (υπόθεση *Pini και λοιποί κατά Ρουμανίας*), το Δικαστήριο ήταν απολύτως σαφές ως προς το δικαίωμα ακρόασης των παιδιών και ως προς το ότι οι απόψεις τους πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. «Επισημαίνεται, στη συγκεκριμένη υπόθεση, ότι τα παιδιά αρνήθηκαν να μεταβούν στην Ιταλία και να μείνουν με τους θετούς γονείς τους όταν έφτασαν σε ηλικία στην οποία μπορεί ευλόγως να υποτεθεί ότι η προσωπικότητά τους είχε πλέον διαμορφωθεί επαρκώς και ότι είχαν πια την αναγκαία ωριμότητα να εκφράσουν τη γνώμη τους σχετικά με το μέρος όπου επιθυμούσαν να μεγαλώσουν»⁸⁷. «Το συμφέρον των παιδιών υπαγόρευε να ληφθεί υπόψη η γνώμη τους επί του θέματος όταν θα είχαν πια την αναγκαία ωριμότητα για να εκφραστούν επί του θέματος. Η επίμονη άρνηση των παιδιών, μετά τη συμπλήρωση της ηλικίας των 10 ετών, να μεταβούν στην Ιταλία και να μείνουν με τους θετούς γονείς τους έχει κάποια βαρύτητα»⁸⁸.

85. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009), παράγραφος 132: «Η Επιτροπή καλεί μετ' επιτάσεως τα συμβαλλόμενα κράτη να αποφεύγουν τις τυπικές προσεγγίσεις, οι οποίες περιορίζουν το περιθώριο έκφρασης των απόψεων του παιδιού ή επιτρέπουν μεν στα παιδιά να διατυπώσουν τις απόψεις τους χωρίς, όμως, να τους δίδουν τη δέουσα βαρύτητα. Τονίζει δε ότι η χειραγώγηση των παιδιών από τους ενήλικες, η καθοδήγησή τους ως προς το τι να πουν ή η έκθεσή τους σε κίνδυνο σε περίπτωση συμμετοχής δεν συνιστούν δεοντολογικές πρακτικές ούτε μπορούν να εκληφθούν ως τρόποι ορθής εφαρμογής του άρθρου 12».

86. Γενική παρατήρηση αριθ. 12 σχετικά με το δικαίωμα ακρόασης του παιδιού (CRC/C/GC/12, 1 Ιουλίου 2009), παράγραφοι 133-134.

87. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Δεύτερο Τμήμα), απόφαση της 22ας Ιουνίου 2004, *Pini και λοιποί κατά Ρουμανίας*, αριθ. 78028/01 και 78030/01, παράγραφος 157.

88. Ό.π., παράγραφος 164.

Στην υπόθεση *Hokkanen κατά Φινλανδίας*, ένας πατέρας διεκδικούσε την επιμέλεια της κόρης του η οποία ζούσε για πολλά χρόνια με τους παππούδες της. Το παιδί δεν επιθυμούσε να μείνει με τον πατέρα του και το Δικαστήριο συμφώνησε ότι «το παιδί ήταν πλέον επαρκώς ώριμο ώστε να ληφθεί υπόψη η άποψή του και δεν θα έπρεπε, επομένως, να επιτραπούν οι επισκέψεις κατά παράβαση της επιθυμίας της».⁸⁹

4. Αποφυγή αδικαιολόγητης καθυστέρησης

118. Οι υποθέσεις που αφορούν παιδιά πρέπει να εκδικάζονται το ταχύτερο δυνατό. Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται ενδεχομένως σκόπιμη η εφαρμογή συστήματος που θα δίνει προτεραιότητα στις συγκεκριμένες υποθέσεις⁹⁰. Η κατευθυντήρια αρχή 50 θεσπίζει την αρχή του επείγοντος. Θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι τα παιδιά έχουν διαφορετική αντίληψη του χρόνου σε σχέση με τους ενήλικες και ότι ο παράγοντας «χρόνος» είναι πολύ σημαντικός για αυτά: για παράδειγμα, σε υποθέσεις επιμέλειας, ένας χρόνος διαδικασίας μπορεί να φανεί πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε ένα δεκάχρονο παιδί σε σύγκριση με έναν ενήλικα. Οι κανονισμοί των δικαστηρίων θα πρέπει να προβλέπουν ένα σύστημα που να δίνει προτεραιότητα σε σοβαρές και επείγουσες υποθέσεις ή όταν ενδέχεται να υπάρξουν ανεπανόρθωτες συνέπειες σε περίπτωση μη άμεσης αντίδρασης (κατευθυντήρια γραμμή 51 για υποθέσεις οικογενειακού δικαίου).

119. Στις συναφείς νομικές πράξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης εντοπίζονται και άλλα παραδείγματα της συγκεκριμένης αρχής. Μία εξ αυτών επιβάλλει σε κάθε κράτος να «διασφαλίζει ότι οι ανακρίσεις και οι ποινικές διαδικασίες αντιμετωπίζονται με προτεραιότητα και ότι διεξάγονται χωρίς οποιαδήποτε αδικαιολόγητη καθυστέρηση»⁹¹. This is also very important to allow victims to be able to start their recovery. Another instrument specifically recommends “ensuring that minors are treated more rapidly, avoiding undue delay, so as to ensure effective educational action.”⁹²

89. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 1994, *Hokkanen κατά Φινλανδίας*, αριθ. 19823/92, παράγραφος 61.

90. Πρβλ. άρθρο 41 του Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Θα πρέπει να χρησιμοποιείται συχνότερα σύμφωνα με την I. Berro-Lefevre, ό.π., σ. 76.

91. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης (Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 201, άρθρο 30 παράγραφος 3).

92. Σύσταση αριθ. R (87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα ανηλίκων, παράγραφος 4.

120. Ο σεβασμός του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού απαιτεί ενδεχομένως ευελιξία εκ μέρους των δικαστικών αρχών, καθώς και επιβολή ορισμένων αποφάσεων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, όπως αναφέρεται στην κατευθυντήρια γραμμή 53.

Σε δύο υποθέσεις κατά της Γερμανίας, το Δικαστήριο εξέτασε τον παράγοντα «χρόνο» και απεφάνθη ότι οι υποθέσεις που άπτονται των σχέσεων γονέα-παιδιού πρέπει να εκδικάζονται με εξαιρετική επιμέλεια δεδομένου ότι η πάροδος του χρόνου εγκυμονεί τον κίνδυνο της εκ των πραγμάτων διευθέτησης του θέματος και ότι μπορεί να διαταραχθούν ανεπανόρθωτα οι σχέσεις του παιδιού με κάποιον εκ των γονέων του⁹³.

Στην υπόθεση *Paulsen-Medalen και Svensson* κατά Σουηδίας, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ διότι οι αρχές δεν είχαν επιδείξει την απαιτούμενη εξαιρετική επιμέλεια κατά την εκδίκαση υπόθεσης που αφορούσε το δικαίωμα επίσκεψης⁹⁴.

Η αποφυγή αδικαιολόγητων καθυστερήσεων είναι σημαντική και στις ποινικές υποθέσεις. Στην υπόθεση *Bouamar κατά Βελγίου*, το Δικαστήριο τάχθηκε υπέρ της διενέργειας δικαστικού ελέγχου εντός ιδιαίτερα βραχείας προθεσμίας σε περιπτώσεις κράτησης ανηλίκων. Απεφάνθη ότι οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις δεν συνάδουν καθόλου με τη βραχεία προθεσμία που προβλέπεται στο άρθρο 5 παράγραφος 4 της ΕΣΔΑ⁹⁵.

5. Οργάνωση των διαδικασιών, περιβάλλον και γλώσσα φιλικά προς τα παιδιά

121. Η υιοθέτηση φιλικών προς τα παιδιά μεθόδων εργασίας⁹⁶ θα πρέπει να εμπνέει αίσθημα ασφάλειας στα παιδιά. Το παιδί θα αισθάνεται

93. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), απόφαση της 13ης Ιουλίου 2000, *Elsholz κατά Γερμανίας*, αριθ. 25735/94, παράγραφος 49, και απόφαση της 8ης Ιουλίου 2003, *Sommerfeld κατά Γερμανίας*, αριθ. 31871/96, παράγραφος 63.

94. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 1998, *Paulsen-Medalen και Svensson κατά Σουηδίας*, αριθ. 16817/90, παράγραφος 42.

95. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 1988, *Bouamar κατά Βελγίου*, αριθ. 9106/80, παράγραφος 63.

96. Βλ. W. McCaigney, «Οι βασικές αρχές φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης σε διεθνές επίπεδο», *Διεθνής δικαιοσύνη για τα παιδιά*, Μονογραφία αριθ. 3, Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, 2008, σ. 119-127.

ενδεχομένως πιο άνετα κατά τη διάρκεια των διαδικασιών εάν συνοδεύεται από άτομο της εμπιστοσύνης του. Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης (Σειρά Συνθηκών Συμβουλίου της Ευρώπης CETS αριθ. 201)⁹⁷ προβλέπει ότι «το παιδί μπορεί να συνοδεύεται από το νόμιμο εκπρόσωπό του ή, όπου αυτό απαιτείται, από έναν ενήλικο της επιλογής του», ο οποίος όμως θα πρέπει να είναι κατάλληλος. Είναι δυνατό να εκδοθεί αιτιολογημένη απόφαση κατά της παρουσίας συγκεκριμένου προσώπου που συνοδεύει το παιδί.

122. Το περιβάλλον των δικαστηρίων είναι πολύ πιθανό να κάνει τα παιδιά να αισθάνονται άβολα. Οι δικαστικοί υπάλληλοι θα πρέπει να μεριμνούν για την εξοικείωση των παιδιών, μεταξύ άλλων, με τη δικαστική αίθουσα, καθώς και με την ταυτότητα των συμμετεχόντων υπαλλήλων (κατευθυντήρια γραμμή 55). Τα δικαστικά μέγαρα είναι δυνατό να προκαλούν συναισθήματα καταπίεσης και φόβου ακόμη και σε ενήλικες (κατευθυντήρια γραμμή 62). Είναι δύσκολο μάλιστα να αλλάξουν τα υφιστάμενα δικαστικά μέγαρα, μπορούν όμως να εφαρμοστούν τρόποι βελτίωσης της μεταχείρισης των παιδιών σε αυτά, δηλαδή να διεξάγονται οι διαδικασίες με φιλικότερο προς τα παιδιά τρόπο.

123. Τα δικαστήρια θα μπορούσαν να διαθέτουν, εφόσον είναι εφικτό, ειδικές αίθουσες κατάθεσης παιδιών, ειδικά διαμορφωμένες ώστε να εξυπηρετείται το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Ομοίως, για να είναι το δικαστικό περιβάλλον φιλικό προς τα παιδιά, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο κατάργησης της περούκας ή της τηβέννου ή άλλων επίσημων στολών και ενδυμάτων. Τούτο εξαρτάται από την ηλικία του παιδιού ή από το ρόλο του υπαλλήλου. Αναλόγως των περιστάσεων και των απόψεων του παιδιού, μπορεί κάλλιστα π.χ. η στολή να καθιστά σαφές στο παιδί ότι απευθύνεται σε αστυνομικό και όχι σε κοινωνικό λειτουργό, γεγονός που έχει κάποια συνάφεια. Κάτι τέτοιο μπορεί επίσης να ενισχύσει την εντύπωση του παιδιού ότι τα ζητήματα που το αφορούν λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από την αρμόδια αρχή. Εν κατακλείδι, το περιβάλλον μπορεί μάλιστα να είναι σχετικά επίσημο, όμως η συμπεριφορά των υπαλλήλων θα πρέπει να είναι λιγότερο επίσημη και, σε κάθε περίπτωση, φιλική προς τα παιδιά.

124. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη σημαίνει επίσης ότι τα παιδιά θα πρέπει να κατανοούν τη φύση και το πεδίο εφαρμογής της ληφθείσας απόφασης, καθώς και τις συνέπειές της. Παρότι η απόφαση και το

97. Άρθρο 35 παράγραφος 1 εδάφιο στ).

σκεπτικό της δεν μπορούν πάντοτε να συντάσσονται και να εξηγούνται με φιλικό προς τα παιδιά τρόπο, λόγω των επιταγών του νόμου, θα πρέπει να εξηγούνται στα παιδιά είτε από τον δικηγόρο τους είτε από άλλο κατάλληλο πρόσωπο (γονέα, κοινωνικό λειτουργό, κ.λπ.).

- 125.** Για αξιόποινες πράξεις που διαπράττονται από παιδιά θα μπορούσαν να θεσπιστούν ειδικά δικαστήρια ανηλίκων ή τουλάχιστον τμήματα ανηλίκων⁹⁸. Δεν θα πρέπει να επιτρέπεται, στο μέτρο του εφικτού, η παραπομπή παιδιών σε δικαστήρια ενηλίκων, ούτε η εφαρμογή διαδικασιών ή η επιβολή ποινών για ενήλικες⁹⁹. Σε πλήρη αρμονία προς την απαίτηση της εξειδίκευσης στον συγκεκριμένο τομέα, θα μπορούσαν να συσταθούν εξειδικευμένες μονάδες στους κόλπους των αρχών επιβολής του νόμου (κατευθυντήρια γραμμή 63).

Σε διάφορες υποθέσεις κατά του Ηνωμένου Βασιλείου που αφορούσαν ανήλικους παραβάτες, το Δικαστήριο τόνισε ότι πρέπει να λαμβάνονται ειδικά μέτρα για την τροποποίηση της εφαρμοζόμενης στους ενήλικες δικαστικής διαδικασίας, με στόχο την άμβλυνση της αυστηρότητας της δεδομένου του νεαρού της ηλικίας του εναγόμενου. Για παράδειγμα, οι δικαστές δεν θα πρέπει να φορούν περούκα και τήβεννο, ο δε ανήλικος εναγόμενος δεν θα πρέπει να κάθεται σε υπερυψωμένο εδώλιο, αλλά θα πρέπει να του επιτρέπεται να κάθεται δίπλα στον νόμιμο αντιπρόσωπό του ή σε κοινωνικό λειτουργό. Οι συνεδριάσεις του δικαστηρίου θα πρέπει να διεξάγονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αμβλύνονται στο μέτρο του δυνατού τα συναισθήματα του εκφοβισμού και της αναστολής που βιώνει το παιδί.

Μετά τις υποθέσεις *T* και *V* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, στις οποίες το Δικαστήριο απεφάνθη ότι το περιβάλλον των εθνικών δικαστηρίων ήταν εκφοβιστικό για τα παιδιά, συντάχθηκαν πρακτικές οδηγίες για την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούν παιδιά και νέους ενώπιον του Δικαστηρίου του Στέμματος (Crown Court), με στόχο την αποτροπή του εκφοβισμού, της ταπείνωσης ή της ψυχικής οδύνης του παιδιού κατά τη δίκη. Μεταξύ άλλων, οι πρακτικές αυτές οδηγίες προβλέπουν: δυνατότητα επίσκεψης της δικαστικής αίθουσας από το παιδί πριν από

τη δίκη ώστε να εξοικειωθεί μαζί της, δυνατότητα συμβολής της αστυνομίας στην προσπάθεια αποφυγής του εκφοβισμού ή της κακομεταχείρισης του παιδιού από τον Τύπο, μη χρησιμοποίηση τηβέννου ή περούκας, εξήγηση της διαδικασίας με τρόπο κατανοητό στο παιδί, παρακολούθηση των συνεδριάσεων του δικαστηρίου από περιορισμένο αριθμό ατόμων, κ.λπ.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Πολωνίας προωθεί και εφαρμόζει την έννοια των φιλικών προς τα παιδιά αιθουσών κατάθεσης σε συνεργασία με ΜΚΟ, με κύρια επιδίωξη την προστασία των παιδιών-μαρτύρων και θυμάτων αξιόποινων πράξεων, ιδίως δε σεξουαλικής και ενδοοικογενειακής βίας, μέσω της εφαρμογής αρχών για τη λήψη κατάθεσης από τα παιδιά σε φιλικό περιβάλλον από αρμόδιους και ειδικευμένους υπαλλήλους. Η διαδικασία προβλέπει την παρουσία ψυχολόγου κατά τη διάρκεια της ακρόασης του παιδιού από τον δικαστή. Οι λοιποί ενδιαφερόμενοι (εισαγγελέας, δικηγόρος, κατηγορούμενος, καταγγέλλων ιδιώτης) βρίσκονται σε άλλη αίθουσα και έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη διαδικασία με τη βοήθεια ειδικού συστήματος επικοινωνίας μεταξύ των αιθουσών, ειδικού καθρέφτη-παραθύρου που επιτρέπει την παρακολούθηση των τεκταινόμενων στη διπλανή αίθουσα ή/και ζωντανής αναμετάδοσης. Σημαντικές λεπτομέρειες που βοηθούν τα παιδιά να αισθανθούν ανετότερα είναι, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες: διασφάλιση του απορρήτου (ηχομονωτική προστασία της αίθουσας κατάθεσης από τις λοιπές αίθουσες και χώρους), διαμόρφωση της αίθουσας κατά τρόπο που να καλύπτει τις ανάγκες του παιδιού και να εγγυάται τη σωματική και ψυχική του ασφάλεια κατά τη διάρκεια της κατάθεσης, χρήση ουδέτερων χρωμάτων στην αίθουσα και τοποθέτηση επίπλων με κριτήριο την άνεση των παιδιών (δύο μεγέθη τραπεζιών και καρεκλών, καναπές ή πολυθρόνα, μαλακό χαλί), ύπαρξη υλικών ή αξεσουάρ που διευκολύνουν το παιδί να δώσει πληροφορίες (χρωματιστά μολύβια, χαρτιά, κούκλες, κ.λπ.).

6. Κατάθεση/υποβολή αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του παιδιού

- 126.** Η κατάθεση/υποβολή αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους των παιδιών δεν είναι απλό θέμα. Καθώς σπανίζουν τα πρότυπα στον συγκεκριμένο τομέα (όπως οι κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για

98. Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, άρθρο 40 παράγραφος 3.

99. Σύσταση αριθ. R (87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα ανηλίκων, παράγραφος 5.

τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες)¹⁰⁰, κατέστη αισθητή η ανάγκη αναλυτικής εξέτασης των συγκεκριμένων θεμάτων, δεδομένου ότι απαιτούνται πρακτικές οδηγίες για τον τρόπο διεξαγωγής των συνεντεύξεων που αποσκοπούν στη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων και στη λήψη κατάθεσης.

127. Όπως αναφέρεται στην κατευθυντήρια γραμμή 64, η διαδικασία της κατάθεσης θα πρέπει, στο μέτρο του εφικτού, να διεξάγεται από κατηρτισμένους επαγγελματίες. Στο ίδιο πλαίσιο, η κατευθυντήρια γραμμή 66 συνιστά να λαμβάνονται οι καταθέσεις –σε περίπτωση που απαιτούνται περισσότερες από μία– κατά προτίμηση από το ίδιο άτομο για λόγους συνοχής και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, διευκρινίζοντας εντούτοις ότι ο αριθμός των καταθέσεων θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν μικρότερος (κατευθυντήρια γραμμή 67).

128. Για ευνόητους λόγους, θα πρέπει να γίνονται ειδικές προσαρμογές για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, ιδίως από παιδιά-θύματα, υπό τις ευνοϊκότερες δυνατές συνθήκες. Παραδείγματα τέτοιων πρακτικών είναι η δυνατότητα παρουσίασης στο δικαστήριο ηχογραφημένης ή βιντεοσκοπημένης κατάθεσης ή η κατάθεση μέσω τηλεοπτικής σύνδεσης, όπως και η κατάθεση σε εμπειρογνώμονες πριν από τη δίκη, η αποφυγή οπτικής ή άλλης επαφής μεταξύ του θύματος και του φερόμενου ως θύτη (κατευθυντήρια γραμμή 68) ή η δυνατότητα κατάθεσης χωρίς να παρίσταται ο φερόμενος ως θύτης (κατευθυντήρια γραμμή 69). Εντούτοις, σε ειδικές περιπτώσεις, όπως η σεξουαλική εκμετάλλευση, η βιντεοσκόπηση της κατάθεσης μπορεί να είναι τραυματική για τα θύματα. Πρέπει επομένως να αξιολογείται η βλάβη ή η δευτερογενής θυματοποίηση που δύναται να προκαλέσει η βιντεοσκόπηση της κατάθεσης και να εξετάζεται το ενδεχόμενο χρησιμοποίησης άλλων μεθόδων, όπως η ηχογράφηση, προκειμένου να αποτρέπεται η δευτερογενής θυματοποίηση και ο εκ νέου ψυχικός τραυματισμός του παιδιού.

100. Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, ψήφισμα αριθ. 2005/20, 22 Ιουλίου 2005), παράγραφος XI, 30, εδάφιο δ): «Εφαρμογή φιλικών προς τα παιδιά διαδικασιών όπως, μεταξύ άλλων, αίθουσες κατάθεσης σχεδιασμένες για παιδιά, παροχή συγκεντρωμένων σε ένα σημείο διεπιστημονικών υπηρεσιών σε παιδιά-θύματα, αλλαγές στο περιβάλλον των δικαστηρίων με γνώμονα τα παιδιά-μάρτυρες, διαλείμματα κατά την κατάθεση του παιδιού, προγραμματισμός των συνεδριάσεων του δικαστηρίου σε ώρες κατάλληλες για την ηλικία και την ωριμότητα του παιδιού, κατάλληλο σύστημα κοινοποίησης που διασφαλίζει ότι το παιδί προσέρχεται στο δικαστήριο μόνο εφόσον είναι αναγκαίο, και λοιπά κατάλληλα μέτρα που διευκολύνουν την κατάθεση του παιδιού». Επισημαίνεται δε ότι οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές αφορούν γενικά τις καταθέσεις και όχι μόνο τις ποινικές διαδικασίες.

129. Το δικονομικό δίκαιο και η νομοθεσία των κρατών μελών στον συγκεκριμένο τομέα διαφέρουν σημαντικά και θα πρέπει να προβλέπονται λιγότερο αυστηροί κανόνες για τις καταθέσεις παιδιών. Σε κάθε περίπτωση, τα κράτη μέλη θα πρέπει να δίδουν προτεραιότητα στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας περί καταθέσεων και υποβολής αποδεικτικών στοιχείων. Στα παραδείγματα που παρατίθενται στην κατευθυντήρια γραμμή 70 περιλαμβάνεται η απαλλαγή από την υποχρέωση ένορκης κατάθεσης ή λοιπών συναφών δηλώσεων. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές δεν αποσκοπούν στην αποδυνάμωση των εγγυήσεων του δικαιώματος στην υπεράσπιση το οποίο προβλέπουν τα διάφορα νομικά συστήματα. Καλούν, ωστόσο, τα κράτη μέλη να προσαρμόσουν, όπου απαιτείται, ορισμένα στοιχεία της νομοθεσίας περί καταθέσεων και υποβολής αποδεικτικών στοιχείων ώστε να αποτρέπεται ο πρόσθετος ψυχικός τραυματισμός των παιδιών. Σε τελική ανάλυση, ο δικαστής είναι αυτός που κρίνει πάντοτε τη βαρύτητα και την εγκυρότητα κάθε κατάθεσης ή αποδεικτικού στοιχείου.

130. Η κατευθυντήρια γραμμή 70 αναφέρει επίσης ότι οι εν λόγω προσαρμογές προς όφελος των παιδιών δεν θα πρέπει αυτές καθαυτές να μειώνουν την αξία της κατάθεσης. Ωστόσο, θα πρέπει να αποφεύγεται η προετοιμασία της κατάθεσης του παιδιού-μάρτυρα διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος επηρεασμού του. Η θέσπιση πρότυπων πρωτοκόλλων ακρόασης/κατάθεσης (κατευθυντήρια γραμμή 71) δεν θα πρέπει να εμπίπτει απαραίτητως στα καθήκοντα των δικαστών, αλλά μάλλον των εθνικών δικαστικών αρχών.

131. Παρότι η ηχογράφηση ή η βιντεοσκόπηση της κατάθεσης των παιδιών παρουσιάζει ορισμένα πλεονεκτήματα, καθώς αποφεύγεται έτσι η επανάληψη τραυματικών συχνά εμπειριών, η απευθείας κατάθεση ενώπιον του δικαστή μπορεί να είναι προσφορότερη λύση για τα παιδιά που δεν είναι θύματα, αλλά που φέρονται ως θύτες αξιόποινων πράξεων.

132. Όπως προαναφέρθηκε, η ηλικία δεν πρέπει να αποτελεί εμπόδιο για την άσκηση εκ μέρους του παιδιού του δικαιώματός του να συμμετέχει πλήρως στη δικαστική διαδικασία¹⁰¹. Σύμφωνα με την κατευθυντήρια γραμμή 73 η κατάθεσή του δεν θα πρέπει να θεωρείται μη παραδεκτή ή μη αξιόπιστη απλώς και μόνο λόγω της ηλικίας του.

101. Ό.π., παράγραφος VI,18.

133. Σε περίπτωση που τα παιδιά πρέπει ή επιθυμούν να καταθέσουν σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, θα πρέπει να δίδεται δέουσα προσοχή στην ευάλωτη θέση τους εντός της οικογένειας καθώς και στον αντίκτυπο που δύναται να έχει η κατάθεσή τους στις τρέχουσες ή μελλοντικές σχέσεις. Θα πρέπει να διασφαλίζεται με κάθε δυνατό τρόπο η εμπειριστατωμένη πληροφόρηση του παιδιού για τις συνέπειες της κατάθεσής του. Κατά την κατάθεσή του με οποιοδήποτε από τα προαναφερθέντα μέσα, το παιδί θα πρέπει να τυγχάνει στήριξης.

Το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει τις ιδιαιτερότητες των διαδικασιών που αφορούν σεξουαλικά αδικήματα. Στην υπόθεση *S.N. κατά Σουηδίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι: «Οι δικαστικές διαδικασίες αποτελούν μεγάλη δοκιμασία για τα θύματα, ιδίως όταν τα τελευταία έρχονται παρά τη θέλησή τους αντιμέτωπα με τον εκάστοτε εναγόμενο. Τούτο είναι ακόμη εντονότερο σε υποθέσεις που αφορούν ανήλικους. Κατά την αξιολόγηση της δίκαιης δίκης της οποίας έτυχε ή όχι ο κατηγορούμενος σε τέτοιου είδους διαδικασίες, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα του φερόμενου ως θύματος στον σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής. Το Δικαστήριο δέχεται, επομένως, ότι στις ποινικές διαδικασίες που αφορούν σεξουαλική κακοποίηση μπορούν να λαμβάνονται κάποια μέτρα για την προστασία του θύματος, υπό τον όρο ότι δεν παρεμποδίζουν την προσήκουσα και ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων της υπεράσπισης»¹⁰²

Στην ίδια υπόθεση, δόθηκε επίσης έμφαση στο θέμα της πιθανώς καθοδηγητικής φύσης ορισμένων ερωτήσεων. Μία λύση για να αποτρέπονται οι αρνητικές συνέπειες αυτών των ερωτήσεων θα ήταν να καλούνται εμπειρογνώμονες σε θέματα ψυχολογίας και δικαίου με ειδική κατάρτιση και εξειδικευμένες γνώσεις¹⁰³.

Στην υπόθεση *W.S. κατά Πολωνίας*, το Δικαστήριο πρότεινε διάφορους πιθανούς τρόπους ελέγχου της αξιοπιστίας ενός νεαρού θύματος και τόνισε ότι ήταν δυνατή η χρησιμοποίηση λιγότερο επιθετικών μεθόδων από την απευθείας υποβολή ερωτήσεων. Μπορούν να εφαρμοστούν διάφορες εξελιγμένες μέθοδοι, όπως να απαντήσει το παιδί στις γραπτές ερωτήσεις της υπεράσπισης παρουσία ψυχολόγου ή να καταθέσει σε χώρο που παρέχει στον ενάγοντα ή στον δικηγόρο του τη δυνατότητα να παρίσταται μέσω σύνδεσης βίντεο ή ειδικού καθρέφτη-παραθύρου που επιτρέπει την παρακολούθηση των τεκταινόμενων στη διπλανή αίθουσα¹⁰⁴.

Ε. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη μετά τη δικαστική διαδικασία

134. Πολλά είναι τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν μετά τη δικαστική διαδικασία ώστε να εξυπηρετηθεί ο σκοπός της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης. Το πρώτο είναι η κοινοποίηση και η εξήγηση της εκδοθείσας απόφασης στο παιδί (κατευθυντήρια γραμμή 75). Οι πληροφορίες αυτές θα πρέπει να συνοδεύονται από αναλυτική παράθεση των ενεργειών στις οποίες μπορεί ενδεχομένως να προβεί το παιδί όπως, μεταξύ άλλων, να ασκήσει έφεση ή να προσφύγει σε ανεξάρτητο μηχανισμό υποβολής καταγγελιών. Όλες οι προαναφερθείσες πληροφορίες θα πρέπει να δίδονται από τον αντιπρόσωπο του παιδιού, ήτοι τον δικηγόρο, τον επίτροπο *ad litem* ή τον νόμιμο αντιπρόσωπο, αναλόγως του νομικού συστήματος. Οι κατευθυντήριες γραμμές 75, 77 και 81 αναφέρονται σε αυτούς τους αντιπροσώπους.

135. Η κατευθυντήρια γραμμή 76 συνιστά την άμεση λήψη μέτρων για τη διευκόλυνση της εκτέλεσης της δικαστικής απόφασης που αφορά άμεσα ή έμμεσα το παιδί.

102. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Πρώτο Τμήμα), απόφαση της 2ας Ιουλίου 2002, *S.N. κατά Σουηδίας*, αριθ. 34209/96, παράγραφος 47.

103. Ο.π., παράγραφος 53.

104. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τέταρτο Τμήμα), απόφαση της 19ης Ιουνίου 2007, *W.S. κατά Πολωνίας*, αριθ. 21508/02, παράγραφος 61.

136. Σε πολλές περιπτώσεις, και συγκεκριμένα σε υποθέσεις αστικού δικαίου, η απόφαση δεν συνεπάγεται απαραίτητως οριστική διευθέτηση της διαφοράς ή του προβλήματος: οι υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, στις οποίες αναφέρονται οι κατευθυντήριες γραμμές 78 και 79, αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα. Στον ευαίσθητο αυτόν τομέα, η νομοθεσία θα πρέπει να απαγορεύει ρητώς τη χρήση καταναγκασμού ή βίας για την εφαρμογή, π.χ., αποφάσεων που αφορούν το δικαίωμα επίσκεψης, έτσι ώστε να αποτρέπεται ο πρόσθετος ψυχικός τραυματισμός του παιδιού. Επομένως, είναι προτιμότερο να απευθύνονται οι γονείς σε υπηρεσίες διαμεσολάβησης ή σε ουδέτερα κέντρα επισκέψεων για να λύσουν τις διαφορές τους, παρά να καταφεύγουν στην αστυνομία για την εκτέλεση της δικαστικής απόφασης. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση που απειλείται η ευημερία του παιδιού. Στην παρακολούθηση των οικογενειακών διαφορών μπορούν να συμβάλουν και άλλες υπηρεσίες, όπως οι υπηρεσίες οικογενειακής υποστήριξης, με γνώμονα πάντοτε τη διασφάλιση του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού.

Όσον αφορά την εκτέλεση αποφάσεων σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, όπως το δικαίωμα επίσκεψης και επιμέλειας, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επανειλημμένως ότι αποφασιστικός παράγοντας είναι η λήψη εκ μέρους των εθνικών αρχών όλων των αναγκαίων μέτρων που θα μπορούσαν ευλόγως να απαιτηθούν βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της εκάστοτε υπόθεσης, για να διευκολύνουν την εκτέλεση της απόφασης.

Στην Αυστρία, το «Besuchsafe» παρέχει στα παιδιά τη δυνατότητα να διατηρούν επαφή και με τους δύο γονείς μετά το διαζύγιο ή τη διάσταση, σε ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον. Το δικαίωμα της επίσκεψης μπορεί να ασκηθεί σε ειδικούς χώρους υπό την εποπτεία ειδικευμένου προσωπικού, ώστε να αποτρέπονται οι συγκρούσεις μεταξύ των γονέων κατά την άσκηση του. Αυτό το είδος επιτηρούμενης επίσκεψης μπορεί να διαταχθεί από το δικαστήριο ή να ζητηθεί από τον έναν ή και από τους δύο γονείς. Το βασικό μέλημα είναι η ευημερία του παιδιού, ήτοι να μην εμπλέκεται στις διαφορές των γονιών του.

137. Οι κατευθυντήριες γραμμές 82 και 83 αφορούν παιδιά που βρίσκονται σε σύγκρουση με τον νόμο. Ιδιαίτερη προσοχή δίδεται στην επιτυχή ένταξη στην κοινωνία, στη σημασία της μη κοινοποίησης του ποινικού μητρώου εκτός του δικαστικού συστήματος, και στις εξαιρέσεις που προβλέπει ο νόμος από τη σημαντική αυτή αρχή. Εξαιρέσεις μπορεί να επιτρέπονται για σοβαρές αξιόποινες πράξεις, μεταξύ άλλων, για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή σε περίπτωση πρόσληψης ατόμων σε θέσεις εργασίας που έχουν άμεση σχέση με παιδιά. Τέτοιο παράδειγμα είναι η πρόσληψη ατόμου που έχει ιστορικό κακοποίησης παιδιών. Στόχος της κατευθυντήριας γραμμής 83 είναι η προστασία όλων ανεξαιρέτως των παιδιών και όχι μόνο των πιο ευάλωτων.

138. Στην υπόθεση *Bouamar κατά Βελγίου*, το Δικαστήριο εξέτασε την περίπτωση ενός ανήλικου παραβάτη που είχε εγκλειστεί σε φυλακές ενηλίκων εννέα φορές. Αν και η νομοθεσία περί προστασίας ανηλίκων επέτρεπε την εποχή εκείνη την κράτηση ανηλίκων σε φυλακές ενηλίκων, το Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απεφάνθη τα εξής: «Οι εννέα εντολές φυλάκισης, στο σύνολό τους, δεν ήταν συμβατές προς το άρθρο 5 παράγραφος 1 εδάφιο δ). Ο επαναλαμβανόμενος χαρακτήρας τους αποδυνάμωσε τη νομιμότητά τους σε σχέση με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 5 παράγραφος 1 εδάφιο δ), δεδομένου μάλιστα ότι η εισαγγελία δεν κίνησε ποτέ ποινική διαδικασία κατά του αιτούντος για τις αξιόποινες πράξεις που φερόταν να έχει διαπράξει»¹⁰⁵.

Το βρετανικό ίδρυμα Barnardo's έχει αναπτύξει την Υπηρεσία Υποστήριξης Παιδιών η οποία απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται εγκλεισμένοι σε διάφορα ιδρύματα για ανήλικους παραβάτες σε ολόκληρο το Ηνωμένο Βασίλειο. Η εν λόγω υπηρεσία τους παρέχει, κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, ανεξάρτητη υποστήριξη, βοηθώντας τους σε θέματα που άπτονται της κοινωνικής πρόνοιας, της υγείας, της θεραπείας και του σχεδιασμού της επανένταξής τους. Εκτός από τις κατ' ιδίαν εβδομαδιαίες συναντήσεις, οι νέοι μπορούν να επικοινωνούν με την υπηρεσία ή να καλούν μια δωρεάν τηλεφωνική γραμμή βοήθειας. Η υπηρεσία υποστήριξης βοηθά τους νέους να κατανοήσουν το σύστημα και να επικοινωνούν με τους επαγγελματίες που μπορούν να τους βοηθήσουν να επιλύσουν τα προβλήματά τους.

¹⁰⁵ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ολομέλεια), απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 1988, *Bouamar κατά Βελγίου*, αριθ. 9106/80, παράγραφοι 52-53.

V. Προαγωγή λοιπών φιλικών προς τα παιδιά δράσεων

- 139.** Εξυπακούεται ότι για την επίτευξη ουσιαστικής βελτίωσης στον τομέα των δικαιωμάτων των παιδιών και φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης απαιτείται προορατική προσέγγιση εκ μέρους των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα οποία ενθαρρύνονται να θεσπίσουν διάφορα μέτρα.
- 140.** Οι δράσεις α έως δ ενθαρρύνουν την έρευνα στον συγκεκριμένο τομέα, την ανταλλαγή πρακτικών, τη συνεργασία και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης, ιδίως μέσω της δημοσίευσης φιλικών προς τα παιδιά εκδόσεων διαφόρων νομικών πράξεων. Ενθαρρύνουν επίσης την εύρυθμη λειτουργία γραφείων πληροφόρησης για τα δικαιώματα των παιδιών.
- 141.** Η εστίαση στην εκπαίδευση που άπτεται των δικαιωμάτων των παιδιών και στη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τα εν λόγω δικαιώματα δεν συνιστά μόνο υποχρέωση που απορρέει από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού¹⁰⁶, αλλά και προληπτικό μέτρο καταπολέμησης των παραβιάσεων των δικαιωμάτων των παιδιών. Πρέπει πρώτα να γνωρίζει κανείς τα δικαιώματά του για να μπορεί να τα «βιώνει» και να αναγνωρίζει εγκαίρως τυχόν τρέχουσες παραβιάσεις ή μελλοντικές παραβιάσεις τους¹⁰⁷.

Πολλοί οργανισμοί έχουν δημοσιεύσει φιλικές προς τα παιδιά εκδόσεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, καθώς και άλλων εγγράφων που άπτονται των δικαιωμάτων των παιδιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η φιλική προς τα παιδιά έκδοση των κατευθυντήριων γραμμών των Ηνωμένων Εθνών για τη δικαιοσύνη σε υποθέσεις με ανήλικα θύματα και ανήλικους αυτόπτες μάρτυρες που δημοσίευσε η UNICEF σε συνεργασία με το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα.

106. Άρθρο 42: «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν να κάνουν ευρέως γνωστές τόσο στους ενήλικες όσο και στα παιδιά, τις αρχές και τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης με δραστήρια και κατάλληλα μέσα.»

107. Βλέπε επίσης Berro-Lefèvre, ό.π., σ. 74-75.

- 142.** Τα μέτρα που προβλέπονται στις δράσεις ε έως ζ στοχεύουν στη διευκόλυνση της πρόσβασης των παιδιών στα δικαστήρια και στους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών και προτείνουν διάφορα πιθανά μέτρα προς την κατεύθυνση αυτή (θέσπιση συστήματος εξειδικευμένων δικαστών και δικηγόρων, διευκόλυνση του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών και των ανεξάρτητων φορέων σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο). Στον συγκεκριμένο τομέα, τα κράτη θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο προσφυγής σε συστήματα συλλογικών καταγγελιών. Καλό παράδειγμα αποτελεί ο μηχανισμός υποβολής συλλογικών καταγγελιών του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (Σειρά Ευρωπαϊκών Συνθηκών ETS αριθ. 163), καθώς η πρόσβαση σε αυτόν είναι εύκολη, δεν απαιτεί την ύπαρξη συγκεκριμένου θύματος, ούτε την εξάντληση όλων των εθνικών μέσων προσφυγής. Οι Συνήγοροι του Παιδιού, οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών, οι κοινωνικές υπηρεσίες, κ.λπ. θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να υποβάλλουν καταγγελίες ή να κινούν διαδικασίες εξ ονόματος συγκεκριμένου παιδιού.
- 143.** Αξίζει να σημειωθεί ότι προωθούνται και νέες στρατηγικές σε διεθνές επίπεδο, όπως η προαναφερθείσα εκστρατεία υπέρ της θέσπισης μηχανισμού υποβολής καταγγελιών δυνάμει της Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.
- 144.** Οι δράσεις η και θ εστιάζουν στην ανάγκη κατάλληλης εκπαίδευσης, κατάρτισης και μέτρων ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης, ενώ οι δράσεις ι έως ιβ ενθαρρύνουν την ανάπτυξη κατάλληλων και εξειδικευμένων δομών και υπηρεσιών.

VI. Παρακολούθηση και αξιολόγηση

- 145.** Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να υιοθετήσουν διάφορα μέτρα για την εφαρμογή των παρούσων κατευθυντήριων γραμμών. Θα πρέπει να διασφαλίσουν την ευρεία διάδοσή τους μεταξύ όλων των αρχών που είναι αρμόδιες για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών ή που δραστηριοποιούνται καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο στον συγκεκριμένο τομέα. Ένας πιθανός τρόπος θα ήταν η διάδοση των φιλικών προς τα παιδιά εκδόσεων των κατευθυντήριων γραμμών.

- 146.** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνήσουν ακόμη για την επανεξέταση της εθνικής νομοθεσίας και των εγχώριων πολιτικών και πρακτικών τους κατά τρόπον ώστε να συνάδουν με τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές, καθώς και για την τακτική επανεξέταση των μεθόδων εργασίας τους στον συγκεκριμένο τομέα. Καλούνται επίσης να θεσπίσουν συγκεκριμένα μέτρα συμμόρφωσης προς το γράμμα και το πνεύμα των παρουσών κατευθυντήριων γραμμών.
- 147.** Στο πλαίσιο αυτό, η διατήρηση ή η θέσπιση πλαισίου που θα περιλαμβάνει έναν ή περισσότερους ανεξάρτητους μηχανισμούς (όπως Συνηγόρους του Πολίτη ή του Παιδιού) είναι πρωταρχικής σημασίας για την προαγωγή και την παρακολούθηση της εφαρμογής των παρουσών κατευθυντήριων γραμμών.
- 148.** Τέλος, είναι προφανές, ότι οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, οι φορείς και τα όργανα που προάγουν και προστατεύουν τα δικαιώματα του παιδιού θα πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία παρακολούθησης.

Sales agents for publications of the Council of Europe

Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: +387 33 640 818
Fax: +387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
CA-OTTAWA, Ontario K1J 9J3
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: +385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: +385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskiftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
http://www.ladocumentationfrancaise.fr

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois
FR-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
DE-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
http://www.uno-verlag.de

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLAND/POLOGNE

ArS Polona JSC
25 Obrońcow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
http://www.livrariaportugal.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SPAIN/ESPAGNE

Díaz de Santos Barcelona
C/ Balmes, 417-419
ES-08022 BARCELONA
Tel.: +34 93 212 86 47
Fax: +34 93 211 49 91
E-mail: david@diazdesantos.es
http://www.diazdesantos.es

Díaz de Santos Madrid
C/Albasanz, 2
ES-28037 MADRID
Tel.: +34 91 743 48 90
Fax: +34 91 743 40 23
E-mail: jpinilla@diazdesantos.es
http://www.diazdesantos.es

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Editions du Conseil de l'Europe
FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

Οι κατευθυντήριες γραμμές για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη και η αιτιολογική τους έκθεση εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 2010. Οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες βασίζονται σε ισχύοντα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα, και συγκεκριμένα στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, επιδιώκουν τη διασφάλιση της ουσιαστικής πρόσβασης των παιδιών στη δικαιοσύνη και της προσήκουσας αντιμετώπισής τους στους κόλπους του δικαστικού συστήματος, αφορούν δε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες τα παιδιά είναι πιθανό, για οποιονδήποτε λόγο και με οποιαδήποτε ιδιότητα, να έρθουν σε επαφή με την ποινική, αστική ή διοικητική δικαιοσύνη. Υπενθυμίζουν και προ-άγουν τις αρχές του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, της φροντίδας και του σεβασμού, της συμμετοχής, της ίσης μεταχείρισης και του κράτους δικαίου. Οι κατευθυντήριες γραμμές εξετάζουν διάφορα ζητήματα, όπως τα δικαιώματα στην πληροφόρηση, στην αντιπροσώπευση και στη συμμετοχή, την προστασία της ιδιωτικής ζωής, την ασφάλεια, τη διεπιστημονική προσέγγιση και κατάρτιση, τις εγγυήσεις σε όλα τα στάδια των διαδικασιών και τη στέρηση της ελευθερίας.

Τα 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης καλούνται να προσαρμόσουν τα νομικά τους συστήματα στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ των αναγνωρισμένων διεθνών αρχών και της πραγματικότητας. Για τον σκοπό αυτόν, η αιτιολογική έκθεση υποδεικνύει παραδείγματα ορθών πρακτικών και προτείνει λύσεις για την αντιμετώπιση και την κάλυψη νομικών και πρακτικών ελλείψεων στους κόλπους της δικαιοσύνης ανηλίκων.

Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές συνιστούν αναπόσπαστο τμήμα της στρατηγικής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα των παιδιών και του προγράμματός του με θέμα την «Οικοδόμηση μιας Ευρώπης για τα παιδιά, με τα παιδιά». Με γνώμονα την αποτελεσματική εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών προς όφελος όλων των παιδιών, προγραμματίζονται διάφορες δραστηριότητες προώθησης, συνεργασίας και παρακολούθησης στα κράτη μέλη.

Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι σχεδόν όλες οι χώρες της Ευρώπης. Διαθέτει συνολικά 47 κράτη μέλη. Στόχος του είναι η ανάπτυξη κοινών δημοκρατικών και νομικών αρχών που βασίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και σε άλλα κείμενα αναφοράς που άπτονται της προστασίας των φυσικών προσώπων. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε το 1949, αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και εξακολουθεί να είναι μέχρι και σήμερα σύμβολο της συμφιλίωσης των λαών της Ευρώπης.

Publications Office

Publishing
Editions

COUNCIL
OF EUROPE
CONSEIL
DE L'EUROPE

ISBN 978-92-79-27692-7

9 789279 276927

doi:10.2838/97023
DS-31-12-365-EL-N

ISBN 978-92-871-7587-8

9 789287 175878

€15/US\$30